ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЖУРНАЛ

V

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний і науково-літературний місячник

Видає

Українське Видавниче Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political, Social, Scientific & Literary Magazine

Published monthly by

Ukrainian Publishers Ltd.

№ 5 (104) May, 1956 Vol. IX

Редактор Комітету

Редактор Літературного Відділу

Проф. д-р В. Дорошенко

Головний редактор Р. Дрогобич

Редакція і Адміністрація:

237, Liverpool Road, London, N. 1. Tel. NORth. 1825

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1956 РІК

країна	річна передплата	піврічна передплата	чвертьрічна передплата	окреме число
Австралія	2 ф. 4 шіл.	1 ф. 2 шіл.	13 пів.	4 шіл.
Австрія ...	80 шіл.	28 шіл.	15 шіл.	6 шіл.
Аргентина	24 песо	12 песо	15 песо	5 песо
Бельгія ...	250 б. фр.	130 б. фр.	70.50 б. фр.	25.50 б. фр.
В. Британія	1 ф. 15 шіл.	15 шіл.	10 шіл.	2 шіл. 6
Канада ...	7.50 дол.	4 дол.	2.25 дол.	75 цент.
Німеччина	14 н. м.	7.50 н. м.	4.20 н. м.	1.40 н. м.
Парагвай	60 гуар.	36 гуар.	18 гуар.	6 гуар.
США	7.50 дол.	4 дол.	2.25 дол.	75 цент.
Франція ..	1.700 ф. фр.	950 ф. фр.	480 ф. фр.	160 ф. фр.
Швеція ...	34.00 кор.	17.50 кор.	7.50 кор.	2.50 кор.

В інших країнах — у відповідній до валюти даній держави

Адреси наших Заступників на стор. 3.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Printed by Ukrainian Publishers Ltd., 237 Liverpool Rd., London, N. 1

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 5/29 (103) ТРАВЕНЬ, 1956 Річник III (IX)

Зміст V-ї книжки

Б. Озерко: TERTIUM NON DATUR 491
Борис Вітошинський: ОГЛЯД МІЖНАРОДНІХ ПОДІЙ 499
Інж. Д. Шалдій: ХРУЩОВ — В ОВЕЧІЙ ШКУРІ 508
З. К.: ВОНИ — НЕВМИРУЩІ 517
Іван Франко: МОЙСЕЙ 522
Проф. П. Савчук: МОВА — ДУХОВІСТЬ НАЦІЇ 523
Проф. М. Мухин: ФРАНКО ЯК КРИТИК ДРАГОМАНОВА . . . 527
Проф. Д. Горняткевич: УКР. МИСТЦІ В АВТОБІОГРАФІЯХ . . 538
Леся Українка: НЕХАЙ ЖЕ 544
М. І. Ковалінський (перелицював **д-р Ю. Русов**)**:** ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА 545
Проф. Г. Ващенко: ТРАДИЦІЙНІ КОРІННЯ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ 559
Михайло Павлюк: КУРСИ СОВЄТСЬКОГО РУБЛЯ 567
Олеґаріо Андраде (перекл. **В. Шепарович**)**:** ГНІЗДО КОНДОРІВ . 573
Ліц. екон.-фін. наук Г. Ощипко: МІЖНАРОДНІ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТИТУЦІЇ 574
Оксана Лятуринська: ПОЕЗІЇ 579
М. Романів: НАТАЛКА 580
Г. Чорнобицька: ОБРІЙ 585
Юрій Буряківець: ПАМ'ЯТІ ТИХ, ЩО ВПАЛИ ПІД ЛОЄВОМ . . 586
Проф. Д. Горняткевич: ВАСИЛЬ МАТЕ 587
Софія Наумович: АРҐЕНТІНА — З КУЛЬТУРНОГО БОКУ . . 591
Д-р О. Соколевич: ВПИСИ В РЕКОРДАХ КОНҐРЕСУ І СЕНАТУ США 593
Д-р Г. Завадович: ЧЕРГОВИЙ ВНЕСОК »ДНІПРОВОЇ ХВИЛІ« ДО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 595
Д. Г.: »ШЕВЧЕНКО — ХУДОЖНИК« — Альбом вибраних творів . 598
Софія Наумович: ТРИ ЗБІРКИ 600
Проф. д-р І. Розгін: »УКРАЇНСЬКИЙ ГОСПОДАРНИК« . . . 601
— — БІБЛІОГРАФІЯ 603
— — ПРЕСОВИЙ ФОНД »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ« . . . 604

Передрук дозволений за поданням джерела

ВИДАЄ »УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА«

ЛОНДОН

ЗАСТУПНИКИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

АВСТРАЛІЯ:
"Library & Book Supply"
1, Barvon St.,
Glenroy 9., Victoria.

АРҐЕНТІНА:
Oleksa Bunij,
C. Warnes 2256,
Olivos, F.C.N.B.M.,
Prov. Buenos-Aires.

БЕЛЬҐІЯ:
Omelan Kowal,
Bd. Charlemagne, 72, Bruxelles, 4.

КАНАДА:
W. Nemyliwskyj,
337 Markham Str.,
Toronto 3, Ont.

НІМЕЧЧИНА:
"Shlach Peremohy",
München, 8.
Zeppelinstr. 67.

ПАРАҐВАЙ:
A. Kuszczynskyj,
Casilla de Correo, 862,
Asuncion.

США:
Very Rev. Paul Falko,
29 Wilson Str.,
Rochester 5, N.Y., U.S.A.

Дітройт і околиця:
M. Fedyshyn
4811, Chopin Str.,
Detroit, 10, Mich.

Нью-Йорк і околиця:
H. Cebrij,
721 E-6th Str.,
New-York City, N.Y.

Огайо і околиця:
T. Wasylyk,
4028, Storer Ave.,
Cleveland 9, Ohio.

ФРАНЦІЯ:
"L'Ukrainien"
26, Rue de Montholon
Paris 9 e.

ШВЕЦІЯ:
J. Kostiw,
Box 759,
Stockholm, 1.

Ціна цього числа в Кольпортерів і Заступників — 3 шіл. 6 п. Всіх наших Кольпортерів і Передплатників поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Заступниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомити головну Адміністрацію в Лондоні.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ НА ЧУЖИНІ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА ВСЮДИ РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ЕМІҐРАЦІЄЮ!

До міжнародніх подій

TERTIUM NON DATUR

ВИЗВОЛЕННЯ ПОНЕВОЛЕНИХ МОСКВОЮ НАРОДІВ — ЄДИНА ЗАПОРУКА МИРУ

XX-тий конґрес КПСС викликав у вільному світі чимале замішання. Західня преса на всі лади обговорює резолюції конґресу, промови Хрущова, Мікояна, Булґаніна та інших московсько-большевицьких тиранів, намагаючись знайти в них щось незвичайне, переломове, епохальне. Помітно, що підсунене самими большевиками твердження про цей конґрес КПСС, як про найважливіший від смерти Леніна, має також вплив на коментарі західніх політиків і преси. І тут постає перше питання: Невже кремлівським убійцям удалось обманути вільний західній світ і справдяться слова Толіятті, що повернувши з конґресу в Москві, заявив: »XX-тий конґрес КПСС буде довгі роки володіти світовою сценою«?

Справді останні події в Кремлі дали матеріял для різних сенсаційних заголовків у вільній західній пресі про »великі переміни« в СССР, про закріплення »колективного керівництва«, про початки парляментарного шляху компартії до влади, про здемаскування Сталіна-ката, політику коекзистенції, децентралізацію в республіках, тощо.

Що ж фактично сталося в СССР? Повернімся на мить до історії. 23 серпня 1939 року СССР заключив був з Гітлером пакт неаґресії, а місяць пізніше, 28 вересня, — пакт приязні з гітлерівською Німеччиною, хоч недавно перед тим уважав Гітлера найбільшим злочинцем історії і убивцею тисяч робітників. Заключивши з Гітлером пакт приязні, совєтська газета »Ізвестія«

З ПРАЗНИКОМ ХРИСТОВОГО ВОСКРЕСІННЯ СЕРДЕЧНО ВІТАЄМО ВСІХ НАШИХ СПІВРОБІТНИКІВ, ЗАСТУПНИКІВ, КОЛЬПОРТЕРІВ, ЧИТАЧІВ І ПРИХИЛЬНИКІВ.

ШЛЕМО ГАРЯЧИЙ ПРИВІТ ГЕРОЙСЬКОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ, НАШИМ БРАТАМ, ЩО КАРАЮТЬСЯ В ТЮРМАХ, КОНЦТАБОРАХ І В ЗАСЛАННІ, ІЄРАРХІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ, ОУН, УПА І УГВР, УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ, СУСПІЛЬНИМ, НАУКОВИМ, КОМБАТАНТСЬКИМ УСТАНОВАМ, ОРГАНІЗАЦІЯМ МОЛОДІ Й СТУДЕНТІВ, УКРАЇНСЬКІЙ САМОСТІЙНИЦЬКІЙ ПРЕСІ Й УСІМ УКРАЇНСЬКИМ ПАТРІОТАМ НА ЧУЖИНІ ТА БАЖАЄМО УСПІХІВ У ПРАЦІ Й БОРОТЬБІ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

ХРИСТОС ВОСКРЕС! — ВОСКРЕСНЕ УКРАЇНА!

Редакція і Адміністрація
»Визвольного Шляху«

— орган ради депутатів трудящих СССР, себто орган уряду — 9 жовтня 1939 р. писала: »Знищення гітлеризму ставиться тепер як засадничу вимогу... Це завертає нас у темні часи середньовіччя, коли то всезнищуючі релігійні війни були провадженні для ліквідації відступників і невірних... Можна гітлеризм шанувати, або ним погорджувати. як і кожен інший лад і систему політичних поглядів, це справа смаку...«

30 листопада 1939 р. Сталін у своєму інтерв'ю в »Правді«, органі компартії, стверджував:

а) Не Німеччина напала на Англію і Францію, але навпаки;

б) Після відкриття воєнних операцій Німеччина висунула британському і французькому урядам пропозицію миру. СССР підтримує цей проєкт;

в) Британський і французький уряди відкинули німецьку пропозицію і мирні намагання СССР.

А »Дейлі Воркер« з 7 жовтня 1939 р. писав: »Ця війна не є війною за демократію проти фашизму...« Значить, Гітлер не був так довго фашистом, як довго був у союзі зі Сталіним. Теж і компартія Франції зверталась тоді до французького населення з закликом: »Об'єднаймося в поборюванні імперіялістичної війни...« А до вояків на фронті французька компартія писала: »Для воєнних спекулянтів і торгівців зброєю людське життя не значить нічого... Що інтересує тих панів, як убогі старі матері плачуть за своїми синами, які ніколи вже не повернуться...«

Отже в час, коли Франція і Велика Британія кривавими жертвами стримували гітлерівську аґресію, Кремль залицявся до Гітлера, підтримував його політику, а комуністична преса явно симпатизувала аґресії нацистів.

Чи не були це ревеляційні зміни в політиці кремлівської кліки подібно, як і тепер? Без сумніву, що так, але по суті не змінилось було нічого, бо ціль московсько-большевицьких імперіялістів була завжди та сама: опанувати і заволодіти цілим світом. Кремлівські хамелеони потраплять хвилево застосувати свою політику до вимог оточення і міжнародньої коньюнктури. Це випробувані методи їх обманної політики, які завжди приносили їм бажаний успіх.

Як Булґанін заступив Маленкова, то навіть деякі українські еміґрантські газети писали про далекосяжні зміни в Кремлі, які, мовляв, можуть мати основне значення для українського визволення. Інші »передбачали« нестримний хід совєтської армії до влади і прихід московського »Наполеона«, як якесь спасіння для Заходу. Забувають такі політики, що нема жодної різниці в тому, чи диктатором-тираном буде мундирований Жуков, як член Президії ЦК КПСС, чи в »ґражданському« Хрущов, теж член-секретар ЦК.

В двадцятих роках слово »демократія« було висміюване Сталіним, а згодом, коли демократія стала модною, він включив його в арсенал найпопулярніших комуністичних гасел і фраз,

зробивши себе найбільшим, бо »справжнім«, »народнім« демократом. Але чи з цього приводу щонебудь змінилося в СССР? Чи менше вбивано, розстрілювано й винищувано людей? Чи були помітні будь-які ознаки демократії в СССР?

У медові місяці симбіозу соціялізму і комунізму Еріо їздив в Україну, і в той час, коли там панував жахливий голод, коли щодня тисячі вмирали з голоду, а трупи валялися на вулицях, він заявив, що голоду в Україні не бачив... Це дуже повчальний момент і для всіх сучасних відвідувачів України.

За часів Леніна було також »колективне керівництво«, яким тепер дехто з наших »прогресистів« так захоплюється і бачить з цього приводу великі зміни в СССР. Але чи справді була різниця між режимом Леніна і Сталіна?

Тепер, мовляв, наступив поворот до чистого ленінізму. А що практично значить — »поворот до чистого ленінізму«? Цебто до чого? Хто і коли поневолив Україну та інші нації? З чийого доручення був завойовницький совєтський похід на Варшаву? Може Ленін не хотів поневолення України, Грузії, Білорусії та інших немосковських народів? Може не хотів завоювати Польщу, не хотів комуністичної Німеччини, Мадярщини, Чехо-Словаччини і т. п.? Чи не він поширював комуністичні впливи шляхом насильств і розбою, штиками московської »красної армії«, диверсіями і провокаціями? Хіба не хотів Ленін загарбати чужі землі? Чи не його шляхом пішов Сталін, коли тридцять років пізніше вдалося йому, завдяки фатальній політиці Гітлера, »визволити« Польщу, Румунію, Мадярщину, Чехо-Словаччину, Східню Німеччину та інші країни з »капіталістичного ярма«?

Може справді в декого з сучасних прогресистів заб'ється сильніше серце з приводу повороту СССР до чистого ленінізму, до Леніна, батька Чека, спричинника трагедій багатьох народів, покровителя Муравйових, основоположника в СССР московсько-большевицької жахливої системи поневолення і винищування народів і людей! Але ніколи в тих, хто стоїть на християнських засадах культурного вільного світу, хто вміє цінити справедливість, волю, національну і людську гідність.

За що сьогодні засудили бандити бандита, нові кремлівські тирани — старого тирана Сталіна? За те, що сфальшував історію, що неправильно оцінював кризу капіталізму, яка, мовляв, існує і призведе до його упадку, за те, що знівечив колективне ленінське керівництво і володів сам один, як диктатор, монократ... А що робило тоді сьогоднішнє »колективне керівництво«, оті спільники Сталіна, співкати, напр., в Україні — Молотов, Каганович, Хрущов, що по черзі були її »губернаторами«? Чи не вони, тепер великі »демократи« і »захисники гуманности«, були тими, що вимордували до 8 мільйонів українців, мільйони заслали в концтабори і на трупах завели нелюдську колективізацію і експуатацію України?

Чи засуджуючи Сталіна, засудили теперішні кремлівські вожді теж загарбання ним, на спілку з ними, пів Европи і Азії,

поневолення десятків народів? Чи забрали московські окупаційні війська з поневолених ними країн? Чи зарядили вільні вибори? Чи розв'язали концтабори, знесли невільництво і привернули приватну власність? Ніхто інший, а саме Хрущов — винахідник аґроміст, найважчої форми колгоспного рабства; це він отой сатрап, що висилає тисячі української молоді з України на цілинні землі. Він ліквідує сьогодні навіть маленькі присадибні наділи, забороняє тримати хоч би кілька овець, корову, тощо, якщо колгоспник не перевиконав норми в колгоспі. Вістка про цю постанову »колективного керівництва« ЦК КПСС, винесена вже після XX-го конґресу компартії, знайшла лише незначний відгомін у світовій пресі, а вона особливо важлива: це дальше закріплення безмежного рабства в колгоспах, у яких встановляється пропорційну взаємозалежність величини присадибного наділу лише до 1 га від виповнення норм у колгоспі. Оце й »полегші«, наділені »колективним керівництвом« хліборобам...

Мікоян на з'їзді компартії твердив, що перемога комунізму в цілому світі не мусить іти шляхом насильницької революції, громадянських війн пролетаріяту і т. п., бо, мовляв, у Польщі Чехо-Словаччині, Болгарії, Румунії, — компартія прийшла до влади без кровопролиття, без громадянської війни... Там »пролетаріят« »мирним порядком« перебрав владу... Забув тільки Мікоян додати супровідні обставини, за яких відбулося це »перебрання« компартією влади — московську наїздницьку армію, що загарбала ці країни! Ворошилов, Вишинський, Жданов робили »мирним« шляхом »революцію пролетаріяту« в підкорених московською армією країнах. Так само і колись в Україні не було жодного мирного перебрання »пролетаріятом« влади. Муравйов з московськими озброєними червоними бандами зайняв Київ, вимордувавши під Крутами цвіт української молоді, синів селян і робітників... Не українські »пролетарські дивізії«, але московські червоні орди перемогли українську національну армію от. Симона Петлюри, яка опинилась була в »чотирокутнику смерти«.

А в Східній Німеччині? Чи теж мирним шляхом перебрав »пролетаріят« під проводом Піка і Ульбріхта владу? Чи може московсько-совєтський полковник Пік іншим шляхом дійшов до влади! Коли саме німецький »пролетаріят« перебирав владу, або вільними виборами запросив катів і слуг Москви, щоб над ним панували?

Правда, були плебісцити-вибори в різних поневолених Москвою країнах і навіть 99 % населення »голосувало« за московськими комуністами... Але, це було тоді, коли московські дивізії стояли вже на землях тих країн, коли НКВД вбивало по тюрмах тисячі людей, розстрілювало невинних, депортувало підозрілих, коли виборча машина була повністю в руках НКВД-МҐБ.

Тепер Мікоян малює подібну візію для західньоевропейських держав, кажучи, що шляхом »парляментарних виборів« можуть

комуністи дійти до влади і в решти країнах вільного світу, додаючи з безприкладним цинізмом, — якщо, мовляв, панівні кляси не будуть ставити насильницького спротиву. Це означає, що шануючі себе і свою націю сили мали б добровільно, без »насильницького спротиву« підставляти голови під лезо ґільйотини Тореза чи Толіятті. Одне лише замовчав тов. Мікоян, а саме, що »вибори« відбудуться, напр., у Франції чи Італії вже після того, як московські армії займуть Париж чи Рим. Тоді, очевидно, »громадянська війна за перебрання влади пролетаріятом« вже не буде потрібна, все полагодить »мирним шляхом« Конєв . . .

Ленін, мовляв, писав, що »пролетаріят воліє перебрати владу без пролиття крови«, але якщо »буржуазія« (читай: кожна вільнолюбива нація — парафразуємо Леніна) не хоче добровільно йти назаріз, то її треба туди в кайданах привести і дулом нагана змусити »добровільно« підкоритися. Оце і є ті нові, неоленінські ідеї Мікояна . . .

Тепер »колективне керівництво« СССР каже, що треба писати нову політекономію, філософію, історію і т. п. для виховання активу і побудови комуністичного суспільства . . . Але що в тих книгах має бути? Напр., кат мадярського народу, комуніст Беля Кун — був невинно комуністами зліквідований, Антонов-Овсєєнко чи Косіор — кати українського народу — теж були порядними комуністами і невинно ними страчені . . . І що нам, або Заходові з того, що Кремль регабілітує своїх сатрапів, які разом з Леніним і Сталіним, двома найбільшими кровожадними тиранами історії, поневолили десятки народів і знищили мільйони невинних людей? Але ж відомо, що Сталін переймав ідеї то від Бухаріна, то від Троцького, здійсняв їх, а носіїв цих ідей — ліквідував. А чи зліквідовані ним були кращі? Чи Троцький, Зінов'єв, Бухарін, Риков, Кам'єнєв прагнули звільнення поневолених Росією народів з комуністичного ярма, хотіли розвалу московської імперії? Ні, вони так, як і Ленін, як і Сталін, як і сьогодні Маленков, Хрущов і Булґанін прагнуть до панування над цілим світом! Вони всі, такі самі деспоти, як і Сталін!

Сьогодні ревеляція: Сталін, за словами Хрущова, убивця . . . Так, але якщо перед судом стає банда грабіжників-убивців, які разом доконали нелюдських злочинів, вбивали, вішали людей, ділили між себе добич, а тепер складають всю вину на свого ватажка, то чи це вистачає, щоб їх не уважати за бандитів? Чи ці кримінальні сенсації змінюють суть цих злочинів, суть московської жорстокої варварської духовости, виразниками якої є також і сучасні кремлівські вожді?

Пригадаймо XIX-тий конґрес компартії, який без сумніву мав більше »революційних« на експорт гасел. От хоч би виголошена тоді промова Берії про національні проблеми СССР. Цей кат народів акцентував національні проблеми в той час, коли за національно-визвольну боротьбу поневолених Москвою народів, за »націоналістичні ухили« і т. п. мордував тисячі, а мільйони

тримав у концтаборах. Подібно тепер Хрущов, такий самий кат і убийця, як Сталін, цинічно засуджує убийцю Сталіна, як це недавно убийця народів Берія говорив про національні права...

Все це вже було, сказав би Бен Акіба... Стеоретипні комуністичні фрази про кризу капіталізму, про колоніяльні народи, про закономірність перемоги соціялізму, про примат важкої індустрії, — ані одної свіжої думки, ані одного нового акценту, все або вкрадене із системи національно-визвольних ідей визвольного націоналізму, або є повторенням втертих фраз Маркса, Леніна і Сталіна.

Нудно й нецікаво читати всі ті еляборати. Наближення Москви до Югославії? Але ж про те, що Тіто завжди піде з Москвою, ми писали не один раз і то в розгарі московсько-югославського »конфлікту«! Чи це сенсація? Нічого подібного! Якщо б політика Сталіна була більш елястична, не було б цього пройденого спору між Москвою і Белградом, а одночасно не було б фальшивого обманства і Захід не робив би ставки на неіснуючий націонал-комунізм, який зненавиджений народами так само, як і інтернаціонал-комунізм. Зрештою, справжнього націонал-комунізму не було і нема. Якщо хочете, то найбільшим московським націонал-комуністом був саме Сталін, що фактично був ніким іншим, а тільки московським імперіялістом, який будував »соціялізм в одній країні«, себто готував арсенал зброї для завоювання Росією цілого світу.

Метода ліквідації тепер німбу Сталіна стара, як сама російська історія. Чому ж і тим разом для рятування і закріплення позицій большевицько-московської імперії, для баламучення вільного світу і промощування шляху до його опанування — не можуть кремлівські вожді використати вже неживого Сталіна?! Сталін навчив їх скидати вину на Бухаріна, Троцького, Тухачевського і т. п., а тепер його учні скидають вину на вчителя... Цілком, як на арені боротьби диких звірів, якою і є ціла історія загарбницької кровожадної Росії. За провини Сталіна — згинув Троцький, за провини »колективного керівництва« — покутує померлий Сталін. Наш геніяльний Гоголь добре розумів московську душу, пишучи »Мертві душі«... І чи є щось справді оригінального в линвострибках Хрущова в СССР-цирку для світової публіки?

А от цікаво було б почути, що на все це каже »патріярх« Алексей, який у свій час проголосив Сталіна »помазанником божим« і »спасенням гноблених і поневолених«. Сьогодні ЦК КПСС — хлібодавець »патріярха« Алексея — робить із Сталіна масового убивцю, яким він і був, але що ж тепер скаже про цього »помазанника божого« московський »християнський« патріярх? Очевидно, це запитання реторичне, бо ж ясно, що московські патріярхи не в Бога, а в царя-батюшку, білого чи червоного, вірять.

Маленков запевняв недавно в Лондоні, що монократизм в СССР уже не повернеться, залишиться »колективне керівництво«, себто колективна диктатура. Не пояснив однак цей »колективний демократ«, чи для вішаного є ріжниця, як його вішає один кат, чи зграя опришків? Чому в тій знаменитій »колективній демократії«, Хрущова, що виступає як »один з колективного керівництва«, так само приймають як Сталіна: »Усі встають, невмовкаючі апльодисменти...« Чому дискутанти так, як і за часів »сонечка народів« Сталіна, завжди підкреслюють у своїх виступах: »... як сказав тов. Хрущов...«

І це є »демократія« серед партійного проводу. Може хтось думає, що члени конґресу ставили внески, критикували погляди Хрущова, висловлювалися проти критики культу Сталіна... Нічого подібного! Це »демократія згори«, всі по-баранячому приймали кожне слово Хрущова, як перед тим Сталіна. Ніхто не відважився опонувати. Не було ні »меншости«, ні »більшости« — все »одноголосно«.

Так було на з'їзді компартії, а одночасно кремлівські вожді придумують новий трюк. У »Зорі востока« подають, що грузини, вірмени, азербайджанці та інші народи буцім то протестують проти валення німбу Сталіна. Невже на з'їзді компартії всі до одного були такої думки, як Хрущов і не найшлося ні одного делеґата від тих »невдоволених« грузинів, вірменів і т. п. Визволені з-під тиранії Сталіна делеґати компартії не репрезентували чомусь тих »невдоволених«, а тільки підтакували знаменитому »демократові« Хрущову... На що, кому потрібний цей цирк?

Офірний козел Сталін потрібний на те, щоб втихомирити поневолені Москвою нації і скласти вину за всі злочини Кремля на нього. Тож уся увага західнього вільного світу повинна зосередитися на національно-визвольній боротьбі поневолених у СССР народів, а не на циркових виступах кремлівських еквілібристів і комедіянтів.

Найважливішими подіями сьогоднішнього дня є не XX-тий конґрес КПСС, а вістка совєтської газети »Червоного прапора« з Рівного на Волині, що в лісах України тисячі повстанців зі зброєю в руках ставлять спротив московсько-большевицьким загарбникам. Те, що такий збройний спротив є в лісах Литви, є в Туркестані, що така боротьба існує в Грузії, Вірменії, Азербайджані.

Не з жалю за культом Сталіна протестують грузини. Вже від кількох місяців різні вістки свідчать про те, що грузинський народ повстає проти тиранів Москви за свою волю, а не за німб Сталіна, бо в той час ще ніхто не знав про готувану Центральним Комітетом КПСС атаку на »батька народів«. Ще 22 грудня 1955 р. »Новое время« з нагоди 76-тиліття з дня народження Сталіна писало про »великого наслідника справи Лені-

на« Сталіна, а »Радянська Україна« навіть на день з'їзду компартії подала фотомонтаж — Маркс-Ленін-Сталін. Тож не могли грузини знати раніш про пляни Хрущова, ніж члени ЦК КПСС, коли навіть тов. Кириченко не сказав про це редакції »Радянської України«. Москві вигідно пояснювати розрухи в Грузії бунтом в »обороні« культу Сталіна, мовляв, не ми, москалі, вирощуємо диктаторів-катів, а інші »совєтські народи«. Ми за »демократичне колективне керівництво« ...

Українці, грузини, туркестанці, азербайджанці, білоруси та інші поневолені Москвою народи використовують тепер ситуацію з приводу замішання між кремлівськими вождями і скріплюють свою визвольну боротьбу. Тільки серед кремлівської верхівки може викликати дезорієнтацію валення культу Сталіна, а ніколи серед народніх мас поневолених Москвою націй, які однаково ненавидять і Сталіна і Хрущова, бо для них Хрущов є таким же катом, як і Сталін.

А найважливіша з усіх вісток, яка повинна займати чолові місця світової преси, викликати рішучий протест усіх культурних народів — це геройська смерть **500 українських жінок,** що в концтаборі Кінґірі біля Караґанди, в липні 1953 р., впали розчавлені залізними гусеницями большевицьких танків, заступаючи своїми тілами дорогу московським катам в обороні своїх друзів-в'язнів. Ця вістка щойно тепер продерлася крізь залізну заслону і вона для християнського культурного світу важливіша за смерть Сталіна, Берії, за введення »колективного керівництва», совєтську політику коекзистенції і циркову еквілібристику Хрущова, бо своєю духовою величчю вона переростає найбільші античні приклади людської гідности, геройства, самопосвяти і відваги. Тим українським жінкам-героїням дорівнюють хіба перші християни, розривані дикими звірами в римському Колізею. В обороні національної чести, прав і гідности людини, вони впали жертвами московсько-большевицького вандалізму в XX-му столітті.

Жодні обманні »мирні« жести Хрущова і його кліки, жодні нові тактичні маневрування кремлівських катів не закриють правди про те, що діється в СССР. Поневолені Москвою народи ведуть безперервно революційно-визвольну боротьбу за своє визволення з-під московсько-большевицької окупації, за розвал російської імперії і відновлення своїх суверенних національних держав у межах власних етнографічних територій. А в авангарді цієї революційно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів стоїть Україна з її славною, геройською Українською Повстанською Армією.

Б. Озерко

ОГЛЯД МІЖНАРОДНІХ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ

В останніх тижнях західня преса переповнена сенсаційними вістками про новий курс політики Кремля. Справа »відсталінізування« СССР знаходить у численних часописах передове місце та зроджує у змучених і збаламучених читачів надії начебто за залізною заслоною »все ж таки« йде до поважних змін. Тверезі голоси тих політиків, публіцистів і журналістів, що взивають до більш критичної оцінки московських керівників, губляться в морі пресової, радіової й іншої пропаганди, яка ведеться на Заході в дусі бажань Кремля. Валення культу Сталіна в СССР, незначні й невеликі потрясення в комуністичних партіях з того приводу поза СССР, багато коментаторів залюбки роздмухують до таких величин, що західній громадянин змушений мимоволі думати начебто в СССР проходили ґрунтовні зміни, які є початком еволюції на краще. Рівночасно Москва продовжує офензиву »миру« і »коекзистенції«, запрошує до себе ряд шефів урядів держав вільного світу та висилає своїх »ангелів миру« майже до всіх столиць Заходу. При цій театральній ілюзорній »мирній« грі, большевики ні на мент не спускають з очей своєї основної й найбільшої цілі: ліквідації некомуністичних держав, встановлення гегемонії Москви в цілому світі. Під цим оглядом совєтські післясталінські вожді виявляють повну однозгідність, а коли між ними і є непорозуміння, то тільки щодо того, якими методами досягти остаточної перемоги.

Нова тактика Москви починає набирати більш конкретних, досить успішних для неї форм. На місце давніших брутальних виступів, Кремль застосував терпеливий »мирний« наступ і підступ. Висліди не дали довго на себе ждати. Совєтам і червоному Китаєві при допомозі... західніх торговельних фірм удалося розбудувати могутній воєнний потенціял, який у парі з усміхами, змушує вільний світ поважно говорити про роззброєння. Забріхана московська пропаґанда на Заході дійшла до таких розмірів, що врешті починає бракувати людей, які мають відвагу говорити, що з бандитизмом годі пертрактувати, з ним треба боротися. Такі виступи, якщо вони й трапляються, стають осуджувані як »безвідповідальні виступи екстремістів«. Таких людей відсувають від керівних постів у політиці, про них зневажливо говорять, як про середньовічних »ловців чарівниць«. Натомість політичний капітал та марку розумного політика здобуває той, хто вміє ліцитуватися в безглуздих помислах »співжиття« та вишукувати все нові »добрі сторони« »еволюціонізуючого« СССР.

Деморалізація західніх кіл суспільности часто приймає загрозливі вияви. Навіть у середовищах, члени яких радо називають себе »християнськими політиками«, не бракує совєтофільських виступів. Те, що Москва не зуміла зробити терором на окупованих нею теренах, вона здобула своєю інфільтрацією й пропаґандою у вільних державах. Явище т. зв. режимових »християн«, відомих у сателітних державах людей, які шукають поєднання християнства й большевизму, стає відоме теж і на

Заході. Маємо таких »католиків« у Франції, Італії, Англії й ін. країнах. Маємо »протестантів« у США, які їдуть до московської Мекки обговорювати »актуальні проблеми« християнства, є вони й у Греції, дарма, що ця країна недавно стогнала від ударів диверсійної боротьби інспірованої Кремлем. Це їм не перешкоджає сьогодні писати до московського »патріярха« про »моральну поміч« проти Великої Британії.

Не дивно, що ідейно споріднені з комуністами соціялісти, теж промощують шляхи совєтській експансії. Британська преса недавно зовсім слушно вказувала на факт, що від довшого часу, соціялісти вільного світу поважно застановляються, чи не нав'язати їм співпраці з комуністичними партіями, бо ж вони, як і компартія СССР, »еволюціонують у напрямі демократії«.

Хоч ці сумні прояви морального розкладу на Заході не є, на щастя, загальні, хоч здорові сили західніх суспільностей ставлять завзятий спротив усьому, що підриває підстави нації, все ж таки з сумом приходиться ствердити, що бодай у теперішній час провідні кола вільного світу не стоять на висоті завдання, коли йде про організацію спротиву московській небезпеці. Все, що можемо заобсервувати в ділянці цього відпору, носить соромливий, дефензивний характер. Так і можна б його схарактеризувати фразою: »Нас примушують боротися, але ми навіть у випадку оборони робитимемо все можливе, щоб напасника не образити...«

Тільки таким розумінням справи можна собі пояснити, що й досі Захід не висунув проблеми поневолених народів, які терплять під московським ярмом. Факт, що організатори найбільш кривавої, колонізаторської імперії ставлять себе в позу оборонців... поневолених народів, що вони беруться за боротьбу з »колоніялізмом« і при тому не викликають у вільному світі належної протиакції, — дуже багатомовний. Насувається враження, що теперішні керівники Заходу наставлені тільки на збереження цього сумнівного миру, який існує тепер, коли вони при владі, та що слова Вольтера »Un deluge de mots sur un desert d'idees« (»Потоп слів на пустиню ідей«) відносяться до нинішнього »ідейного багатства«.

Та найбільш сумним явищем теперішньої невеселої доби є те, що всі зусилля вільного світу належно озброїтися перед аґресією Москви, позбавлені здебільша головної провідної думки. Хоч Москва усіма силами розбудовує свою армію, то вона покищо не плянує наступу мілітарною зброєю. До бою з вільним світом приступила вона, бомбардуючи його ґранатами політичних розкладових мікробів, які роблять свою нищівну роботу. Якщо проти них вільні народи не схочуть боронитися, виповівши безкомпромісову боротьбу її носіям, кремлівські ватажки матимуть слушність: Захід »парляментарним« шляхом опиниться в московських путах.

Накресливши в загальних рамках наш погляд на міжнароднє політичне становище, хочемо на його тлі розглянути події світової політики за останні чотири тижні. З технічних причин можемо спинитися тільки над тим, що здається найбільш маркантним для невпинного змагання, яке йде між Сходом і Заходом. Москва наступає на всіх районах світу. Але не всюди вона має успіхи. Там, де вільні держави твердо відстоюють свої позиції, большевики обережно роблять свій ославлений »крок

назад«. Рівночасно СССР не надто вірить у мирну перемогу, бо й надалі присвячує свою головну увагу розбудові своїх збройних сил.

У половині березня американський міністер літунства Доналд Кварлес (Donald Quarles) виголосив промову в Нью-Йорку, в якій подав важливі інформації про стан совєтських збройнь. Він твердив, що СССР щодалі, тим більше ставить під знак запиту дотеперішню першість США в літунському озброєнні. А ця першість, говорив він, є одним із рішаючих факторів у стримуванні комуністичної аґресії в останніх десяти роках. Тепер СССР має одну з найбільших літунських фльот та розбудовує всі роди атомової зброї. Число совєтських атомових вчених та інженерів дорівнює кількості атомових спеціялістів у США. На його думку, вишколювання дальших спеціялістів у питаннях нуклеарної енергії йде в СССР швидше, ніж на Заході, бо большевики присвячують цій проблемі дуже багато уваги.

Якщо далі так піде, то СССР зуміє в близькому часі побудувати велике число далекодистансових бомбардувальників, які зможуть довезти над територію США кожну кількість найбільших атомових бомб.

Зі своїми готуваннями до атомової війни большевики не дуже скриваються. Очевидно, що розбудовуючи атомову військову індустрію, большевицька пропаґанда говорить про неї, як про зусилля Москви використовувати атомову енергію для »мирних« цілей. Дня 26 березня аґенція ТАСС підтвердила, що в Москві створено »Загальний інститут для дослідів атому«. Загальним він названий тому, що большевики запрягли до праці в ньому не тільки всіх спеціялістів з цієї ділянки, які перебувають у сателітних країнах, але й тому, що саме сателіти будуть теж фінансувати працю цієї »мирної« централі. Хоч годі ще говорити про висліди роботи названої централі, то все ж треба згадати, що й без неї СССР має успіхи в своїй »мирній« праці. Американська комісія для справ атомової енергії повідомила 2 квітня ц. р. про нову експльозію атомової бомби на совєтській території. Це вже шосте з черги того роду повідомлення американців про большевицькі атомові експерименти в останніх вісьмох місяцях.

Департамент оборони США теж опублікував 30 березня ц. р. цікаві відомості про совєтську фльоту. З них відомо, що на кожне одне підводне судно США, большевики будують аж 25 таких же самих модерних підводних суден. Адмірал Барк твердить, що большевики диспонують 27 крейзерами, 175 нищівниками, та понад 500 міновиками. Підводних суден СССР має понад 400 та побільшує їх кількість у затривожуючий спосіб.

У зв'язку з тим, у головній квартирі альянтських збройних сил у Европі ген Алфред Ґрюнтер склав представникам преси таку заяву: »У сьогоднішній момент москалі напевно програли б війну, тому що їхня армія не має належної оборони перед бомбардувальниками типу Б-47 та модерними брітанськими літаками. Ще сьогодні ми в кращому положенні як червоний бльок, але москалі є на шляху до випередження нас«. З огляду на велику небезпеку несподіваного повітряного нападу — говорив ген. Ґрюнтер — вказано, щоб здецентралізувати повітряну фльоту НАТО та розбудувати в цілій Европі однорідну радарову систему.

Врешті, головнокомандуючий альянтських збройних сил висловив побажання, щоб великодержави Заходу дали до диспозиції деякі кораблі для таких держав як Норвегія, Данія, Греція, Туреччина.

Заяву ген. Ґрюнтера можна уважати посередньою відповіддю на новий московський роззброєневий плян. Безпосередньо перед латинськими великодніми святами, ТАСС подав деталі роззброєневого проєкту большевиків, складеного заступником міністра зовнішніх справ СССР, Ґромиком, на лондонській роззброєневій конференції. Большевицький проєкт був незвичайно зручно зредаґований. У ньому була згода й на зменшення армій, і на міжнародню контролю, і на загальну контрольну систему проти наглого наступу ворога і т. п. вимоги, що їх колись висловлював у своєму проєкті през. Айзенгауер. У першому моменті здавалося, що большевики повністю прийняли проєкт роззброєння США й що врешті цю проблему можна позитивно розв'язати. Але перші оптимістичні голоси деяких часописів, що поспішилися вітати совєтські пропозиції, показалися дуже передчасними й зовсім неоправданими.

При ближчому розгляді совєтського роззброєневого проєкту показалося, що він аж ніяк не є новий і зовсім не становить з боку СССР поступок на користь Заходу. Після аналізи совєтської пропозиції, не тільки політиками, але насамперед військовиками, виявилося що немає нічого більш абсурдного, як уважати, що Москва прийняла пропозиції Айзенгауера. Те, що Ґромико запропонував на конференції, рівняється в практиці невтралізації Німеччини та заламанні західньої оборонної системи НАТО. На конференції преси з през. Айзенгауером 4 квітня, Айзенгауер заявив, що на його думку погляди США і СССР у справі роззброєння є »надалі дуже від себе далекі«.

Совєти бажають насамперед заключити договір про роззброєння, а щойно пізніше створити контрольну систему, яка стежила б за реалізацією цього договору. Натомість США бажають досягнути роззброєння протилежним процесом: насамперед досягти взаємного зговорення про контролю та створити інспекційну мережу, а вже пізніше, в новостворені ситуації, підписати роззброєневий договір.

На цьому розмови про роззброєння хвилево затрималися, але нема сумніву, що ціла ця безплідна дискусія з большевиками буде продовжатися ще й ще. Річ якраз у тому соромливому підході Заходу до большевицького аґресора, про який ми сказали вище. Таку думку підтверджує заява одного визначного американського політика від закордонних проблем, який у розмові з західніми журналістами сказав: »Ніякий державний муж вільного світу не може (?) дозволити собі назвати розмов про роззброєння їхнім правдивим іменем. Народи цього не зрозуміли б (?). З психологічних мотивів важливо такі розмови далі вести... При тому одначе ясно, що так довго з них нічого не вийде, доки не будуть розв'язані проблеми, які викликають напруження...«

Конференція міністрів закордонних справ вісьмох держав, членів СЕАТО, закінчився 8 березня після триденних праць у Карачі. Підсумовуючи її результати можна припускати, що вона продовжує етап організації самооборони держав на Далекому Азійському Сході. У кінцевому комунікаті учасників конференції сказано, що проблема Кашміру

буде полагоджена в безпосередніх розмовах представників Індії й Пакістану в рамках ОН. Рада СЕАТО ствердила, що резолюція ОН про долю Кашміру, яку вирішить референдум населення, є далі важна.

Держави-члени СЕАТО погодилися на те, що міжнародньою границею між Пакістаном і Афґаністаном буде т. зв. лінія Дюранда. (Сер Мортімер Дюранд був речником брітанської делеґації 1893 р. у переговорах з Афґаністаном). Партнери, члени СЕАТО, стверджують, що большевики застосували в Азії тактику політичної й господарської інфільтрації.

Врешті Рада СЕАТО створила постійний секретаріят у Банкок. При ньому має бути зорганізований спеціяльний дослідчий центр для викривання комуністичних змов. Рівночасно зацікавлені держави постановили створити культурний центр для взаємної співпраці та поширити бюра преси й інформації. На внесення міністра закордонних справ США Даллеса, буде теж створене бюро обміну таємними звітами про комуністичну диверсію на Далекому Сході та координації протикомуністичної боротьби.

Постанови конференції СЕАТО є для Пакістану сильною моральною й політичною підтримкою, а рівночасно перекреслюють пляни совєтських ватажків, які недавно під час свого турне по Азії »з легкої руки« признали Кашмір Індії, та намагалися втягнути в совєтську сферу впливів Афґаністан, приготовляючи для нього висилку зброї та спеціялістів. Метою СССР є оточити й ізолювати Пакістан, що покривалося б з совєтськими стратегічними плянами. Побіч Туреччини Пакістан є сьогодні важливим партнером Заходу в зоні між Середнім Сходом і Південною Азією. Його послаблення й політичне розбиття, було б ударом проти вільного світу. У час, коли з боку Єгипту зроблено всі спроби, щоб порушити спаяність баґдадського пакту, в інтересі Заходу було зробити все, щоб бодай Пакістан забезпечити перед втратою для західньої оборонної системи.

Маневр СЕАТО був прикрою несподіванкою для Кремля. Не дивно, що СССР поновлює свої спроби здобути пакістанських політиків для себе. Мікоян, що саме робить поїздку по азійських країнах, продовжуючи політику розпочату Хрущовим і Булґаніним, докладає усіх зусиль, щоб спаралізувати відновлені впливи СЕАТО в Карачі. На його власне бажання він зустрівся в двогодинній розмові з прем'єром Пакістану Магометом Алі. Мікоян, подібно як його попередники Хрущов і Булґанін, переконував пакістанського прем'єра про потребу розвивати між СССР і Пакістаном »культурні й господарські взаємини« та вияснював йому, які то великі »користі« матиме Пакістан з такої співпраці. Трудно сказати наскільки місія Мікояна вдасться. Хоч у пакістанських колах не відкинули в принципі можливости співпраці з СССР, то керівники Пакістану дали недвозначно зрозуміти, що вони не зрезиґнують з дотеперішньої самостійної закордонної політики, та що зокрема не може бути мови про зірвання співпраці з Туреччиною і Заходом. Мікоян правдоподібно вдоволився тимчасово й такою відповіддю, але не зрезиґнував із дальшої психологічної офензиви на пакістанських політиків. Тим і пояснюємо запрошення пакістанської парляментарної делеґації до СССР.

Згідно з постановою постійного комітету держав Баґдадського пакту (Велика Брітанія, Ірак, Персія, Пакістан і Туреччина), їхні речники ма-

ють відбути 16 квітня конференцію в Тегерані. Партнери, подібно як і в СЕАТО, бажають устійнити спільні методи й тактику поборювання комуністичної підривної роботи та скріпити безпеку в країнах охоплених договором. Майже в тому самому часі Персія відкинула третій з черги протест СССР, за її приступлення до Баґдадського пакту. У відповіді Персії, переданій совєтському амбасадорові в Тегерані сказано, що Персія надалі зберігатиме за собою право діяти суверенно теж у закордонній політиці, та вказано на факт, що Баґдадський пакт має оборонний, а не — як твердить СССР, — агресивний характер.

Для доповнення совєтської активности в Азії слід згадати триденну візиту Мікояна в Делі (Індія) та Ранґуні (Бірма). Свій побут у Індії Мікоян використав для устійнення п'ятипрограмової умови в справі торгівлі між СССР і Індією та технічної допомоги для Індії. Згадана умова передбачає виміну товарів між обидвома державами у зв'язку з другою індійською п'ятирічкою. Індія висилатиме до СССР свої продукти, а в заміну дістане сталь і технічне виряджения для індустрії на суму 600 мільйонів рупій. Незабаром має бути теж підписаний договір про корабельну плавбу між індійськими пристанями та Чорним морем. Найцікавіше в тій цілій умові те, що стороною, яка настоювала, була не та, яка хотіла щось дістати, але навпаки. СССР виявив велике бажання посилати до Індії своїх »експертів« і »спеціялістів« у »техніці« й »культурі«!

Якщо пригадати собі подібні »допомоги« большевиків для інших країн та ролю, яку там згадані »специ« відограли, то стає ясно, чому СССР виявив стільки бажання помагати Індії. У дальшій подорожі Мікоян вступив до Бірми, де запропонував урядові створити совєтськими силами... спортові й культурні центри. Вигасаючий торговельний договір між СССР і Бірмою, продовжено на чергових п'ять років.

Але політична офензива совєтів не концентрується виключно в Азії. Останні тижні виказують збільшену увагу Кремля на скандінавські країни, що їх большевики намагаються вирвати з орбіти західніх впливів, розмальовуючи їм принадні міражі користей з тісної співпраці з СССР. Під кінець березня прибув до Москви шведський прем'єр Ерлянґер, якого прийняли на летовищі Булґанін і Молотов. У привітальній промові він заявив, що Швеція продовжатиме »традиційну політику невтралітету« та що »торгівля й міжнародні контакти« мають для неї першорядне значення. Совєтська преса використала нагоду приїзду Ерлянґера, щоб відновити кампанію за невтралізацію скандінавських держав. У чолових большевицьких газетах появилися статті, які взивають Норвегію, Данію й Ісляндію піти за »блискучим шведським прикладом«.

Покищо московська політична офензива, здається, має тільки успіх в Ісляндії. Як відомо, там здавна існують літунські бази США. Саме із-за розбіжности думок в ісляндському уряді про дальше перебування американських відділів на цьому стратеґічно важливому острові, вибух несподівано конфлікт, який призвів до гострої кризи в уряді. Теперішній консервативний прем'єр Торс зголосив уступлення. Свою пов'язаність з політикою НАТО завдячує Ісляндія поставі консервативної незалежної партії, що диспонує 21 мандатами в парляменті. Але партія прогресистів зі своїми 16 мандатами, під впливом совєтської пропаґанди, вимагає ре-

візії відношення до американців. Інші партії заступають у більш чи менш енергічний спосіб думку »згоди з усіма«, отже виступлення з НАТО й усунення американських баз. Загальні вибори до парляменту мають в Ісляндії відбутися 1 липня, й тоді остаточно буде відомо, якими шляхами піде політика тієї країни. На підставі повідомлень із столиці Ісляндії відомо, що прогресисти рішуче будуть обстоювати свою дотеперішню поставу й готові заключити договір з соціялістами, з якими бажають створити коаліційний уряд, що остаточно зірвав би з »воєнними плянами НАТО«. Поминаючи катастрофальне значення, яке мало б для Ісляндії усунення американських баз, що є чи не найважливішим фактором оборони острова перед большевиками, вихід американців потягнув би теж погані господарські наслідки. Присутність американців на острові приносила ісляндському скарбові до 220 мільйонів долярів річно. Очевидно ці аргументи безпеки та господарського добробуту не мають для прогресистів ніякої вартости в обличчі приманливої надії здобути приязнь і вдячність »прогресивного СССР«.

Візита Булґаніна і Хрущова у Великій Британії була попереджена »гостиною« двох інших кремлівських »ексцеленцій«. Тому, що британська опінія не була приязно наставлена до сподіваної візити »містерів Б. і К.«, обов'язок створення сердечної атмосфери взяв собі Маленков. Його побут у Великій Британії, це ряд типово пропаґандивних виступів, безперервних усміхів, дешевих і втертих метод з'єднування собі публіки розмовами з дітьми, робітниками та постійними зустрічами з »народом«. Все це, як принайменше подає невтралістичної тенденції преса, Маленков з успіхом виконав, відограваши ролю доброзичливого і добродушного »дядька«, який навіть не завжди вміє відповісти на політичні запитання, бо »ще не читав останніх часописів«. Гірше пішла справа Серову, наступникові Берії, що приїхав до Лондону організувати службу безпеки для обидвох кремлівських головачів. Хоч британська преса не щадила сміливих і щирих думок Маленкову, то, коли йде про Серова, її реакція була незвичайно рішуча. Його назвали справжнім іменем: горлорізом, катом, потворою в людській подобі, та поставлено запитання: пощо він приїхав на британську землю? Реакція була настільки гостра, що Москва, завваживши перетягнення струни з її боку, для супроводу Булґаніна й Хрущова вислала вже не Серова, але іншого »порядніщого«, себто англійцям менше відомого опришка. Приїзд до Англії Вулґаніна і Хрущова, як ми вже писали в попередньому огляді, викликав серед великої частини британської суспільности невдоволення, а серед еміґрації поневолених народів гарячі протести. У черговому нашому огляді ширше подамо про протестаційну акцію української громадськости з приводу совєтської візити в Лондоні. Сьогодні зазначимо, що вже самі готування українців та інших народів до антисовєтської акції знайшли були відгук у британській і закордонній пресі.

Депортація британською владою архисп. Макаріоса на острів Сайхелі, викликала була в перших днях бурю протестів не тільки на Кіпрі, в Греції, але теж у самій Британії, де опозиція гостро критикувала уряд за це потягнення, кажучи, що воно не на місці. Заява американських урядових кіл, у якій висловлено »тривожне співчуття« грецькому урядові з причини вивозу Макаріоса, була причиною гострої реакції британської

преси. »Дейлі Мірор« у великій статті нарікав, що США замість »дружнього стиску руки, вимірила англійцям удар п'ястуком«, »Дейлі Мейл« дивувався, що США »не мають вирозуміння до брітанських вояків, які гинуть на Кіпрі, де терористи закликають навіть дітей доконувати вбивств«. Покищо проблема Кіпру зійшла з перших сторінок преси, але це слід приписати не так тому, що вона перестала бути актуальна, як тому, що на перший плян висунулися інші, ще більш пекучі міжнародні проблеми, в яких Велика Брітанія безпосередньо заінтересована.

Зростаюче напруження між Єгиптом і Ізраїлем, постійні криваві зудари на кордоні військ цих обидвох країн, які кожної хвилини можуть перемінитися у відкриту війну, турбують не тільки Велику Брітанію, але й інші західні великодержави. На латинський Великдень, остаточно покинули Суезький канал два останні брітанські батальйони. Супроводом їм були глумливі й образливі виступи єгипетського радіо. 3 квітня виїхав з Каїру комендант брітанських збройних сил у Єгипті сер Джон Галл. Разом з його від'їздом покінчилася практично військова присутність Великої Брітанії в Єгипті. Ще тільки в Порт Саїді задержалися невеличкі технічні й адміністративні відділи брітанців, завданням яких є зліквідувати останні військові брітанські бази в Єгипті.

Франція далі бореться з важкими внутрішніми трудноцами. На першому місці стоїть боротьба в Альжірі, що коштує Францію не тільки величезні суми грошей, але теж і крови. Те, що преса звикла називати в Альжірі »терористичними актами вийнятих з-під права«, виявляється коли не війною, то грізною і добре організованою партизанкою. Дуже великі континґенти французької армії вже вислані до півн. Африки, а дальші транспорти правдоподібно відбудуться вже в близькому часі. Тим часом французька зовнішня політика характеризується тими розвоєвими тенденціями, які зраджує французька невтралістично настроєна преса. Інтерв'ю прем'єра Ґі Молле американському часописові »Us News and World Report« знайшло, не тільки в правій французькій пресі, але теж і в західніх союзників Франції, прикрий відгомін і його порівнюють до виступу міністра Піно з 2 березня. Як відомо, Ґі Молле висловив, між іншим, думку в справі з'єднання Німеччини, уважаючи, що воно може бути окуплене обмеженням військового зброєння союзної республіки. При цьому прем'єр запевнив, що він повністю солідаризується з союзниками — членами НАТО, в чому останні не дуже то йому вірять. »Фіґаро« називає виступ Ґі Молле »ламанням фронту французької політики«. У Лондоні прийнято інтерв'ю французького прем'єра з явним здивуванням і тривогою. Преса пригадує, що ще перед місяцем Ґі Молле устійнив зі сер Ентоні Іденом однозгідність брітансько-французької політики, аж тут несподівано виявляється, що французький уряд має власні концепції, які не лежать у програмі партнерів НАТО. Натомість у Москві заяву французького політика прийнято з повним признанням. Хрущов сказав кореспондентові французької Пресової Аґенції: »Заява Ґі Молле нам подобалася. Не всі його думки я поділяю, але інтерв'ю було добре...« Молотов, нав'язуючи до виступів Піно й Ґі Молле, сказав: »Це є перші того роду думки, які ми почули. Але це є голос французької нації, який тут став голосним. Слова Ґі Молле мають у собі більше ясности й змислу ніж будь-які інші, що їх ми досі чули«. Це не вперше, що Москва дуже

добре чує все те, що їй приємне й називає такі виступи, виступами »нації«. В Кремлі знаменито чули те, що говорив Піно й Ґі Моллє. Часто там чують і покликуються, як на голос »французької нації«, на те, що пише орган п'ятої колони »Ль'Юманіте«. Натомість, як звичайно, Москва промовчує все те, що діється у Франції з наміром оборони перед московською інфільтрацією.

Саме тими днями відбувся в Берліні конґрес Інтернаціональної Юніі Християнських Демократів. Виступав там, між іншими, відомий французький політик Роберт Шуман. Він жваво заступав ідею розбудови НАТО, як інструменту господарської й культурної співпраці вільних народів. Він виступив проти невтралізму, називаючи його »родом заразливого дефетизму«. Зокрема присвятив свою увагу Шуман проблемі невтралізму у Франції. За його твердженням, невтралізм здобуває найкращий ґрунт серед французьких інтелектуалів. З огірченням говорив цей французький політик: »Ті, що діють найбільш »вчено«, є найбільш небезпечні. Наївність — це сьогодні найбільша небезпека, з якою ми боремося в нашій країні«. Шуман твердив, що деяка частина преси постійно перебільшує пропаґандивні жести Москви. На думку Шумана, у Франції сьогодні існує гостра небезпека »фолксфронту«.

Тому, що рішучі виступи проти коекзистенції й проти комунізму взагалі ще сьогодні належать до рідкости, наприкінці згадаємо про виступ ватиканського офіціозу »Обсерваторе Романо«, який зайняв становище до статті поміщеної в газеті »Франкфуртер цайтунґ«. Цей часопис обговорював можливість конкордату між Церквою й комуністичними країнами, зокрема з СССР. »Обсерваторе Романо« виступає проти такого припущення. Часопис твердить, що всі ті, хто бажає вести розмову з комуністами, скоро переконаються, що в них навіть слова мають інше значення, ніж усюди прийнято. Договір СССР з Ватиканом означав би насамперед визнання прав Церкви перед світською владою. Ворожа політика большевизму супроти Церкви сама за себе говорить, що думають комуністи про цю справу. »О. Р.« осуджує тих »католиків«, які шукають поєднання з комуністами. »Вони не застановляються, як далеко шкодять своєю поведінкою правді й наскільки зміцнюють кайдани для поневолених«.

Хоч зараз ми є свідками невідрадних потягнень багатьох державних мужів вільного світу, що шукають миру за всяку ціну, то однак віра в перемогу правди над неправдою, віра в здорові сили націй та в їхню перемогу над руйнуючими мікробами капітуляції й дефетизму, залишає нас і далі оптимістами. І тому українська нація та її частина — українська еміґрація, з незмінною енергією продовжують боротьбу за справжню свободу й мир, які будуть власністю не тільки »вибраних«, але всіх людей і народів.

Париж, у квітні 1956 р. **Борис Вітошинський**

Інж. Д. Шалдій

ХРУЩОВ — В ОВЕЧІЙ ШКУРІ

Від диктатури Сталіна до »колективного керівництва«

XX-й з'їзд КПСС, як відомо, відбувся в днях 14-27 лютого ц. р. Але совєтська пропаґанда ще далеко перед з'їздом була спрямована під кутом підготовки членів компартії і населення до нової »історичної події«. Кремль узагалі захоплюється такою назвою як »історичність«, наліплюючи її на кожну комуністичну подію в СССР і за кордоном. Однак XX-й з'їзд компартії був дійсно, очевидно у своєму сенсі, історичною подією у внутрішньому і зовнішньому житті єдинопануючої в СССР тоталітарної партії. Найважливішим завданням Хрущова, як керівника компартії СССР, було організаційне зміцнення його блоку і внутрішньопартійних позицій його кліки в самій партії.

Протягом 38-річного панування комуністичної партії в СССР, роля партійного диктаторського апарату в системі російсько-совєтської диктатури неодноразово мінялася. В 1920-тих роках апарат компартії посідав найвище становище державної влади в Росії. Члени компартії були, так би мовити, привілейованою кастою, для якої державні закони не існували. Навіть за кримінальні злочини їх не можна було притягати до судової відповідальности без дозволу контрольної комісії компартії. За всі злочини член партії відповідав перед партійним судом, який мав право розглядати справу винуватця.

В 1934 р. особливі права членів компартії стали обмежені Сталіним. Над членами партії став надрядний орган — НКВД, що безпосередньо підлягало тільки Політбюрові на чолі якого стояв генеральний секретар — Сталін. Міністер НКВД входив до складу Політбюра і мав необмежену владу над усією компартією. Така влада НКВД над членами компартії була потрібна Сталінові для забезпечення його необмеженої диктатури. Компартія, побудована на військовий зразок, була тільки виконавцем наказів Сталіна, позбавлена навіть того централізованого »демократизму«, який передбачався її статутом. Взаємовідносини між партійним і державним апаратом були подібні, напр., до взаємовідносин між господарем і директором підприємства.

В час другої світової війни »Державний комітет оборони«, очолений Сталіним, перебрав до своїх рук партійну, військову і державну владу. Влада Сталіна стала необмеженою владою диктатора і рада міністрів, чи рада військова не відгравали жодної ролі. Після закінчення війни розпочався знову поступовий процес поділу влади між партією і партійним урядом.

Боротьба за спадщину Сталіна

По смерти Сталіна розпочалась тиха, але нещадна боротьба за владу. Зліквідовано насамперед головного претендента на диктатора Берію. Тому, що він мав до власної розпорядимости апарат і війська МВД, Маленков і Хрущов, що займали ключеві позиції в ЦК компартії, протиставили йому головних керівників совєтських збройних сил, віддаючи

За декілька місць у ЦК КПСС та в самій Президії. І так »зрадника і ворога народу, чужоземного шпигуна« (за совєтською термінологією), а також справжнього ката поневолених Москвою народів, Берію, засудила на смерть військова колегія під головуванням маршала Конєва. Деякі джерела твердять, що Берію фактично задушили на засіданні самі члени Президії ЦК КПСС. Берія, обороняючись, намагався стріляти, але Жуков повалив його ударом п'ястука в чоло, а тоді кинулись на нього інші члени Президії й задушили на підлозі. Військовий суд і т. п. — це була лише інсценізація вже після знищення Берії. Отак бандити розправились з бандитом і традиційним московським способом постало »колективне керівництво«, про яке так багато говорилось на XX. з'їзді компартії.

Першим обманно-пропаґандивним тактичним маневром посталінського керівництва треба уважати обіцянку Маленкова піднести на протязі 2-3 років матеріяльно-життєвий рівень населення СССР. Щоб цю пропаґандивну обіцянку хоч якоюсь мірою виконати, треба було відмовитись хоч на деякий час від генеральної сталінської лінії — приспішеного розвитку важкої совєтської індустрії, підстави »обороноспроможности« СССР, бо тільки тоді можна підвищити розвиток легкої і харчової продукції. А це, у свою чергу, значить відмовитися від імперіялістично-аґресивних цілей, які червона Москва реалізує постійно різними методами. Очевидно, що Маленков не міг сповнити даних населенню в СССР пропаґандивних обіцянок, а з другого боку — йому було незручно відмовитись від них, бо все ж таки вони були обіцянками ЦК КПСС, тож мусіло прийти до »повалення« Маленкова Хрущовим, який став першим (а не генеральним) секретарем ЦК КПСС і оголосив старий сталінський принцип дальшого розвитку важкої совєтської індустрії для зміцнення мілітарної сили СССР.

Хрущов у ролі рятівника російської імперії

За безмежної сталінської диктатури, партійний уряд був тільки знаряддям для виповнення тої прірви, яка існувала між партією та населенням у СССР. Замість зміцнення совєтської системи, в СССР відбувався постійний процес її розкладу: глибока криза сільського господарства, криза в промисловості, »ножиці« між промисловістю і сільським господарством на ґрунті приспішеного розвитку важкої індустрії, загострення національних відносин між неросійськими та російським народами, революційно-визвольна боротьба поневолених Москвою народів за свос визволення, напруження міжнародніх стосунків з державами західнього світу, відставання совєтської важкої індустрії від важкої індустрії західнього світу та цілий ряд інших прикладів яскраво характеризували критичне становище СССР.

Отже нічого дивного, що Хрущов мусів змінити стару сталінську тактику на нову, не зміняючи однак основних цілей СССР. Політика Хрущова у внутрішньому житті пішла в напрямі збільшення завдань партійного апарату в економічному та політичному житті СССР. Компартія, фактично Президія ЦК КПСС, бо низові парторганізації й надалі залишилися тільки виконавцями волі ЦК, перебрала до власних рук низку важливіших функцій, які належали до компетенцій уряду, як, напр., ке-

рівництво сільським господарством, транспортом, промисловістю і т. п. Низові партосередки одержали право безмежної контролі господарської діяльности совєтського урядового та економічного апарату, відпружено деякою мірою МВД-івський режим, при збереженні »демократичного« централізму, що був впроваджений безмежною диктатурою Сталіна. На міжнародньому форумі політика Хрущова стала більш »примирлива«, а ролю Молотова зведено до автоматичного виконавця постанов Президії ЦК КПСС та відділу зовнішньої міжнародньої політики на чолі з Шепіловим. Амбасадорів для закордону і сателітних країн назначено з числа партійних апаратчиків. Крім того зліквідовано »державу в державі«, себто обмежено дотогочасне значення МВД до рівня звичайних інших міністерств очолений відомим Сєровим. Ролю МВД і Комітету державної безпеки очолений відомим Сєровим. Ролю МВД і Комітеут державної безпеки характеризує, між іншим, поїздка Хрущова і Булґаніна до Індії та інших азійських країн, під час якої охорону кремлівських вождів тримав Сєров (а не МВД).

Структура МВД зреорганізована. Як можна догадуватися з совєтської офіційної преси, вона стала іншою, ніж була за Берії. За Сталіна і Берії в склад МВД входило також МГБ, війська безпеки, совєтська міліція, воєнна охорона, прикордонна охорона і варта в'язнів. Тепер вони вилучені з диспозиції МВД і включені в склад совєтської армії, або стали зовсім самостійними відділами. Таким чином збройна сила, якою диспонувало МВД (Берія) за часів Сталіна для утримання його диктаторської влади, тепер перестала бути грізною для ЦК КПСС і не загрожує жодною »внутрішньою революцією«.

Однак привернення привілейованого становища членів компартії, а також поширення компетенцій партійного апарату не зупинили дальших чисток у компартії, що їх переводив Сталін з Хрущовим, Маленковим, Ворошиловом, Кагановичем, Мікояном та іншими його прибічниками. Річ тільки в тому, що теперішні чистки більш рафіновані й з тактичних мотивів не прибирають зовнішньо масового характеру. Тепер »колективне керівництво« усуває невигідних йому осіб шляхом »добровільного« уступлення з посади, або переводить на нижчу посаду, доручає виконувати »спеціяльне« завдання партії, призначає як »довірених« у низові керівництва таких чи інших галузів совєтської економіки, тощо. Але одночасно такий »пересунений« і »довірений« партієць знає, що за кожне порушення норм, приписів і наказів ЦК КПСС, його чекає неминуча ліквідація. Дозволено навіть »критикувати« партійні »верхи«, включно до міністрів, але не Президію і Секретаріят ЦК КПСС, бо на це треба мати дозвіл від... самої Президії.

Багатомовні факти

На XIX-му з'їзді компартії, до ЦК КПСС було обрано членами і кандидатами 236 осіб, членів ЦК — 125, кандидатів — 111. На XX-му з'їзді склад ЦК КПСС мав тільки 180 осіб, отже від XIX-го до XX-го з'їзду вибуло 56 осіб. Для повного образу змін у ЦК КПСС і в складі уряду СССР за даний період, подаємо деякі дані. Отож з відомих або невідомих причин вибули:

Генеральний секретар партії Сталін (помер), міністер МВД Берія, начальник слідчого управління МВД С. Гоглідзе, заступник міністра МВД Б. Кабулов, міністер державної контролі В. Меркулов, — усі розстріляні. Далі: колишній секретар ЦК КПСС Н. Шаталін, секретар ленінградського обкому В. Андріянов, перший секретар ЦК компартії Вірменії Г. Арутюнов, перший секретар ЦК компартії Грузії А. Мегладзе, секретар ЦК компартії Грузії В. Цховребашвіллі, завідуючий відділом пропаганди і агітації ЦК КПСС Ю. Жданов (помер), перший секретар ЦК компартії Узбекістану А. Ніязов, завідуючий секретним відділом ЦК КПСС та особистий секретар Сталіна А. Поскрьобишев, головний редактор журналу »Комуніст« Д. Чесноков; секретарі обкомів: київського — Чумаченко, північно-осетинського — К. Кулов, брянського — А. Бондаренко, чувашського — М. Ахазов, саратовського — Г. Барков, башківського — С. Ваганов, кемеровського — М. Гусєв, калінінського — В. Кісільов, чкаловського — П. Корчагін, свердловського — А. Кутєрев, молотовського — Ф. Прасс, вологодського — А. Сьомін, горьковського — Д. Смірнов, кримського — П. Тітов, південно-казахстанського — Ж. Шаяхметов; голова Ради міністрів Азербайджанської ССР Мір-Багіров, міністер вугляної промисловости СССР А. Засядько, голова Ради міністрів Грузинської ССР З. Кецховелі, міністер МВД СССР С. Круглов, голова Ради міністрів Азербайджану І. Кулієв, міністер резервів праці СССР В. Пронін, голова Ради міністрів Казахстанської ССР Є. Тайбеков, голова Ради міністрів Узбецької ССР О. Юсупов, голова Ради міністрів Грузинської ССР В. Бакрадзе, голова Ради міністрів литовської ССР М. Гедвілас, міністер юстиції СССР К. Горшенін, член колегії міністерства закордонних справ СССР В. Григор'ян; міністри СССР: культури — Г. Александров, середників зв'язку — Г. Алєксєєнко, заготівлі — Б. Двінський, електропромисловости — Д. Єфремов, геології — П. Захаров, важкого машинобудівництва — Н. Казаков, машино-приладдя — П. Паршін, міського будівництва — Г. Попов; член колегії та керівник 2-го европейського відділу міністерства закордонних справ СССР В. Павлов, голова Державного комітету будівництва при Раді міністрів СССР К. Соколов, голова архангельського обвиконкому А. Федотов, адмірал фльоти Кузнецов, командир московської військової округи генерал-полковник П. Артємєв, віцеадмірал Н. Басистий, маршал бронетанкових військ С. Богданов, маршал авіяції К. Вєршінін, перший заступник начальника Головного політичного управління совєтської армії адмірал С. Захаров, начальник генштабу С. Штеменко, міністер воєнно-морської фльоти віцеадмірал І. Юмашов, генерал-полковник військ МВД Масленіков, заступник міністра внутрішніх справ СССР С. Рясной, голова Центроспілки СССР І. Хохлов, секретар ВЦСПС К. Кузнєцов. Також »зникли« члени і кандидати ЦК КПСС: І. Волков, А. Марфін, М. Підтиченко, М. Помазнєв, Є. Степанова і Цирін. Померли власною (?) смертю: голова контролі комісії ЦК КПСС Шкірятов, заступник міністра закордонних справ Вишинський, маршал СССР і заступник міністра війни Говоров.

Ліста »вибулих« ясно вказує, що від смерти Сталіна у »верхах« компартії до часу XX-го з'їзду КПСС відбулася жорстока внутрішня бо-

ротьба за посталінську владу. Відсоток знищених та тих, що невідомо куди »зникли« сягає до 30% і малощо не дорівнює чистці за часів єжовщини.

Однак, як заявив на XX-му з'їзді компартії один із членів мандатної комісії, секретар ЦК КПСС, А. Арістов, компартія на цей з'їзд »прийшла міцними і монолітними лавами«. Тепер у КПСС нараховується 6,795.896 членів та 419.609 кандидатів, разом — 7,215.505. Але Арістов не згадав, скільки від XIX-го до XX-го з'їзду виключено з членів компартії, бо це являється партійною таємницею. За його твердженням, компартія за той період часу збільшилася на 333.360 членів, а кількість кандидатів зменшилася на 449.277 осіб. З цього можна зробити висновок, що вступ до компартії нових членів був дуже повільний і мабуть гальмувався партійним апаратом, а крім цього видно, що населення в СССР не так то дуже спішиться вступати в ряди компартії як це намагався змалювати у своїй доповіді Хрущов. В КПСС є 141.456 жінок, себто 19% загального складу цілої партії. Арістов нічого не сказав про національний склад партії, лише підкреслив, що на з'їзд прибуло 1.355 делеґатів з правом вирішального і 81 — з правом дорадчого голосу, разом — 1.436 делеґатів. Делеґатів віком від 40 до 50 років — 55,7%, понад 50 років — 24%. Це є доказом, що »обличчя« партії визначують ті члени, які вступили до неї за часів Сталіна, а ленінська »стара ґвардія« майже вся винищена або вимерла.

Від компартії УССР на з'їзд прибуло 191 делеґатів, тоді коли тільки одна московська область прислала на з'їзд 150 делеґатів.

Доповідь про генеральну лінію політики компартії з підсумками минулого виголосив Хрущов. Вона стала напрямною для всіх інших доповідей і промов на цьому з'їзді, довкола неї тупцювали всі делеґати, отже було те саме, що й за Сталіна, лише з тою ріжницею, що Хрущова не називали »батьком« і »вождем« народів.

Свою доповідь Хрущов поділив на три частини: а) міжнароднє становище СССР, б) внутрішнє становище, та в) партія.

Нам, що перебуваємо на еміґрації й ведемо національно-визвольну роботу для визволення України з-під московсько-большевицької окупації, треба запізнатися ближче з доповіддю Хрущова, зокрема з її частиною про міжнароднє становище СССР.

Хрущов про темпи розвитку промислової продукції

Свою доповідь на XX. з'їзді компартії Хрущов розпочав спеціяльно приготованими, очевидно підробленими, відсотками темпів зростання промислового виробництва капіталістичних країн та країн »соціялістичного табору«, з яких нібито виходить, що соціялістична система має перевагу над капіталістичною. Він навмисне порівнював обсяг промислової продукції в СССР та в капіталістичних країнах до стану, який існував у 1929 році. Такі порівняння є насамперед продуманим фальшом, бо 1929 р. в СССР темпи розвитку промисловости та сам її стан були дуже мізерні. Хрущов, напр., не робив цього порівняння до 1949 р., який був нормальним роком розвитку світової промисловости після другої світової війни.

Коли 1949 рік узяти за 100 % і порівняти до нього показники Хрущова за 1950 і 1955 роки, то будемо мати зовсім інший образ і побачимо, як от 2049 % совєтського обсягу продукції виглядають зовсім мізерно.

Країни	Порівняння Хрущова				Дійсний стан			
	1929	1949	1950	1955	1929	1949	1950	1955
СССР	100 %	870 %	1082 %	2049 %	0 %	100 %	124 %	143 %
США	100 %	164 %	190 %	234 %	0 %	100 %	123 %	143 %
Англія	100 %	144 %	153 %	181 %	0 %	100 %	106 %	125 %
Франція	100 %	92 %	92 %	125 %	0 %	100 %	100 %	136 %
Італія	100 %	108 %	124 %	194 %	0 %	100 %	115 %	180 %
Зах. Нім-на	100 %	93 %	117 %	213 %	0 %	100 %	126 %	230 %
Японія	100 %	101 %	115 %	239 %	0 %	100 %	114 %	236 %

Отже, як бачимо з таблички (дійсний стан), розвиток темпів промисловости показує, що СССР у 1950 р. засягом і темпами продукції випереджував США на 1 %, а відставав від зруйнованої війною Німеччини на 2 %. Б 1955 р. продукція в СССР відставала вже від темпів розвитку продукції Італії, Західньої Німеччини і Японії. А те, що продукція в СССР дорівнює тільки темпам сучасної продукції в США, а не вже нагромадженій там продукції, є доказом, що не зважаючи на найбільше напруження Москви приспішити темпи своєї промисловости, вона ніяк не може »догнати« США чи взагалі капіталістичного світу.

Хрущов на з'їзді хвалився, що соціялістичний бльок осягнув »ділову господарську координацію«, а це значить, що СССР підпорядкував собі всі виробничі й сировинні ресурси своїх сателітів, перетворивши їх у московські колонії. Характеризуючи політичний та економічний стан капіталістичних країн, Хрущов намагався обґрунтувати теперішню відсутність криз у капіталістичному світі інтерпретацією відомої ленінської теорії про »загнивання капіталізму« в такому сенсі, що загнивання капіталізму не мусить вести до застою і припинення технічного прогресу технічного виробництва. Він навіть радить використати все краще, що дає наука і техніка капіталістичних країн та не »спрощувати« ленінських принципів. Таким способом Хрущов хоче закрити цю прірву, що витворилася між збанкрутованою теорією марксизму і наочними фактами дійсности.

Хрущов про міжнародне становище

Розвиток зовнішньої політики у світі Хрущов подає характеристикою існуючих двох протилежних бльоків, а саме:

1) Західній табір, що його Хрущов називає аґресивним, який веде, мовляв, політику »з позиції сили«, розпалює холодну війну та монтує власні воєнні бльоки, прикриваючи свою аґресивність антикомуністичною боротьбою. Є це, на думку Хрущова, намагання США запанувати над цілим світом;

2) »Миролюбний табір«, до якого входять і несоціялістичні (невтральні) держави, на чолі з СССР. Це є, за словами Хрущова, »зона миру«, якої вплив на розвиток світових подій щораз більше зростає.

Хрущов спеціяльно похвалив московські п'яті колони за кордоном, назвавши їх »широкими народніми масами«, які ведуть боротьбу за »справу миру в світі«. Таким чином заохочує комуністичних диверсантів за кордоном до розкладницьких акцій з метою послаблення оборонних сил Заходу.

Порушуючи питання колоніялізму, Хрущов заповів »антиколоніяльну« політику СССР та »допомогу слаборозвиненим країнам Азії«. Отже з цього виходить ясно, що Москва під гаслами »антиколоніялізму« буде провадити далі свої загарбницькі диверсії не тільки в країнах Азії, але і в Африці та в центральній і південній Америці. »Допомога« тим країнам буде одною з метод поширювання російського колоніялізму. Ставши індустріяльною країною, Москва розпочала конкуренцію з США і Великою Британією за опанування Азії і Африки.

Новий »мирний« курс большевицької політики, що начебто спрямований на зміцнення миру, Хрущов інтерпретує як курс »вірний ленінським принципам миролюбної політики«. Але Ленін ще на VIII-му з'їзді компартії схарактеризував принципи московсько-большевицької політики так: »Ми живемо не тільки в державі, але в системі держав, а існування совєтської республіки поряд з імперіялістичними державами — не до подумання. Переможе або один, або другий табір. А поки такий кінець наступить, то між совєтською республікою і буржуазними країнами є неминуча низка найжахливіших зударів. Це означає, що коли пролетаріят хоче панувати, він повинен це довести і власною військовою організацією«. (VIII-й з'їзд РКП(б), ГІЗ, 1950, ст. 54-55).

Намагаючись надати західнім мирним настроям російського »духа«, Хрущов на XX-му з'їзді КПСС висунув пропозиції, яких сенс можна схарактеризувати так:

1) Ґарантія колективної безпеки в Европі у формі пакту всіх европейських держав, у склад якого входила б Москва з своїми сателітами;

2) Ґарантія колективної безпеки в Азії на чолі з червоним Китаєм, але під диктатом Москви;

3) Загальне роззброєння, що давало б перевагу збройним силам СССР над силами західнього світу.

Розв'язання цих проблем є можливе, на думку Хрущова, у висліді переговорів, фактичний сенс яких нам добре відомий — приспати чуйність Заходу перед майбутніми несподіванками большевицької Москви. Хрущов страшить французів, що вісь Вашінґтон-Бонн зведе Францію до ролі другорядної держави, але не згадує про плян Кремля захопити до своїх рук цілу Німеччину, або хоч спаралізувати внутрішніми диверсіями Атлантійський пакт і перешкодити зброєнню Західньої Німеччини. Поширивши таким чином невтральну зону від Австрії до Швайцарії, Москва мала б відкритий шлях до Середземного моря і Альп. Здійснення цих передумов »мирної« політики Кремля мало б стати основою ілюзорного »мирного співжиття« двох протилежних таборів. Такі то »мирні« пропозиції висуває Хрущов Заходові. Для їх обґрунтування він нав-

мисне підкреслив, що ідеологічна боротьба комунізму з капіталізмом, не стосується до міжнародніх взаємин СССР, як держави, з західніми країнами. Інакше кажучи, Хрущов хоче відокремити ідеологічну боротьбу від економічних і політичних стосунків.

Нова інтерпретація Хрущова ленінської теорії »пролетарських революцій« намагається заперечити збройне втручання СССР у внутрішні справи некомуністичних держав. Але він замовчує, яким способом СССР експортував »пролетарську революцію« до Польщі, Румунії, Болгарії, Чехо-Словаччини, Мадярщини, Албанії та інших сателітних країн, отже замовчує окупацію територій цих країн російською червоною армією.

»Суспільний устрій в цій чи іншій державі — це внутрішня справа народів тих країн« — заявив на з'їзді Хрущов, замовчуючи зовсім протилежні твердження Леніна: »... Соціялізм, який переміг в одній країні, не виключає відразу взагалі всі війни. Навпаки, він їх передбачає... Тільки після того, як ми повалимо, остаточно переможемо і експропріюємо буржуазію в цілому світі, а не тільки в одній країні, війни стануть неможливими. З наукової точки погляду буде зовсім неправильним і нереволюційним, якщо ми будемо оминати якраз найважливіше: придушування опору буржуазії, себто те, що найбільш вимагає боротьби при переході до соціялізму. »Соціяльні« попи та опортуністи готові мріяти про майбутній мирний соціялізм, але вони якраз тим відрізняються від революційних соціял-демократів, що не хочуть думати про запеклу клясову боротьбу і клясові війни... Теоретично було б цілком помилково забувати, що всяка війна є тільки продовженням політики іншими засобами...« (В. Ленін: »Воєнна програма пролетарських революцій«, Київ, 1947, ст. 309-310).

Хрущов для наївних »миролюбців« надає комунізмові зовсім невинний образ: »До цього часу вороги миру намагаються запевнити, що СССР немов би хоче повалити в других країнах капіталізм за допомогою »експорту революції«... Серед нас, комуністів, немає прихильників капіталізму, але це не означає, що ми втручаємося, або збираємося втручати у внутрішні справи тих країн, де існують капіталістичні порядки...« А в творах Леніна (т. XVIII, ст. 232-233) про »експорт революції« написано: »Пролетаріят, який переміг в одній країні, експропріювавши капіталістів і організувавши в себе соціялістичне виробництво, став... проти всього іншого капіталістичного світу. Він притягає до себе пригноблені кляси інших країн, підіймає в них повстання проти капіталістів, виступає у випадку потреби навіть військовою силою проти експлуатуючих кляс тих держав«.

Потребу мирного співжиття двох протилежних таборів Хрущов виводить від застрашування світу тим, що тепер існують »тільки два шляхи: або мирне співіснування, або найбільша в історії руїнницька війна. Третього шляху немає. Ми переконані, що країни з різними соціяльними системами не лише можуть існувати поряд, але треба прямувати й до поліпшення відносин, до зміцнення довір'я між ними, до співпраці«. Отже, як бачимо, Хрущов хоче скинути моральну відповідальність за війну, провоковану Москвою, на антикомуністичний світ, який, мовляв, іде шляхом

»найбільш руїнницької в історії війни«. Він насамперед хоче уникнути відповідальности за викликувані Москвою війни льокального значення, створити ілюзорне »невтральне« становище Москви, яка, мовляв, не мішається до змін »старого« на »новий суспільний устрій« в цій чи іншій країні, бо це внутрішня справа цих народів. Пропаґандою про »мирне« співіснування, поліпшення відносин і т. п., Хрущов хоче розвіяти законне недовір'я і обережність до аґресивної політики Москви, щоб улегшити московським п'ятим колонам інфільтрацію в країни вільного світу. Це уможливило б московським аґентам і доморослим комуністам посилити диверсійно-шпигунську розкладницьку акцію, поступово проникати всі ділянки внутрішнього життя вільних народів, підпорядкувати їх політику московським впливам і, врешті, перебрати владу в свої руки.

Хрущов інтерпретує вислів Леніна про те, що в останній стадії »загниваючого капіталізму« війни є неуникнені в той спосіб, що ця теорія Леніна стосувалася, мовляв, лише до минулого часу, а для сучасного міжнароднього життя вона вже перестаріла. Тепер, твердить Хрущов, імперіялізм уже не є всеохоплючою світовою системою, а суспільні й політичні сили, які не зацікавлені у війні, настільки зросли, що мають перевагу і диспонують такими матеріяльними і моральними силами, що ними можна запобігти кожній аґресії. Це значить, що Хрущов вже явно висуває комуністичний бльок, як матеріяльну і духову силу, яка має перевагу над силами західніх оборонних бльоків.

Але мабуть у страху, що в своїй, призначеній на експорт, пропаґанді про можливість »мирного співжиття« двох протилежніх бльоків вніс багато небезпечних елементів для дальшого внутрішнього готування СССР до війни, Хрущов одночасно заявив: »Зрозуміло, що теорія Леніна про те, що доки існує імперіялізм, зберігаються і економічні підстави для виникнення війни, залишається в силі. Тому нам треба бути дуже чуйними. Доки на земній кулі залишається капіталізм, реакційні сили, що репрезентують інтереси капіталістичних монополій будуть і далі прямувати до воєнних авантюр та аґресій, намагаючись викликати війну. Але фатальної неуникненості війни немає«.

Такою »мудрою« еквілібристикою в інтерпретації теорії Леніна, Хрущов хоче створити у світі ілюзію, що компартія СССР, совєтський уряд та його сателіти є послідовними »борцями за мир«. Після другої світової війни авторитет закордонних компартій зазнав на Заході великої поразки, тому Москва намагається зробити з комуністів і своїх аґентів у цілому світі »борців за мир«, зміцнити їх авторитет і викликати до них довір'я народніх мас. Хрущов хоче відвернути увагу західнього світу від аґресивних плянів Кремля, щоб осягнути потрібну Москві передишку для розбудови її мілітарного і економічного потенціялу, а тому твердить, що »фатальної неминучости« війни між комуністичним бльоком і бльоком вільних народів немає. Перехід від капіталізму до соціялізму може відбутися і без війни та втручування СССР у внутрішні справи капіталістичного світу. Про цю нову теорію Хрущова напишемо в черговій статті.

У травневі дні

ВОНИ — НЕВМИРУЩІ

На кладовищі »Кросвіґ« у Роттердамі лежать тлінні останки одного з найбільших державних мужів і героїв української національної революції, полк. **Євгена Коновальця.**

23 травня 1938 р. о год. 10.15 прибув до Роттердаму Євген Коновалець на зустріч з одним із зв'язкових із Наддніпрянської України. В кімнаті ч. 104 в готелі »Централь« на нічному столику з'явилося чорне розп'яття, що його постійно возив Полковник з собою. О год. 12-ій в кавярні »Атлянта« він зустрінувся із здогадним зв'язковим з осередньо-східніх українських земель, який передав йому невеличкий пакет. Кілька хвилин пізніше на бульварі Роттердаму »Колсінґер« пекельна машина розірвала тіло полк. Є. Коновальця.

Так загинув з рук аґента НКВД вождь української національної революції, командир корпусу Січових Стрільців, одна з найвидатніших постатей українських визвольних змагань 1918-21 рр. Він був свідомий, що йому доведеться принести цю жертву, коли своєчасно сказав: »Волі українського народу до самостійного життя не знищать ні ворожі тюрми, ні заслання, бо Україна є нездобутим бастіоном героїв і борців«.

Якраз **дванадцять** років перед тим, 25. травня 1926 р., на паризькому бульварі, теж з рук московського аґента, загинув голова Української Держави, головнокомандуючий української визвольної війни 1918-21 рр. і її символ — гол. отаман **Симон Петлюра.** І знову дванадцять років опісля, 5 березня 1950 р. в бою з відділами МВД в Україні, під Львовом, загинув найбільший українець наших днів — генерал **Тарас Чупринка,** голова українського підпільного уряду УГВР, головний командир УПА, Голога Проводу ОУН. Продовж такого короткого часу Україна втратила на полі слави в боротьбі з Москвою своїх трьох найбільших синів.

Москва неоднократно пробувала підступом зліквідувати полк. Є. Коновальця, що перший зумів зорганізувати й розпляновати українську революційно-визвольну боротьбу за допомогою підпільних національно-визвольних військових і політичних організацій по всій соборній Україні, і то проти всіх чотирьох її окупантів: Росії, Польщі, Чехо-Словаччини і Румунії. Не один раз вороги намагалися застрашити неустрашимого, переказуючи: »Хай ваш хазяїн припинить роботу проти нас, бо відповідатиме за це головою«.

Ще в 1936 р. швайцарська поліція розкрила була групу большевицьких аґентів, що складалася з жида, данки, швайцарки й москаля, під проводом Нормана, замешкалого у віллі напроти дому, в якому жив Полковник у Женеві. Зложивши кавцію 20.000 шв. франків — Норман втікає. Москва далі невпинно шукає нагоди, щоб позбутися Полковника, якого ім'я було голосно відоме у всій світовій пресі, але майже ніколи не з'являлося в українській. Полковник жив дуже законспіровано, не маючи сталого місця побуту. Женева, Париж, Берлін, Відень, Рим і Лозанна — це були міста, де в різних часах перебував Полковник.

Після відмови права азилю Швайцарією, його родина — дружина й син — переїхали до Риму, де Полковник теж був тільки гостем.

Вже з ранніх літ його політичної діяльности, як члена національно-демократичної партії, його основною ідеєю було здобуття суверенної соборної української держави, опираючись на власні сили українського народу, без орієнтації на чужу допомогу. Він був свідомий ваги й значення сорокмільйонової української нації з її природними багатствами, геополітичним положенням, комбативним духом. Полковник був свідомий того, що всякі намагання впорядкувати відносини в Европі будуть безуспішні: »Як довго немає самостійної української держави, так довго не буде порядку в Европі. Всі союзи будуть нереальні«. Ці слова, які він висловив як голова Проводу українських націоналістів, присвічували вже раніше його діяльності. Це підтвердить декілька фактів з його бурхливого життя.

Вперше, як студент прав львівського університету, приймає участь у масових демонстраціях проти польської гегемонії і стає з іншими студентами перед судом. Приймає участь у закладанні військових формацій »Січ«, і як молодий старшина австрійської армії бере участь у славних боях на Маківці, де й попадає в московський полон. В грудні 1917 р. втікає, ставить себе до диспозиції українському урядові в Києві, організує полк Січових Стрільців, і, як 27-літній старшина, стає на його чолі. Командує загоном Січових Стрільців в бою під Білою Церквою, де розгромлює білоґвардійські добірні офіцерські дивізії, і на чолі корпусу Січових Стрільців здобуває Київ. Відмовляється перекинути корпус Січових Стрільців на західній фронт, свідомий того, що тільки через Київ веде шлях на Львів. Командує в кривавих боях проти москалів під Гребінкою, Хвастовом, Бердичевом, Проскуровом, Староконстянтиновом, але остаточно в чотирокутнику смерти — проти червоних і білих москалів, поляків і пошести тифу — українська армія не видержала.

Полк. Євген Коновалець переходить на ЗУЗ, організує УВО і масову саботажно-бойову акцію проти поляків на Західніх Землях. Організує Військову Організацію Січових Стрільців (ВОСС) — під командою сотників Андруха й Опоки — на ОСУЗ, в 1920 році, які творять у той час та-

кож Український Революційний Комітет для організування повстання проти большевицької влади. Полк. Є. Коновалець кладе тоді головну вагу на продовжування визвольної повстанської акції проти Росії і Польщі, тим більше, що Рада Амбасадорів ще не була вирішила долі Галичини. Одначе, коли зчасом стало ясним, що Антанта прагне злагоди з большевиками і повністю підтримує Польщу, як теж інших окупантів України, Полковник вирішив, не орієнтуючись на жодну зовнішньо-політичну коньюнктуру, розпляновувати і організувати масову політичну боротьбу на довшу мету, не обмежуючись лише до вузького кола військовиків. Боротьба вимагала ідейно-політичних чітких і ясних позицій. Це стало причиною створення Організації Українських Націоналістів (ОУН), а УВО стала бойовим її рефератом.

Цей широкий діяпазон визвольної боротьби, що виявився в 1941-50 роках за Т. Чупринки, був підготовлений і передбачений у широких задумах полк. Є. Коновальця, що був не тільки військовиком-стратегом регулярної армії, але й стратего-політиком революційно-визвольної боротьби. Тому Москва увесь час докладала всіх зусиль, щоб Є. Коновальця знищити, знаючи добре, що він був неподільним авторитетом для всього українського народу. Без огляду на конфесійні й політичні переконання, він, як і Симон Петлюра, фактично був найбільшим авторитетом для кожного українця, навіть для тих наших т. зв. парляментарних політиків, які не погоджувалися з його методами визвольної боротьби.

В той час зовнішньополітична ситуація для української справи була дуже несприятлива: Антанта вперто обороняла версальський і ризький трактати, якими ратифіковано поневолення й поділ України. Німеччина після Рапалля орієнтувалася на Москву. Є. Коновалець намагався через відомого приятеля України — Вільяма Стренґа, рішучого антибольшевика, що запрошував Полковника до Лондону — активізувати українську політику на брітанському відтинку. Але таких білих кругів, як Стренґ було в той час дуже мало. Єдине, що Полковник міг використати для активізації української проблеми на зовнішньому відтинку — це була тодішня ревізіоністична течія у відношенні до Версалю, а таким чином посередньо і до Риги. Але, знаючи східню програму Гітлера з його колоніяльними плянами на сході Европи, він ніколи не в'язався з ним, а радше мобілізував у тому напрямі японського та італійського партнерів, які жодних негативних намірів на сході Европи не мали. Отже не припадково родина Полковника не жила в Берліні, але в Римі.

Коли наближалася друга світова війна, большевикам було ясно, що такої якости політик і знавець міжнародніх прав, як Є. Коновалець, може мати певною мірою вирішальний вплив на мобілізацію антибольшевицьких сил у дусі правильних, позитивних, національно-визвольних ідей західнього світу, а також

як тонкий знавець стратегії і тактики революційно-визвольної боротьби на Рідних Землях та найбільший авторитет для українського народу обабіч Збруча, він може перехилити перемогу на бік антибольшевицьких сил. Ось тому большевики вже віддавна плянували Роттердам, себто атентат на Є. Коновальця.

Повних чотири роки потребували большевики, щоб аґент НКВД здобув довір'я в Коновальця. Сьогодні немає сумніву, що також ґештапо у якийсь спосіб співпрацювало з НКВД в організуванні атентату. Воно у всіх цих довголітніх готуваннях НКВД займало виразно вичікуюче становище, ніколи не перестерігаючи, ні не охороняючи в будь-який спосіб Є. Коновальця. Ані Є. Коновалець, ані український націоналістичний рух ніколи не мали симпатії в гітлерівців, а зовнішньополітична концепція і прямолінійність революційної боротьби ОУН на Рідних Землях, що не рахувалася з жодними зовнішніми впливами, а у своїй основі була світоглядово й політично ворожа гітлерівській Німеччині, що хотіла зробити з України свою колонію, — підказувала німецьким нацистам діяти підступно.

Двофронтова війна українського народу, очолювана від 1941 р. ген. Тарасом Чупринкою, підтвердила слушність гітлерівських побоювань, що український нарід під кермою ОУН стане до боротьби і проти Росії і проти Німеччини за свою самостійну соборну державу. Заповіт Є. Коновальця вести безкомпромісову боротьбу проти всіх окупантів України змобілізованими збройними силами українського народу, — здійснював ген. Т. Чупринка масовою Українською Повстанською Армією, яка в зеніті свого розвитку нараховувала до 200.000 вояків. Те, чого прагнув полк. Є. Коновалець і в чому бачив ґарантію перемоги — було переведене ген. Т. Чупринкою і так збереглася нитка революційної традиції останніх десятиліть.

Полк. Є. Коновалець був також в інтенсивних зв'язках з представниками інших поневолених Росією народів, цілком у дусі концепції АБН, щоб спільними об'єднаними силами боротися проти ворога-гнобителя. Цю ідею практично перевів ген. Т. Чупринка, скликавши 1943 р. під охороною УПА І-й конґрес поневолених народів в СССР.

Чітке акцентування полк. Є. Коновальцем переваги ідейних і духових моментів у нашій революції над матеріяльними, його постійне підкреслювання ваги і значення християнської національної ідеї та соціяльної справедливости в боротьбі проти большевизму — було найбільшою мірою реалізоване в практиці ген. Т. Чупринкою.

Хоч полк. Є. Коновалець перебував за кордоном, а ген. Т. Чупринка був незмінно на Рідних Землях, проте ж була повна гармонія у їх постановці революційної дії.

Сьогодні Симон Петлюра, Євген Коновалець і Тарас Чупринка-Шухевич творять Велику Трійцю духових вождів української визвольної революції. Складаємо шану не одному з Них, але в особі їх Трійці усім героям української національно-виз-

вольної боротьби, всім тим, що брали в ній участь, кермували нею й залишилися для нашого і наступних поколінь невмирущими символами. Вони залишили заповіт крови не тільки для українського народу, але для всього ще вільного світу, бо ж віддали своє життя і за його свободу.

Могила Симона Петлюри в Парижі, Євгена Коновальця в Роттердамі і Тараса Чупринки-Шухевича в Білогорщі, в Україні, це місця навколо яких повинні скупчувати свою увагу не тільки українці та інші поневолені Москвою народи, але теж народи всього вільного світу, як перед грізним мементо московської підступної жорстокости, яка не зупиняється перед жодними найбільшими варварськими нікчемними засобами у знищуванні провідних постатей антибольшевицької визвольної боротьби. Ці могили закликають західній світ до активної допомоги поневоленим народам у СССР, до хрестоносного походу всього вільнолюбного світу проти московської тиранії.

Симон Петлюра, Євген Коновалець і Тарас Чупринка-Шухевич загинули тільки фізично, але їх дух, ідеї і чини залишились глибоко в серцях українського та інших поневолених Росією народів. Треба, щоб і вільні західні народи зрозуміли свій довг перед тими, що віддали своє життя в обороні свободи і культури, в боротьбі з московськими тиранами. Якщо західній світ не усвідомить собі, що його обов'язком є підтримати національно-визвольну боротьбу українського та інших поневолених Росією народів, не підтримає розвалу російської імперії на національно-демократичні вільні держави, то вкінці сам може стати жертвою московсько-большевицької аґресії.

Всі українські патріоти повинні зосередити всю свою діяльність на головному фронті, себто фронті проти ворога, відсуваючи на бік дрібні внутрішньо-національні тертя і чвари. Не самих тільки жалібних академій, сумних урочистостей, вимагають від нас Петлюра, Коновалець і Чупринка для вшанування їх пам'яти, а насамперед активної безкомпромісової дії у боротьбі за визволення України. Вони з могил наказують нам здійсняти їх ідеї, боротися з ворогом, всіма силами й засобами піддержувати українську революційно-визвольну боротьбу на Рідних Землях, здобувати прихильників для Воюючої України серед народів вільного світу, докласти всіх зусиль і жертв, щоб Україна стала вільною, соборною державою!

Вічна слава Героям Української Національно-Визвольної Революції!

З. К.

Іван Франко

Мойсей

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздоріжжю.
Людським призирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою і розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже задармо стільки серць горіло
До Тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі й здоров'ю?

Задармо в слові твойому іскряться
І сила і м'якість, дотеп і потуга,
І все, чим може вгору дух підняться?

Задармо в пісні твоїй лллється туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не самі сльози і зідхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресний твойого повстання.

О, як би хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, як би пісню вдать палку, вітхненну,
Що мільйони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Як би!.. Та нам знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим стидом, —
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час і ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш як хазяін домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж цей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будучині задаток слізьми злитий,
Твойому генію мій скромний дар весільний.

Проф. П. Савчук

МОВА — ДУХОВІСТЬ НАЦІЇ

»Кожний, хто хоче поневолити якусь націю, мусить почати з заборони вільного слова«.

Веніямин Франклін

Історична дійсність підтверджує сказані вище слова В. Франкліна. Відомо всім нам, як Московщина ставилась до нашої мови: »Українського язика не било, нет і бить не может!« Не краще ставилась і Польща. А про Румунію й Угорщину — говорити не приходиться: зрумунізовували та змадяризовували українське населення.

І дійсно, щоб задушити духовість нації, треба »відняти« в неї мову. Бо історична дійсність стверджує й те, що де є високорозвинута мова — там є висока духовість, і, навпаки, де є висока духовість — там високорозвинута мова. Але наші деякі люди недоцінюють мови як першорядного чинника в житті суспільства. Навіть часто недоцінюють мову люди пера, які б повинні в першу чергу розуміти значення розвитку літературної мови. Не хочуть розуміти, що мова є не лише як засіб сполучення між людьми, а є основний чинник у житті людини. Німецький учений Пфайфер каже: »Людина — мовна істота«. І дійсно, людина без мови не є людина.

Кожна культурна нація світу стремиться за вдосконалення своєї високої духовости, за вдосконалення мови, мови літературно-наукової, в повному розумінні цього слова, за її чистоту й збереження академічних норм, академічного правопису.

А як же справа в нас? Чи наші інтелектуали стоять за академічні норми правопису? Як дотримуються нормативного правопису наші письменники, науковці, журналісти, словом люди, що завжди мають справу з пером?

На ці питання хочемо дати свої завваги й міркування.

В нашому інтелектуальному світі на мовно-правописному полі не все гаразд. І то не гаразд не тому, що ми не маємо академічного правопису. Ми його маємо, але не всі його дотримуються.

Ми маємо академічний правопис 1929 року створений ще тоді, коли наукова думка не була остаточно придушена. Наші вчені (незалежно від большевицького апарату) мали можливість ще трохи діяти на полі підвищення мовної духовости.

Знаємо, що після тридцять третіх років правопис 1929 року совети віддержавнювали, а потім українську абетку скоротили, викинувши букву ґ, себто зросійщували нашу абетку. Часто мі-

нялися правописні норми, припасовувалися, а то й цілком застосовували російські: ґ на г, я на а, є на е тощо. (ганок замість ґанок, лампа замість лямпа тощо).

А 1945 року зроблено новий правопис, перекреслюючи правопис 1929 року. Але цього ганебного правопису 1945 року не прийняли наші наукові інституції як УВАН та НТШ у вільному світі, а навіть сказали своє авторитетне слово:

> »Українська Вільна Академія Наук і Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка, одностайно ухвалили прийняти український правопис, що його затвердила Всеукраїнська Академія Наук у Києві та Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка у Львові 1929 року. На підставі цього соборного українського правопису на еміґрації були видані правописні довідники П. Оксаненка, Я. Рудницького і Ю. Шереха, короткий правописний словник А. Орла та граматики української мови... Тепер з'явилася можливість задовольнити цю важливу потребу українського громадянства на еміґрації поновним виданням найкращого і найповнішого українського правописного словника Г. Голоскевича, використовуючи для цього останнє сьоме видання 1930 р. Всі друкарські помилки, що їх зазначив автор на останній сторінці видання 1930 р., в теперішньому виданні виправлено в тексті словника.
>
> Словник Голоскевича має перевагу над усіма правописними словниками: він найповніший і найдокладніший і цілком відповідає прийнятому на еміґрації правопису 1929 р. Словник Голоскевича подає слова в різних граматичних формах. Особливо цінний словник Голоскевича також тим, що він подає правильні літературні наголоси кожного слова і окремих форм слова. Словник Голоскевича — це найцінніше джерело для вивчення норм правопису, вимови, морфології і лексики української літературної мови«[1]).

Тому залишається в нашій духовості правопис 1929 року, якого ми повинні триматися, бо, на нашу думку, він єдиний найкращий правопис, що дала наша духовість за довгу історію тяжкої праці на цій ділянці. Ми далекі від твердження, щоб сказати, що правопис 1929 року є остаточний, унормований і не підлягає ніяким змінам. Певні корективи, звичайно, потрібні. Але будуть невеликі й зроблять їх наші наукові установи тоді, коли буде вільна українська держава.

Тому ми радимо нашим інтелектуалам дотримуватися правопису 1929 року, хто хоче дійсно писати поправною мовою. Ми повинні віддати всі наші здібності для збагачення нашої духовости. Бо до працівників пера пред'явлені нові вимоги на даній високорозвинутій епосі. І для цього потрібна одностайна поступова праця нашої політичної еміґрації, а в першу чергу наших духових авторитетів.

---

1) Г. Голоскевич — Правописний словник, передмова до восьмого видання, Нью-Йорк, 1952.

Перед нами майже всі видання еміґраційного друкованого слова: газети, журнали, книжки. Але не всі вони є написані академічними нормами вищезгаданого правопису. Є прекрасні книжки, журнали та газети, але правопис знижує їхню літературну вартість. Недосвідчений читач не знає звідки брати приклад. А наша молодь, особливо студіююча, дезорієнтується в такому не нормативному писанні. Молодь шукає справжнього художнього літературного поправного слова, на якому можна б учитися. І не завжди його знаходить у наших книжках, журналах чи газетах.

Цим ми хочемо звернути увагу всім тим, хто має справу з пером, що їхнє завдання випускати з-під свого пера нормативно правильні слова, згідно з академічним правописом, не творити кожному свій окремий правопис. Це не згідне з духом: **для соборного народу, соборний правопис.**

Цим ми не ставимо собі завдання критикувати когось. Це не є завдання цієї статті. Ми лише хочемо збудити приспаний **соборний дух:** писати академічним **соборним правописом.** Бо одним із завдань, яке постає перед працівниками пера — це триматися норм академічного правопису; це розвивати свою національну мову. Таке завдання стоїть перед працівниками пера. Бо на рідних землях, в умовах жорстокого національного і культурного гноблення нашої нації з боку московського окупанта, який усіма силами намагається не допустити до розвитку української національної мови, академічний правопис спотворено й заборонено. Там, ще раз підкреслюємо, **зросійщують загальнонаціональну українську літературну мову.**

В останньому часі ми спостерігаємо оживлений пульс до видання книжок. Це без сумніву — добре. Цим ми збагачуємо нашу духову скарбницю. Бо книги — це найкращий засіб духової пропаґанди. Але ці книжки мусять бути написані доброю літературною нормативно чистою мовою. Підтримуючи ріст художнього слова — не можемо бути спокійними до тих духових надбань, втілених у книжкову, журнальну чи газетну форму, написаних не літературною нормативною мовою академічного правопису.

Вимоги часу обумовили критичне ставлення до високого росту нашої літератури: книжок, статтей тощо. Такий ріст привертає велику увагу, а разом з тим і великі вимоги щодо чистоти мови. Не буде суперечністю, коли скажемо, що в українській літературі панує прагнення до єдиної літературної академічно-нормативної мови. І що зрілі письменники, вчені, журналісти, публіцисти стараються очистити свою мову від росізмів, польонізмів та інших ізмів. Сюди не входять чужомовні слова, які набули в нас право громадянства і, без яких, ми не можемо вжити потрібну нам фразу. Такі слова безперечно потрібно застосовувати в нашій мові.

Слід пригадати, що українська нація зформована в свою високу національну духовість і вимагає єдиної нормативної літе-

ратурної мови для потреб освіти, науки, Церкви, державно-політично-дипломатичних справ, зокрема ділових документів, для художньої літератури і т. д. і т. д. Увесь цей складний комплекс мовних питань слід урахувати при нашому рості і грядучих подій всенаціонального українського значення.

* * *

Ми повинні боротися за підняття нашої духовости на мовному фронті, показати перед світом нашу могутню духову силу і вірити в її перемогу. Пора зрозуміти, що відсутність боротьби на духовому фронті за високу мовну культуру в цей грізний час веде до знищення нас. Якщо є люди нашої політичної еміґрації, що не спосібні бачити майбутність і їх скептицизм перемагає, часами вони гордяться цим, то ми ставимо перед ними дві можливості: або знищення нашої духовости, або підняти її на найвищий щабель сучасних вимог світової культури.

Наш шлях — шлях до життя! Коли нам загрожує варварство і, коли кращі люди світу об'єднуються і ведуть боротьбу на духовому фронті за його підвищення, то ми, як високорозвинута духово спільнота, повинні в цю боротьбу включитися діяльно. Кожна шляхетна думка, виражена чистою літературною мовою, є поражаючою зброєю проти варварства і знищення нашої духової культури. Ясне зрозуміння завдання боротьби на мовному фронті повинно нас супроводити вперед. Тільки щира воля, готовість володіти єдиним академічним правописом (в слові і письмі) зробить нас високо й духовостійкою прогресивною спільнотою. Наше завдання — піднятись шляхетно на духовий п'єдесталь і заговорити на письмі одним нормативним академічним правописом для загальної користи української нації!

»Книга життя — ніби перша книга для вчення абетки: мірою того, як перегортаємо сторінки, знаходимо все трудніші слова; але кожне з них має своє значення, і, коли доходимо до останньої сторінки, навчаємося їх усі розуміти«.

Едвін Бут

* * *

»Щоб життя було велике, мусить воно бути скероване до одної цілі, мусить бути їй присвячене, мусить бути дисциплінованe«.

Емерсон Чосдік

М. Мухин

ІВАН ФРАНКО ЯК КРИТИК ДРАГОМАНОВА

(2)

III. Франкове становище в полеміці з приводу »Самостійної України« М. Міхновського

1900 року у Львові під фірмою Революційної Української Партії (РУП) вийшла брошура знаного українського самостійника **Миколи Міхновського** (1873–1924) під назвою **»Самостійна Україна«**. Поява цієї брошури викликала жваву полеміку на сторінках тогочасної української преси.

»Молода Україна« та **»Діло«** поставились до гасла самостійности України прихильно, натомість чернівецька **»Буковина«** зайняла вороже становище.

У жовтневій книзі журналу **»Літературно-Наукового Вісника«** за 1900 р. Іван Франко виступив проти антисамостійницького становища »Буковини«. У своїй статті »Поза межами можливого« Франко поставив з приводу цієї часописної дискусії ряд запитань »про деякі основні питання нашого національного розвою«. Ці питання поставлені в такій послідовності:

»Що значить народнє відродження? Які сфери матеріяльного і духового життя обіймає воно, а які повинні бути виключені від його впливу? Які цілі слід, а яких не слід ставити народньому рухові? Які ідеали лежать у межах можливого, а які вибігають поза ті межі? І чи слід приймати ті межі як щось дане і не змінне, чи може слід товкти об них — руками або й головами, і старатися відсунути їх усе далі й далі?«

Потім Франко дуже гостро осуджує протисамостійницькі докази »Буковини«:

»... Контрарґументація »Буковини«, основана на вбогім арсеналі »простого хлопського розуму«, блискуче доказала повну незгожість і недостатність цього арсеналу для рішення таких широких і скомплікованих питань. Ми далекі від того, щоб за цю арґументацію накликати небесні громи на голови бідних публіцистів »Буковини« — вони в простоті духу і по щирості сказали, що знали, — але вважаємо цей випадок доброю наукою для тих публіцистів, що всякі такі появи треба обговорювати обережно і з відповідно широким поглядом на річ, що становище холодного й практичного політика часом буває якраз не холодне і не практичне і що всяке теоретизування, а особливо публіцистичне, має значення тільки тоді, коли являється висловом, виясненням тих інтересів, тих почувань, течій, які наклюнулись або наклювуються в суспільності і без найтіснішого контакту з життям те розумування робиться сірою, безплідною доктриною, що в деяких випадках (коли доктринер дістане в руки силу, впливи) може принести народньому життю необчисленні шкоди«.

В останніх рядках, де Франко з такою явною нехіттю креслить образ відірваного від життя політика-доктринера, не названо імени особи, яку, пишучи про це явище в загальних рисах, Франко власне мав на увазі, але з певних причин назвати ще не міг. Та зіставивши образ цього ще неназваного доктринера з пізнішими закидами, які Франко підносив

проти Драгоманова, ми ясно бачимо, що тут саме його має Франко на думці. Всі негативні риси неназваного цим разом — небезпечного для народнього життя доктринера — Франко пізніше, і то навіть у цій самій статті, буде витикати Драгоманову, а саме: відірвання від життя та нерозуміння його, сірість і безплідність доктрини територіяльної автономії і т. п. — за все це картатиме Франко Драгоманова і в своїх пізніших критичних статтях про нього.

Повертаючись знову до протисамостійницьких газетярів, Франко зазначає, що цим разом »самі вони проти ідеалу політичної самостійности, виточують, як першу гармату« — шлункові ідеї, себто важливість економічного чинника в народнім житті. Але Франко легко доводить, що власне економічні інтереси нації вимагають усунення в першу чергу чужих визискувачів, і відразу ж запитує:

»А що значить політична несамостійність якоїсь нації, як в останній лінії такий її стан, що вона мусить без опору дати визискувати себе іншій нації, мусить віддавати часть здобутків своєї праці на цілі, які з її розвоєм і забезпекою не мають нічого спільного?«

На це питання він відразу дає ясну відповідь:

»Значить шлункові ідеї, себто національно-економічні питання самі собою, з залізною консеквенцією пруть усяку націю до виборювання для себе політичної самостійности, а в противнім разі розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невільництва, занидіння, павперизації, культурного застою і упадку. Правда, наші (і не наші) прихильники здорового хлопського розуму не ставлять цього питання так широко. Усунення всякого визиску — це ж утопія, це неможливість. Головна річ удержання політичного і соціяльного спокою, при якому б без перешкоди могла функціонувати та драбина по якій одні йдуть угору, а другі вдолину«.

Далі Франко малює суспільно-політичний ідеал тих, що на аргументи про потребу державної самостійности для української нації неначебто говорять: »Не викликайте вовка з лісу, дайте нам спокійно сидіти на посадах і добиватися маєтків, а там, коли ми будемо матися добре і забезпечимо своїх дітей, то й цілій нації буде ліпше«.

Як приклад неслушности такої програми Франко зазначає, що такі великі багачі, як Харитоненки та Терещенки, »можуть навіть пальцем не кивнути для добра тої нації, якої соками вони наситилися«.

І от тут ніби раптово Франко переходить до апології тактики Київської Старої Громади з її знаним гаслом »неполітичної культури«, і разом з тим береться до критики її ворога — Драгоманова:

»Далеко вище від цього егоїстично-матеріялістичного погляду треба поставити той, який покійний Драгоманов так завзято критикував і осуджував під назвою »неполітичної культури«. Ця назва не зовсім добре характеризує саму річ, бо ж само поняття »культури« містить у собі так багато політичних чинників (плекання мови, письменства, школи, народньої освіти й т. п.), що неполітична культура, це contradictio in adjecto. Та я маю на думці той напрям думок, який звичайно висловлюється такими більш-менш фразами: »Плекаймо рідну мову, письменство, освіту, науку, підносім національну свідомість серед народу, а в політику, себто в активну політику не мішаймося«. Для зрозуміння і відповідного

оцінення цієї течії треба додати, що вона постала на ґрунті політично несвобіднім, де участь в активній політиці eo ipso значила участь у нелеґальних змаганнях. У Галичині, де участь в активній політиці кожному громадянинові не тільки дозволена, але навіть наказана законами, такого напряму не було і не могло бути. Там, де він був, а почасти є й досі, він не був якоюсь свідомою програмою назавсігди, але хіба висловом фактичних відносин: політичної самовлади з одного, і політичної безправности — з другого боку. От тим то критика покійного Драгоманова супроти цього напряму була лише почасти справедлива, наскільки вона вдаряла на загальну апатію і зневіру в успіх національної української справи, що крилися під цим окликом. Бо ж годі заперечити, що відповідно ведена просвітня, літературна і загалом культурна робота навіть без мішання українців в активну політику могла б була зчасом здобути українству певне, хоч і маленьке політичне значення, а всі такі, зразу чисто ідейні й ідеалістичні рухи, переходячи в маси, мають те до себе, що захоплюють чимраз більше життєвих — педагогічних, економічних і політичних інтересів, втягають людей на чимраз ширшу арену боротьби.

Воюючи з самим поняттям »неполітичної культури« пок. Драгоманов не вдавався в аналізу того, як треба б вести культурну працю, щоб вона навіть у мінімальних межах давала живі плоди, а не була пустим аматорством і стратою часу, — не пробував аналізувати, звідки взялася і яким робом запанувала по пам'ятнім указі 1876 р. та дивна апатія і знеохота до українства, що народила й сам оклик »неполітичної культури«. Докладна аналіза була б показала Драгоманову, що в значній мірі й сам він був цьому винен, що голошені ним у початку 70-их років доктрини в дальшім розвитку дали цю консеквенцію. Бо ж пригадаймо, що головною характеристикою політичних поглядів Драгоманова в його київськім періоді було переконання про конечність міститися українству — і політично і літературно — під одним дахом з російством. Українська література — популярна, для домашнього вжитку; все, що понад те, повинні українці, за прикладом Гоголя й Костомарова, писати по-російськи, наповняючи здобутками свого духа спільну всеросійську скарбівницю.

Ті самі думки пробував Драгоманов з властивою йому силою і категоричністю ширити і в Галичині, та тут вони зустріли рішучий відпір, навіть з боку таких прихильних до Драгоманова людей, як В. Навроцький (див. його реферати з праць Драгоманова в »Правді« 1874–76 рр.), не багато змодифікував він ті думки й тоді, коли російські порядки змусили його шукати захисту для вольного українського слова за границею. Правда, в »Переднім слові« до »Громади« він начеркнув етнографічні межі української нації, а в своїх многоцінних фолкльорних працях раз-у-раз зводив річ на значення і становище української нації в розвитку духовних зв'язків між заходом і сходом, між півднем і північчю. Але в його політичних писаннях українці завсіди тільки південні росіяни і такими повинні бути й надалі. Він силкувався навіть міцніше зв'язати українців з росіянами боротьбою зі спільним ворогом — абсолютизмом, а в своїх програмових нарисах, особливо у »Вільній Спілці« дав зразок зовсім безнаціональної російської федерації, кладучи в основу

той самий територіяльний поділ, котрого недостатність для Австрії він ясно розумів ще в 1875 р. Проти думки про український сепаратизм не тільки pro praeterito, а й pro futuro, він не переставав протестувати до кінця життя.

Одним словом, глибока й сильна віра в західньо-европейські ідеали соціяльної рівности і політичної волі заслонювала перед його очима ідеал національної самостійности, ідеал, що не тільки вміщує в собі оба попередні, але один тільки може дати їм поле до повного розвою. І навпаки, не маючи в душі цього національного ідеалу, найкращі українські сили тонули в общеросійському морі, а ті, що лишилися на своєму ґрунті, попадали в зневіру і апатію. Для нас тепер не підлягає сумнівові, що брак віри в національний ідеал, продуманий до крайніх консеквенцій також на політичнім полі, був головною трагедією в житті Драгоманова, був причиною безплодности його політичних змагань, бо ж теоріями про басейни рік і про сфери економічних інтересів не загрієш людей до політичної діяльности«.

Далі Франко переходить до критики марксизму, уважаючи його за перестарілу й хибну теорію, вияснює значення ідеалу — життя індивідуального, як головного двигуна у сфері матеріяльної продукції, який наштовхує людей до відкрить, пошукувань і т. д., і переходить до значення ідеалу в інших сферах життя:

»... ще більше значення має ідеал у сфері суспільного і політичного життя. А тут синтезою усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не зв'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді б прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сантименталізм фантастів, що раді б широкими »вселюдськими« фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації«.

Цю свою статтю Франко закінчує такими думками:

»Ідеал національної самостійности в усякім погляді, культурнім і політичнім, лежить для нас покищо, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомости того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернемо на зовсім інші стежки. Виплоджений т. зв. матеріялістичним світоглядом фаталізм, який твердив, що певні (соціяльні, а разом з тим і політичні) ідеали мусять бути осягнені самою »іманентною« силою розвою продукційних відносин, без огляду на те, чи ми схочемо задля цього кивнути пальцем, чи ні, належить сьогодні до категорії таких самих забобонів, як віра у відьми, в нечисте місце і феральні дні. Ми мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уяснювати собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього, інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не створить його нам, а розвій матеріяльних відносин перший потопче і роздавить нас як сліпа машина«.

Ця Франкова стаття знайшла на сторінках »Буковини« невірну інтерпретацію, і Франко був змушений на сторінках »Літературно-Наукового Вістника« дати пізніше наступну замітку, дуже важну для правильного зрозуміння його намірів і думок:

»З приводу статті »Поза межами можливого« редакція чернівецької газети »Буковина« в однім із грудневих чисел, нав'язуючи до факту заснування нового товариства університетських студій під назвою »Молода Україна« в Чернівцях, дорікає молоді надмірним запалом до ідеї »Самостійної України« і при тій нагоді робить таку увагу, що, мовляв, навіть д-р Франко, що має серед молоді таку повагу, назвав ідею Самостійної України чимсь таким, що лежить »поза межами можливого«. Дивно читати це в органі, що передрукував важніші уступи тої статті. Невже редакція »Буковини« настільки недогадлива, що не добачила іронії в самім титулі тої статті? Невже вона не зрозуміла ходу її аргументації, яка зводиться на одну думку: те, що видається сьогодні неможливим рутинерам, прихильникам простого хлопського, себто обмеженого і недогадливого розуму, може бути завтра не тільки можливим, але таким пекучим, як пожежа, що вибухає там, де вперед довго тліло й курилося. В усякім разі редакція не добре зробила, покликуючись на мою статтю супроти чернівецької молоді, бо та молодь правдоподібно уважніше і з яснішим розумом читала її«. (ЛНВ, 1901, кн. І., ст. 66. З газет і журналів).

Два місяці по надрукуванні »Поза межами можливого«, Франко містить в грудневій книзі »Літературно-Наукового Вістника« 1900 р. статтю п. н. »На склоні віку«, написану у формі розмов кількох осіб між собою. В цій статті Франко до певної міри вирікається деяких улюблених у XIX ст. ідей, і зокрема подекуди висловлює яскраво недрагоманівські думки:

»Всяке людське діло в далеко більшій мірі виплід людської пристрасти, ніж чистого розуму. А для такого великого діла, як відродження і консолідація якоїсь нації, не біда прийняти в рахунок і порцію національної виключности, односторонности, чи, коли хочете, шовінізму«. (ЛНВ, 1900, грудень, ст. 141).

Що Драгоманов був великим неприхильником української національної виключности — було б зайвим доводити. Франко натомість навіть виправдує шовінізм:

»Не думаю заломлювати рук над зростом різних національних сепаратизмів, племенних і расових шовінізмів. Усе те — виплоди орґанічного росту новочасних суспільностей, свого роду Flegeljahre, нехай і так, — але все таки признаки росту, а ніяк не упадку, не декаденції«.

Наведені місця з останньої статті Франка мають яскраво недрагоманівський, щоб не сказати більше, характер. Для порівняння і конфронтації з ними досить навести хоч би й такий вельми типовий для цілої творчости Драгоманова уривок з »Чудацьких Думок«:

»Наше національство зовсім не таке уже мирне. Послухайте, з якою ненавистю говорять іноді наші люди про москалів, поляків, жидів, і подумайте, що б сталось з тими сусідами, коли б удалось нашим національкам узяти уряд на Україні в свої руки. Яке б вони їм »обукраїнення приписали!« (Чудацькі Думки, Відень 1915. ст. 20).

IV. Франко проти Драгоманова в 1901-1905 роках

На початку свого історичного нарису »З останніх десятиліть XIX в.«, уміщеного в серпневій книзі »Літературно-Наукового Вістника« 1901 р., Франко, обговорюючи розрив Київської Старої Громади з Драгомановим, зауважує: »А проте цей розрив був зовсім природний; це було банкрутство »общерусизму на українськім ґрунті«, і Драгоманов, що почував себе в першій лінії росіянином, а тільки в другій українцем, перший упав його жертвою«.

Дещо далі в цім нарисі Франко, згадуючи Кониського, порівнює з ним Драгоманова, і це порівняння не виходить у Франка на користь Драгоманова. Франко висловлюється про Кониського: »Це не був авторитет, що своєю силою пригнітав молодших і слабших, як чинив Драгоманов. Це був гарцівник рухливий і легко озброєний, що вказує нові терени до здобування, хоч сам і не здобуває їх«.

Поруч з цим Франко в цій статті вертається до вже обговореного ним перед роком у »Поза межами можливого« конфлікту між Київською »Старою Громадою« й Драгомановим із-за гасла »неполітичної культури«, проголошеного киянами по перемозі російської реакції в середині 80-тих років XIX ст. І цим разом він ще раз боронить це гасло киян перед закидами Драгоманова. Ця оборона у Франка виглядає так:

»Проклямовано т. зв. »неполітичну культурну працю«. Українська етнографія, історія й археологія стали пожаданим захистом для людей, що вперед сягали дуже глибоко в живу дійсність. Певна річ, з погляду загально-російського лібералізму це була велика шкода, й Драгоманов мав рацію, гостро критикуючи цей упадок політичного духу. Але історик судитиме про нього інакше; він буде бачити в тій добі політичної реакції пору тихого сіяння й повільного росту нового українства, пору отверезіння українців від шуму загально-російських широких фраз і повороту, так сказати, під рідну стріху... В тих роках ішла дуже жвава й плідна праця коло самих фундаментів нового українського руху, який мусів вирости зчасом«.

В 1902 році Франко в кількох весняних зошитах »Літературно-Наукового Вістника« умістив свою статтю про знаного українського поета, драматурга і письменника, Михайла **Старицького** (1840-1904). У ній Франко зокрема спиняється на авторстві вірша »Пісня київського слов'янина«, який надрукував Старицький під своїм звичайним псевдонімом »Гетьманець« у львівськім журналі »Правда« в січні 1872 р. Тим часом Драгоманов уважав, що це не поезія Гетьманця-Старицького, а його, Драгоманова, лише подекуди поверхово-перероблена, стилістично вигладжена, зате політично обезбарвлена: »Редакція місцями переробила її, а подекуди й обкраяла. Основні думки моєї політичної »Тредьякощини« були сказані ясніше ніж у перешивці«.

Надсилаючи Мелітонові Бучинському оригінал свого твору, Драгоманов 4 березня 1872 р. зазначав, що це є: »моя вірша, яку я ще в Гейдельберзі зложив більш як своє credo, ніж як віршу, бо я й сам знаю, що з мене ніякий піїта«. (Переписка з Бучинським ст. 100).

Основну думку свою Драгоманов викладає в одній з перших строф вірша, надісланого Бучинському, яка звучить так:

Гей, українець просить не много:
Волі для рідної мови!
Но не лишає він ко всій Руси
І к всім славянам любови.

Первовзором для цього вірша послужили слова старої, ще з часів Хмельницького, добрезнаної пісні про Перебийноса:

Гей, Перебийніс просить не много, —
Сімсот козаків до бою!
Рубає мечем голови з плечей,
А решту (ляхів) топить з водою.

Навівши з драгоманівського вірша строфу:

З Північною Руссю не зломим союзу.
Ми з нею близнята по роду,
Ми вкупі ділили і радість і горе,
І вкупі вступаєм в свободу, —

Франко додавав від себе: »підкреслюю останній рядок цієї строфи: »і вкупі вступаєм в свободу« — це було сказано за п'ять літ перед указом 16. V. 1876 р. (Про заборону українського друкованого слова). В чудову свободу вступили українці з північною Руссю«.

І Франко наводить ще кілька дуже характеристичних своїм типовим для Драгоманова »занадто оптимістичним федералізмом« (Вираз Л. Василевского — Przedswit, Лондон. 1896, X). строф з »поетичної Тредьяковщини«:

Ти, Русин Московський. один із всіх братів
Велике зложив государство,
Неси ж свою силу. де треба, на поміч
На захист усьому словянству.
Но став свою силу на вольній освіті
Краєвій і людській свободі...

До всього цього Франко зауважує: »Як бачимо. Драгоманов зложив у тім віршованім політичнім трактаті справді свою profession de foi, навіть із такими характеристичними для нього зворотами, як »краєва і людська свобода«, термін. яким він ще й геть пізніше, в програмі »Вільної Спілки« силкувався не то транскрибувати, не то обминути ідею повної національної незалежности України. Не менше характеристична для Драгоманова була назва зараз на чолі апострофи до »русина московського«, що »ми не зломим з тобою союзу«, хоча той русин московський ніколи не уважав свої відносини до України якимсь союзом, і значить, ніколи його не додержував«.

Ще раз підкреслюючи подібність ідей Драгоманова в цім творі з ідеями пізнішої його ж »Вільної Спілки« (1884 р.), Франко зауважує: »Драгоманов у своїм вірші старанно уникає всякого вислову, що міг би зраджувати якийсь »український сепаратизм« і для ухилення всякого непорозуміння говорить виразно про »краєву і людську свободу«, про те, що пізніше в »Вільній Спілці« було висловлене термінами »свобода лич-

ности и автономія областей«, з промовчанням автономії національностей і з перспективою, що одноцільна національна Україна розлетілась би на кілька »автономних« територій, де з різних припадкових причин український елемент мав би утруднену боротьбу за своє існування, тим більше, що абстрактний термін »свобода особи, мови, друку« і т. п. зовсім іще не дає інституцій потрібних для культурного розвою на національнім ґрунті, а натомість дає тисячні способи сильнішому дусити слабшого«.

Крім того Франко відмічує, що »дуже важна ріжниця заходить між обома віршами (Старицького і Драгоманова) і в стилізації позитивних домагань українців«.

Франко уважає, що в Старицького в цім відношенні є »проблиск того почуття повного своєрідного національного розвою без огляду на вигоди, або невигоди »братів«, якого Драгоманов не міг зформулювати собі до кінця життя«. (Франко: Михайло Старицький, ЛНВ, 1902, травень, ст. 63, 60, 62-63 і т. д.).

Варто зіставити цю яскраво неґативну оцінку віршованого політичного »Вірую« Драгоманова у Франка з тим, що у відповідь на надіслання цього вірша писав Бучинський Драгоманову ще 29 березня 1872 р.: »Про клявзулі і застереження як: »но не лишає він ко всій Руси... любові«, »просить волі« (у кого)... про замішання »русин« — »руський«, »близнята по роду« — у нас ця програма не підняла б вгору й на волю духа«.

»Пісня київського слов'янина« Драгоманова можна уважати, за програмовий політичний вірш спрямований проти »Ще не вмерла Україна« Чубинського, поетичних творів якого Драгоманов не зносив. Коли Чубинський 1871 р. видав свою збірку віршів »Сопілка« під псевдонімом »Павлусь«, Драгоманов тоді ж написав дуже неґативну оцінку цієї збірки, але львівська »Правда« не захотіла містити цієї рецензії.

По смерти Чубинського, О. Кістяківський умістив посмертну згадку про нього, в якій згадував, між іншим, про »цікаву, маловідому, рису« вдачі Чубинського: »Він володів прекрасним даром слова і не був позбавлений поетичного натхнення, один з невиданих його віршів, такий характеристичний та оригінальний, що галицькі українці уважали його твором Шевченка і вмістили в своїм повнім зібранні творів цього українського поета«. (Кіевская Старина, 1884, Февраль).

Кілька років пізніше, коли ці рядки Кістяківського про неназваний вірш Чубинського (в дійсності це була »Ще не вмерла Україна«) попали на сторінки праці петербурзького професора Пипіна »Исторія русской этнографіи« (Т. III, ст. 355), Драгоманов 15 березня 1892 р. уважав своїм обов'язком написати Пипінові, що цей вірш (»Ще не вмерла Україна«) »зовсім кепський в ідейнім та мистецькім відношенні«: »Ще два слова, на стор. 355 Ви наводите слова Кістяківського про вірш Чубинського, що його Сушкевич вніс до свого видання Кобзаря Шевченка. І цей вірш (зовсім кепський в мистецькім та ідейнім відношенні) і слова про нього Кістяківського »характерні« лише як ознака туману в головах україно-

філів-романтиків. От один куплет з цього вірша, якого співають на мотив однієї чеської пісні, одного часу дуже поширеної в київських пивних:

Ой, Богдане, Богдане,
Славний наш Гетьмане!
Нащо оддав Україну
Москалям поганим!«*)

Обурення Драгоманова при згадці про »Ще не вмерла Україна« можна належно оцінити, звернувши увагу на обставину, що цей лист до Пипіна Драгоманов написав по одинадцятирічній перерві в листуванні, колись досить жвавім. Цей лист разом із тим є й останнім листом Драгоманова, який зберігся в архіві Пипіна:

На Пипіна, (нар. 1833, помер 1904 р.) покладав Драгоманов незвичайно великі надії. В листі до Бучинського з 25 грудня 1872 він майже ототожнює себе самого з Пипіном чи принаймні свої переконання з пипінськими: »Сам Пипін, російський западник, або космополіт, або, як хочете, і р о с і я н и н (підкреслення самого Драгоманова), я к і я (підкреслення наше), як багато других малорусів, великорусів«. (Переписка з Бучинським, ст. 238).

Кілька місяців пізніше, 14 лютого 1873 р. Драгоманов писав своєму принципалові по журналу »Вєстнік Європи« проф. М. М. Стасюлевичеві (1825–1911) в таких зворушливих виразах і про себе і про Пипіна: »Тяжко жити на світі таким бідним всеросійським патріотам на космополітичній заправі, за якого себе вважаю я, у тій літературі, де тільки й є з видатних письменників всеросійський патріот, а не централіст і сепаратист, А. Н. Пипін«. (Лемке: »Стасюлевич и его современники«, т. 5. СПБ, 1913. Ст. 207).

В тому періоді Драгоманов покладав не менші надії також ще на кількох москалів, про що свідчить хоч би така заява в дописі про київський археологічний конґрес і газетну полеміку з приводу українських виступів на цьому конґресі: »Той факт, що в недавній полеміці великоруси (п. Міллєр, котрого можна вважати славянофілом, п. Суворін) виступали навіть енергічніше від самих українців, показує, що це руське братство й спільність чесних і освічених людей на півдні і півночі Росії не є химерою, але міцним фактом, результатом російсько-европейської культури XIX в., виробленої вкупі українцями й великорусами«. (Правда, Львів, 1874, ч. 19). Але не довго судилося Драгоманову тішити себе оманами супроти пп. Міллера та Суворіна — за яких два роки довелося в них розчаруватися. 15 листопада 1876 р. Драгоманов пише про своє розчарування у петербурзьких слов'янофілах, зокрема — щодо Ореста Міллера, адресуючи свої скарги Суворінові: »Правда, где его взять у Вас в Питере славянофилов лучшаго качества. Ведь во всем »Комитете« (Слов'янським Доброчинним) лучший человек Ор. Миллер, на котораго я возлагал было надежды, как на зерно »новой славянофильской партіи«, и конечно тщетно: и не быстр он, и водянист, — и чернаго хлеба не ел! Из всех питерских один только европеец-славист и есть Пыпин, но он не с Вами, а с нами«. (Україна, К., 1927, кн. 4, ст. 142).

*) Ол. Дорошкевич: Листи Драгоманова до Пипіна. За сто літ. Кн. III., К. 1928, ст. 90.

Надії на Міллера завели, виявилися фантасмагорією, але лишається принаймні ще все той самий Пипін і може ще сам Суворін. Однак не минає й місяця по цім листі, як все з тієї ж Женеви Драгоманову доводиться писати, цим разом уже самому Пипінові, про те, що й Суворін »не виправдав надій«: »Однако, каков »бурбон« выделывается из нашего милейшаго Алексея Сергеевича Суворина. Да еще капризный, упрямый и неведущій! Я, ей Богу, не ожидал этаго ни от него, ни от публики«. (Лист з дня 10. грудня 1876. — »За сто літ«, т. III, ст. 82).

Пізніше й Пипін вступив у конфлікт, щоправда не з самим Драгомановим, але з тогочасним українським науковим світом, написавши дуже гостру й навіть не дуже грамотну рецензію проти історичної концепції в історії літератури. Ом. Огоновського, який послідовно виводив історію української літератури від найстарших Київських пам'яток X-XI століття. (Див. Вестник Європи, 1890. Сентябрь; Д-р Омелян Огоновський: Моєму критикові. Відповідь А. Пипінові на його статтю »Особая исторія русской литературы«, Л. 1890. — Відбитка з »Діла«; К. П. Михальчук: »Открытое Письмо«. К. 1909; Ол. Дорошкевич: Листи Драгоманова до Пипіна, За сто літ, III, 67; Баштовий (Іван Нечуй-Левицький): Українство на літературних позвах з Московщиною. Львів, 1891).

Отже, беручи справу історично, не можна не визнати, що київські надії 1874 р. Драгоманова на, як він сам висловився в своїм дописі до львівської »Правди«, »руське братство й спільність чесних і освічених людей на півдні і півночі Росії« не справдилися, завели по цілій лінії; це »Братство« й »спільність« не були »міцним фактом«, а самою справжньою »химерою«. Проте треба констатувати з підкресленням, що це не перешкодило Драгоманову навіть саме по, коли так можна висловитися, дійсно вражаючій зміні фронту Пипіна, приступити до своїх капітальних життєвих праць »Чудацьких Думок« та »Листів на Наддніпрянську Україну«, писаних з метою творення вже згаданого »братства« й »спільности« коштами України на користь Москви.

Про Відхід Франка в цій добі від драгоманівських поглядів на Шевченка зокрема свідчить один вельми яскравий випадок, що стався кілька місяців по написанні ним статті про Старицького.

Академік Сергій Єфремов у своїх спогадах про Франка дуже образово розповідає про свою спільну з Франком подорож зі Львова до Стрия, де Франко мав виступити з відчитом на Шевченківській вечірці. Діялося це в 1903 р. Ще по дорозі, як розповідає Єфремов, тема майбутнього відчиту Франка збентежила Єфремова:

— »А на яку тему доктор читатимуть? — між іншим запитав я.

— Про Шевченкове »Посланіє«...

»Це мене здивувало і трохи навіть збентежило. Саме перед цим я перечитав одну з давніх статтів Франкових, ще з періоду журнала »Світ«, а в тій статті молодий критик з молодечою задирливістю розправився з »Посланієм«, віднайшов у йому всякі гріхи смертні і засудив, як твір мало не реакційний. Що ж він скаже тепер? — увесь час було на думці, але спитатися якось я не зважився і нетерпляче дожидав самого відчиту. Слухаю і дивуюся: тонка аналіза громадського значення Шевчен-

кового твору з дотепними екскурсами в сферу поетики, і ні тіни колишньої загонистости. Зовсім інше, навіть навпаки... По відчиті кажу Франкові про своє враження, як про гарну після тієї давньої статті несподіванку.

— А то пуста річ, — якось сором'язливо перебив він мені мову. Молоді ми тоді, вважайте, були дуже, зелені, чужими все очима на речі дивилися. Драгоманов не любив »Посланія« — ну, то за ним вже і ми всі. Я умисне оце вибрав таку тему, щоб той давній свій блуд публично виправити.

Франко не соромився своїх »блудів«, часто навіть перебільшував їх, як і взагалі гостро та критично ставився до своїх праць«. (С. Єфремов: З спогадів про І. Франка. Література, збірник І., к. 1928, ст. 163).

»Общерусскость« поглядів Драгоманова на Шевченка, дещо завуальована в його розвідці »Шевченко, українофіли і соціялізм«, незвичайно яскраво проявляється в однім його листі до Бучинського, де знаходимо таке формулювання його виразно російських концепцій, одночасно з покликуванням на цілком аналогічні погляди його однодумця — Рудченка:

»Пора б уже признатись, що і українофільство (Шевченко, Марко Вовчок, Костомаров) є стільки же чадо України, як і усієї Россії (це я трохи зачепив у статтях про Галичину, що уже напечатані у Вестніку Європи за январь; а Рудченко хоче розвити у предисловії до перевода »Грози« Островського мисль, що українська література у лучшому, що вона зробила, була россійська література на Югу (півдні) і по южному). От де спайка наша з Россією. — та й Ваша, по скілько Ви українці. А на такій спайці не пропадемо, — т. є. індивідуальности не стратимо, а ще сили прибавимо собі«. (З листа Драгоманова до Бучинського, 18 січня, 1873, Переп., 259).

Далі в цім самім листі знаходиться ще одна цікава парафраза цих самих думок, лише не в »юго-русском«, а »загально-людськім« формулюванні, а крім того — характеристичний випад проти Шевченка, якого навіть названо »батьком нашої мертвеччини«. Згадавши фатальні наслідки того, що Гоголь опинився у »бондарні славянофілів«, Драгоманов зауважує: »Да хранить Бог наших белетристів і од бондарні українофілів, — бо все, що зроблено було досі живого в нашій белетристиці і поезії, було зроблено людьми, котрі були влекомі або поетичною інтуіцією, або общечоловічим, соціяльним або гуманним ідеалом — Квітка, Шевченко, у лучшому і М. Вовчок у 1 части оповіданій, де вони стояли за народ, а не народність традиціонну. Треба признатися, що той, имже превознесохомся, був батьком і нашої мертвячини, хомяковщини української — т. є Шевченко«. (Ibidem, 263).

(Далі буде)

НЕ ЗАБУВАЙТЕ ПОНОВИТИ ПЕРЕДПЛАТУ »В. Ш.« НА 1956 РІК. ВИРІВНЯЙТЕ ЗАБОРГОВАНІСТЬ! ПРИЄДНУЙТЕ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ І ЧИТАЧІВ!

Проф. Дам'ян Горняткевич

УКРАЇНСЬКІ МИСТЦІ В АВТОБІОГРАФІЯХ

В умовах еміґрації доволі важко розгортати систематично й пляново наукову роботу. Не тільки тому, що в більшості випадків наші науковці мусять виконувати ген за океаном іноді навіть важку фізичну працю, бо попиту — зокрема на представників гуманістичних наук, — у широкому світі тепер немає, але неменше й тому, що ми не можемо на чужині користуватися своїми власними архівами, пам'ятками культури, або взагалі оригінальним, природним матеріялом. А все таки навіть у таких невідрадних умовах мусимо безупинно вести нашу працю. Коли ми покинули нашу дорогу Батьківщину, втікаючи в світ за очі перед найлютішим ворогом усіх часів, то це **зобов'язує нас до таких же пожертв, які приносять щоденно ті, що залишилися на своїх позиціях в Україні.** Як же ми виконуємо це наше завдання. спеціяльно на відтинку наукового життя?

Ми є зобов'язані плекати тут вільну українську науку, яку наші вчені й найбільші ідеалісти не спроможні вести під цю пору на рідних землях. Ми маємо провадити муравлину працю, збирати все, що на еміґрації можемо придбати. Це є наказ хвилі, наказ суворої відповідальности не тільки перед сучасністю, але також перед майбутністю. Якщо ми не виконаємо своєчасно цього обов'язку, постане прірва, недостача в призбиранні матеріялів, яку згодом важко буде виповнити.

На синтезування окремих ділянок науки ще не можемо під сучасну пору здобутися. Але опрацьовувати окремі теми ми не лише можемо, та навіть мусимо. Берім під увагу, напр., справу наших політичних змагань: літопис українського Визвольного Зриву можна б ще й тепер у неодному доповнити, історія жахливого голоду в Україні 1933-1934 рр. досі дуже слабо розроблена, те саме можна б сказати й про окупацію України большевицькими й німецькими наїздниками.

Переходячи зі широких тем до більш спеціяльних, зупинімся на ділянці мистецтва. На повне й всебічне опрацювання історії українського мистецтва ми не можемо в еміґраційних умовинах спромогтися. Одначе проаналізувати якусь добу, подати характеристику мистецьких угруповань, чи окремих мистців бодай з останніх часів, це можемо легко зробити. Так постануть цінні матеріяли, які майбутні — та хочеться вірити, що ще й сучасні історики українського мистецтва — використають для загальної, збірної праці.

Доля ставить нас у різні неповторні ситуації. Чи хтось із нас сподівався, що з вибухом німецько-большевицької війни ми не зможемо виїхати на Наддніпрянську Україну, щоб зустрінутися з нашими братами з-над Дніпра й побачити нашу золотоверху

столицю? Та божевільна політика німецьких »іберменшів«, що не хотіли допустити навіть до знесення кордону на Збручі, ця політика мала якнайгірші наслідки для самих німців. І сталося те, що передбачував Богдан Лепкий:

»Не підем ми, прийдуть вони,
Таке вже в світі право . . .«

Спочатку до Львова, далі до Кракова, до Відня, Дрездену й Мюнхену переїздили діячі нашої культури, яких ми знали досі лише з їхніх діл, аж врешті щойно на Заході ми знайомилися з ними особисто. Саме ця нагода давала нам змогу використати ці зустрічі й збирати тою дорогою живий, несфальшований большевицькою »наукою« матеріял.

І так поставали життєписні дані, які я сьогодні опубліковую. Вже здавна хвилювали мене чималі прогалини в дотогочасних підручниках історії українського мистецтва. Наприклад, про такого заслуженого й вийнятково талановитого нашого аквареліста Амвросія Ждаху появилася колись стаття у часописі »Prager Zeitung«, а наш широкий загал знав його ім'я лише з листівок, про його життя натомість — нічого. В мемуаристичній літературі останнього 30-річчя існує тільки коротенька згадка про Ждаху в »Спогадах« Євгена Чикаленка, опісля запанувала знову глуха мовчанка, про цього мистця не писав дальше ніхто. Але саме ця коротка нотатка Є. Чикаленка була вихідною точкою для мене: під час другої світової війни я познайомився в Кракові з ред. О. Скорописом-Йолтуховським, зятем пок. Чикаленка, й завдяки цій щасливій зустрічі здобув я оригінальний, хоч короткий, спогад про А. Ждаху, який написала п. д-р Ганна Келлер-Чикаленко. Про це згадаю дещо обширніше в статті про Ждаху.

Тим разом опубліковую матеріяли про п'ятьох наших мистців-малярів: 1) про о. **Ксенофонта Сосенка;** 2) **Олексу Новаківського;** 3) проф. **Василя Кричевського;** 4) **Амврозія Ждаху** й 5) **Охріма Судомору.** З численних прізвищ лише одно треба було б виключити з-під поняття »автобіографії«, яке я подав у заголовку моєї статті, а саме А. Ждаху. Його самого я не знав особисто й не міг тим самим нав'язати із ним якогось контакту. Все ж таки матеріял, який мені вдалося в своєрідний спосіб про нього здобути є такий свіжий, наче б походив від нього самого. Всі вище згадані мистці сьогодні вже не живуть. З черги підготовляю до друку другу частину »автобіографій« наших молодших мистців, що своєчасно оголошу друком.

О. Ксенофонт СОСЕНКО

Ще в 1925 р. почав я збирати джерельний матеріял до історії українського мистецтва. Одним із важливіших джерел являвся архів Краківської Академії Мистецтв. Цей архів не досліджував аж до тої пори ніхто з наших мистецтвознавців. З великими труднощами (через неприхильне становище тодішнього секретаря Академії до українців) я знайшов врешті доступ до актів,

де винотував: 1) прізвища всіх студентів-українців, відтак їх оцінки в студіях та отримані нагороди, 2) витяги з протоколів професорської Ради, які відносилися до наших студентів й 3) найважливіші дати з історії цієї Академії. Одним із перших студентів-українців був Ксенофонт Сосенко. Він записався на студії в 1878 р. в добі всевладного володіння тією установою потентата польського малярства Яна Матейка. Сам Матейко був наскрізь вартісною людиною: в житті доволі нещасливий (мав важко хвору дружину), а попри це терпів на прикре недомагання очей — велику короткозорість, що утруднювало йому творчу працю, яку провадив із подивугідним завзяттям. До українців він відносився — назагал — прихильно: в малярстві далекий був від шовінізму Сенкевича. Малюючи, напр., Хмельницького, зображував його звичайно в стані якоїсь застанови, вагання, а ніколи не хотів понижувати його особистої гідности. Також у відношенні до студентів-українців був коректний, одному з них Дам'янові Краєвському признав навіть стипендію на дальші студії до Мюнхену. Це випливало мабуть із того, що Матейко був деякою мірою космополітом, його батько — чех, — розгортав перед ним широкий політичний світогляд.

Сам Матейко — як педагог, — був дуже своєрідним явищем: славний історичний маляр, він не вспів виховати ні одного учня, який пішов би у виборі тематики його слідами. Через деякий час пробував своїх сил його єдиний учень Володислав Россовський, та й він закинув згодом історичне малярство, промінявши його на церковне, малюючи, між іншими, ікони до іконостасу в українській католицькій церкві в Кракові. Матейко надіявся врешті, що виховає на справжнього історичного маляра свого феноменально спосібного учня Яцка Мальчевського, одначе й цей вибрав інший жанр — візіонерство.

Слава й популярність Матейка, зокрема на терені Кракова, була — самозрозуміло, — незвичайно велика. Його запросили виконати поліхромію костела Матері Божої у Кракові, найбільш почитаної святині після Вавельської катедри. Хоч він сам не був декоратором, то все таки виконав і цю роботу стилево та з великим зрозумінням. Одначе Матейко — як педагог, — також на тому полі не мав щастя. Він взяв до помочі двох студентів — Станислава Виспянського і Йосифа Мегоффера, які так перейнялися своєю новою ролею, що стали згодом видатними польськими декораторами. Всі три згадані учні Матейка: Мальчевський, Виспянський і Мегоффер стали опісля професорами Краківської Академії Мистецтв та виховали чималий гурток студентів-українців.

Досліджуючи архів Краківської Академії Мистецтв, я побачив у списку перших студентів-українців прізвище Ксенофонта Сосенка. Щоб довідатися якнайбільше про цих перших учнів-українців, які вчилися в колишній школі мистецтв (ця школа була перейменована в 1900 р. на Академію) у Кракові, я звер-

нувся в 1927 р. до о. Ксенофонта Сосенка, що був тоді вже парохом с. Конюхи (рай. Бережани) з проханням подати мені всі інформації про своїх колег українців, а також написати й про себе самого. О. Сосенко закинув доволі скоро малярство й присвятився, крім душпастирського звання, ще й науковій праці, і не покинув її аж до пізньої старости. О. Ксенофонт Сосенко помер 9 квітня 1941 р.

На моє прохання дочка о. Сосенка п. Сенюта прислала мені 6 оригінальних рисунків свого батька ще з часів його студій у Кракові й на цій підставі можу зазначити, що він був дуже талановитою людиною, отже, якщо б продовжував систематично свою мистецьку освіту, був би дійшов до великих осягів у малярстві.

З черги подаю автобіографію о. Ксенофонта Сосенка і його спогади про своїх колег українців.

»Я фактично студіював у школі мистецтв у Кракові в 1878-1879 р. Під ту пору вона звалася ще школою мистецтв, перемінена згодом на Академію. Я в своїх студіях держався нарочно відділу рисунків, бажаючи довести рисункову техніку до можливо високого рівня з особистого уподобання в рисунку олівцем, крейдкою тощо, хоч мені пропоновано малярський відділ. Моїм професором був Фелікс Шипалевський, дуже совісний і симпатичний учитель. Одночасно я був студентом університету на філологічно-історичному відділі. Моїми товаришами й здекларованими українцями були Євген **Витвицький** та Микола **Ґлембицький**. Інші не признавалися до української народности. Була тоді в Кракові, перша в Галичині, нагінка з боку державної влади на соціялістів, а що українці мали під ту пору марку поступовців, то мабуть українці-студенти школи мистецтв боялися секатур. Євген Витвицький був абсольвентом реальної гімназії в Станиславові. Він був дуже здібним малярем та інтеліґентним чоловіком і українським патріотом. Та, на жаль, змарнувався, довго не жив, помер кілька років опісля, мабуть на туберкульозу. Микола Ґлембицький як рисівник, початківець різьбар і маляр відзначався також великими мистецькими здібностями. Чув я, що він дуже скоро й з великим успіхом переходив з нижчого відділу до щораз вищого. Він був селянським сином, якщо не помиляюся, родом з-під Стрия. На його талант звернула увагу місцева дідичка в його родинному селі й вона післала його до школи мистецтв. Він рвався до самоосвіти, перейнявся життєписом Тараса Шевченка і мріяв, щоб йому дорівняти. Він був свідомим українцем і йшов по лінії українських народніх ідеалів, не зважаючи на те, що мав за опікунку польку. Про його життя знаю стільки, що він одружився з якоюсь варшав'янкою, полькою, генеральшою, але це подружжя мало бути нещасливе й він скоро помер.

Про себе додам ось що: в згаданому часі я багато працював — на університеті й в школі мистецтв та з перепрацювання по-

чав хворіти на очі. А що мої родинні й маєткові обставини були несприятливі для моїх дальших студій у Кракові, то взявши до уваги мою недугу зору, я рішився перервати мистецькі студії та відновити їх щойно згодом. Я був тоді ще дуже молодий, закінчив щойно 18 років життя і міг так плянувати. А що тоді між студентами-українцями був поширений клич іти в народ і працювати в безпосередніх зв'язках із ним, тому я записався на Богослов'я з наміром жити для Бога й української нації. Думки про мистецькі й наукові студії я не покинув. У Львові я слухав теж викладів на філософічному факультеті, а після закінчення цих наук, я задумував виїхати за кордон для продовження мистецьких студій. Та мої мрії не здійснилися. Моя недуга очей спричинила поважне зіпсуття зору, зокрема пошкодив мені побут у старих семінарських мурах і я мусів зрезиґнувати з дотогочасних мрій, плянів і амбіцій. Але властива причина цих невдач була в чому іншому. Краків, де я тоді почав свої студії, був ще глухою закутиною. Не було там підйому для молодого студента-українця, ніякої принади, ні заспокоєння для душевних поривів. Я ціле життя жалував, що не поїхав до Відня, де правдоподібно й на мою недугу очей був би знайшов легше лік.

Додаю, що секретарем школи мистецтв був тоді Маріян Гожковскі, співробітник політичного польського щоденника »Час«, який неприхильно відносився до українців, а був у школі всевладним урядовцем. Це також мусіло мати злий вплив на патріотичний та політичний світогляд студентів-українців. Але такий дух, чи почування національного пригноблення був і на університеті. Ніякого українського товариства не можна було заснувати. Аж в два роки пізніше відкрито в Кракові студентську Українську Громаду«. (Конюхи, 11 червня 1927 р).

»Щодо моєї особи, то я родився 7. 2. 1861 р. в Межигірцях біля Галича, де мій батько о. Петро був парохом. Але прошу Вас не втягати дуже моєї особи до Вашої праці про школу мистецтв у Кракові, бо моя роля була там невеличка. Я був там початківцем і перебув усього один рік, врешті мені фатально не повелося, хоч для мистецтва виявляв я багато ентузіязму ще через довгі літа. Я признаюся лише до ролі патріотичного організатора українського життя, в якому я приймав палку, неспокійну, а навіть очайдушну участь. Але й під тим оглядом мені мало велося, бо, як я згадував уже, тоді була нагінка на соціялістів і українська молодь проявляла помітне схвилювання. Пам'ятаю, що аж наступного року після мого виїзду з Кракова, зорганізувалася група студентів університету й школи мистецтв в Академічну Громаду, першу в Кракові, й пригадую собі, як дуже це втішило мене. Я особисто мав охорону перед політичними репресіями, хоч цього за весь час мого перебування в Кракові я ще не знав, бо мій пок. батько, знаючи мою палку вдачу, примістив мене на мешкання в емеритованого президента суду (д-ра Шен'а) і він мене хоронив. Жив я в нього пів року,

через другу половину року я мешкав у гімназ. професора українця З. Грушкевича (його син є лікарем-окулістом у Станиславові).

Матейко не був неприхильним до українців. Це була душа вищого типу. Але мабуть до його майстерні інші чинники не допускали українців. Між ними, був Маріян Ґожковський. Я пам'ятаю, що ми, українці, в школі мистецтва говорили між собою, що він нарочно затаював у реєстрах національне походження студентів, у надії й за методами всіх пізніших польонізаторів, що котрийсь зі студентів у польському середовищі зденаціоналізується, а відтак може статися славою Польщі.

Професором різьби за моїх часів був Ґадомський, мабуть Валеріян, дуже чесна людина, симпатичний і не шовініст. Натомість справжнім польським шовіністом, якого українці боялися, був професор Володислав Лущкевич. Він і мене не любив«. (Конюхи, 1. липня 1927).

О. К. Сосенко як священик відзначався великим проповідницьким хистом, умів промовляти до душі вірних, єднав гармонійно релігійні й національні справи, говорив переконливо й з великим запалом. Водночас працював дуже енергійно на громадському полі: закладав читальні »Просвіти«, кооперативи, щадничі каси й молочарні. І хоч розгорнув таку широку й всесторонню діяльність на становищі душпастиря, все ж таки знаходив час ще й на літературну й наукову працю. Перекладав твори европейських письменників на українську мову та друкував ці переклади в бібліотеці »Діла«, а від 1920-их років присвятився науковим дослідам. У 1922 р. помістив у львівському журналі »Поступ« свою першу наукову студію п. з. »Про містику гагілок«, а в наступному році (теж у Львові) другу свою працю п. з. »Праджерело українського релігійного світогляду«. Врешті в 1928 р. появилася у Львові найбільша праця о. К. Сосенка: »Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва й Щедрого Вечора« (356 ст. друку). Подивугідне явище: о. Сосенко жив майже на відлюддю, здалека від бібліотек, він не мав безпосереднього контакту з визначними науковими силами, а все таки збирав зі справжнім ентузіязмом фактичний матеріял, спроваджував наукові книжки й безупинно працював . . .

З черги слід подати декілька дат і фактів, зв'язаних з історією Академії мистецтв у Кракові. Краківська школа мистецтв була окремою вищою студією, яка існувала при Ягайлонському університеті від 1818 р., відтак (від 1833 р.) вона була приділена до технічного інституту, далі (після пожежі техн. інституту в 1851 р.) її перенесено ще раз до університету, аж врешті в 1873 р. вона зовсім усамостійнилася, одержала окремий, власний будинок, достосований до її спеціяльних технічних потреб. Як згадано вище, австрійське правління підвищило її в 1900 р. до ступня Академії, як третю того роду високу школу (попри віденську й празьку Академії мистецтв) в австрійській державі. Студенти українці являються на мистецьких студіях у Кракові від 1860-х

років. Найбільша фреквенція наших студентів була в рр. 1920-1930, бо дійшла до двадцяти осіб, що становило одну шосту загального числа всіх студіюючих під ту пору на трьох виділах Академії (архітектура, малярство й різьба), отже цей відсоток був справді високий.

Доба, яку описав у своїх листах о. Ксенофонт Сосенко настільки цікава, що саме тоді почався повний розквіт польського малярства й то власне в Кракові, в цьому мистецькому центрі, який став притягати до себе щораз частіше українську студіюючу молодь. Ще перед Ксенофонтом Сосенком відбував студії в краківській школі мистецтв наш заслужений маляр **Теофіл Копистинський**, що згодом працював із великим успіхом у галицькій Україні в ділянці церковного малярства. Після о. Сосенка був учнем краківської мистецької школи **Антін Пилиховський**, який намагався піти слідами Матейка та пробував своїх сил як історичний маляр.

Ксенофонт Сосенко представив не безпідставно д-ра М. Ґожковського й проф. Вол. Лущкевича як тих, що спинювали українську творчу стихію на терені краківської мистецької школи, хоч сам Лущкевич у старшому віці свого життя помітно змінив свої погляди на тему українського мистецтва й наших мистців.

Після смерти Матейка (в 1893 р.) відносини й настрої радикально змінилися, коли до Кракова почали напливати нові струї із Франції — мистецькі здобутки імпресіонізму. Цю добу репрезентують найкраще з українських мистців, які студіювали в Кракові — **Іван Труш та Олекса Новаківський.**

(Продовження в наступ. числі)

Леся Українка

* * *

... Нехай же тепер тумани непрозорі
Вкривають і небо, і серце моє, —
В піснях наших завжди сіятимуть зорі,
Вони там лишили проміння своє...

... Нехай тепер щастя зайшло, як і сонце,
Марою насунулась ніч дощова,
А завтра знов сонце загляне в віконце
І збуджене серце моє заспіва...

... Нехай мої співи і садочки квітасті
Заснули, оковані сном зимовим, —
Весною і пісні, і квітки на граніті
Вогнем загорять новим!

(Уривки з циклу »Кримські відгуки«)

ГРИГОРІЙ С. СКОВОРОДА

(Життя і деякі думки українського філософа-спіритуаліста)

Передмова

Періоди матеріялізму і спіритуалізму (ідеалізму) звичайно чергуються в історії людства. Так ми бачимо високу духовість (навіть із занедбанням реального життя) у прадревнім т. зв. індуським періоді й почасти в періоді вавилонсько-перським (у якому зверталося увагу й на опанування природи), виразний матеріялізм у добу єгипетську (не зважаючи на певну містику), знову ж виразний ідеалізм у грецькій добі з її доплатонівською і платонівською філософією, виразний раціоналізм і матеріялістичну культуру римської епохи. А далі — аскетичний спіритуалізм у середні віки до ренесансу (який подекуди затримався і значно довше), поренесансовий матеріялізм, особливо у XVIII, XIX і на початку XX віків.

Наш XX-тий вік прийнято уважати за виразно матеріялістичний. Однак сучасний матеріялізм, коли люди, за словами Г. Сковороди, не вміють дорахуватися до двох, а уважають, що є лише єдина матерія, перед великою силою духових фактів і явищ починає здавати свої непримиренні щодо спіритуалізму позиції. Щодалі, тим більше світлі уми вчених мусять погодитися з твердженням Г. Сковороди, що »Світ складається з двох натур — **видимої** і **невидимої**«. Так само неопрокинені, докладно вивчені факти і явища доводять, що людина не є складним фізико-хемічно-механічним апаратом, а є фізично-душевно-духовою істотою.

Не раз висловлювалася думка, що французьку революцію кінця XVIII. віку підготовляли її філософи, які з Вольтером на чолі пропаґували раціоналістично-матеріялістичний світогляд. Дійсно річ була в тому, що філософи другої половини XVIII. і XIX. віків відійшли від духової мудрости і проклямували в різних концепціях лише »Raison«, себто мислення, домисел — як єдиний критерій і єдиний реґулятор усіх наукових, психічних і соціологічних питань. Цим самим вони цілком відкинули ідею Бога і всіх тих »невидимих чинників« (на яких так уважно спинявся Г. Сковорода), які є характеристичні для цілої української філософії, починаючи не тільки від заведення в Україні християнства Володимиром, але й значно раніше. І дійсно в українських різдвяних звичаях бачимо залишки дохристиянського світогляду, які є теж, по-своєму, цілком духового характеру. Весь наш ритуал Свят-вечора з традиційною кутею (варена пшениця, узвар, борщ, риби) натякає на те, що цей святочний стіл датується майже з часів неоліту, а у всякім разі натякає на ту добу, коли наші прадавні предки ще не знали хліба, але вже культивували хлібні й городні рослини. Чи це не є своєрідне »причастя« до сил соняшного божества захованого в зернах і овочах? І українська філософія на протязі тисяч років не відійшла від цієї виразної духовости.

Отже в той самий час, коли в Західній Європі запанував раціоналістичний матеріялізм (людський домисел), коли поняття »Libre Penseur«, себто »вільнодумний«, яким зручно було замінено поняття Sans Dieu-безбожника, стало особливо модним, коли людський домисел (Raison, а не мудрість — Sagesse) були проклямовані як єдине джерело сприймання й зрозуміння всіх феноменів, і то не лише фізичного, але психічного і спіритуального (духового) світу та значно складніших біологічних, психічних і соціяльних понять, — тоді український філософ Григорій Сковорода зумів стати на принципах, які щойно тепер стають знову актуальними і творять цілу плеяду філософів-спіритуалістів.

Цікаво зауважити, що початки теософії*) теж були проклямовані українкою Блаватською її кардинальною працею »Таємна доктрина«. Очевидно можна багато в чому не погоджуватися із вченням теософів і антропософів**), але їх напрямок до духовости і пояснення багатьох явищ не матеріялістично, але духово, є дуже цікавий і відповідає виразному звороту до духовости нашої доби, що став особливо виразним після першої світової війни.

Прийнявши гасло »Eligate«—рівности, чи то, краще сказати, уніформности людей (індивідуумів, з яких кожен має власне Я!), в час французької революції було довершено повної безправности над цілою клясою населення т. зв. »аристократів«, які або мусіли класти на гільйотину свої голови, або віддавати своє майно новим власникам, або еміґрувати. Це саме гасло »рівности« було проклямоване і большевиками, але кожний, хто хоч трохи знає совєтську дійсність, розуміє, що жодної рівности в країні »диктатури пролетаріяту« нема. Є різні упривілейовані, є партія, є нарід, є так само, як за царя Миколи І. — »І ви мундіри голубиє і ти покорний ім народ«.

Припускаючи, що всі люди є добрі і лише соціяльні умовини породжують злочин, або роблять людей злими чи кримінальними, було проклямоване друге гасло Liberte—свобода. Хоч уважали, що рівність і свобода призведуть французів і все людство до раю на землі, до братерства між народами, однак замість цього прийшло до внутрішніх війн у Франції і до повної розгнузданости всіх пристрастей. Видно, що людина по своїй природі не є ангелом і, як це влучно сказав Б. Хмельницький, завжди рада »чужий хуторок привласнити«.

Ідея людського домислу (Raison), яка стала богинею у французьких храмах, »свобода« і »рівність« довели до такого хаосу, що лише геній Наполеона поклав йому край. Поняття рівности знайшло зрозуміння в нищенні не лише аристократії, але і вчених (напр., Лявуазьє), бо народ,

---

*) Релігійно-містичне вчення, що поруч з реальним світом існує духовий світ, який можна пізнати через духове сприймання Божества. Теософія постала в III. ст. по Христі від Амонія Сакас і різниться від теології тим, що будується не на певних засадах віронавчання (догмах, які є основою кожної релігії, в тому і християнської, ісламської і т. п.), а на особливих релігійних уявленнях і враженнях людини.

**) Антропософія — релігійно-містичний напрямок у філософії, відміна теософії.

мовляв, не потребує їх. Ідея свободи — призвела до хаосу, а ідея братерства — до Наполеонівських війн.

Та не тільки у Франції, яка ще з кінця XVIII. віку була просякнена згаданими ідеями, на наших очах відбувається духовий занепад, ми бачимо, що в XX. стол. ідеї матеріялізму і раціоналізму, влучно схарактеризовані словами Т. Шевченка: »А то залазите на небо: і ми не ми...« — опановують західньоевропейським мисленням і ведуть до занепаду т. зв. західньоевропейську культуру.

Друзі й однодумці Шевченка — кирило-методіївські братчики — мали велику рацію проклямуючи, що »немає свободи без Христа«, а Сковорода виразно твердив, що є лише »нерівна рівність« між людьми. Це саме твердив і Котляревський вказуючи, що »безбожність і безчоловічність« ідуть у парі.

Зазначу відразу, що Сковорода був учасником Вольтера, а кирило-методіївці проклямували свої ідеї саме в першій половині XIX. віку, коли в моді були матеріялістичні ідеї. Цікаво також зазначити, що рух т. зв. декабристів, які прагнули звільнити нарід від нестерпних утисків — був сильно просяклий ідеями масонства, що в той час не мали ще такого вузько-матеріялістичного характеру як сьогодні.

Кирило-методіївські братчики проклямували в 40-вих роках XIX. ст. свободу, рівність і братерство, але їх твердження були основані не на людським домислі, а на принципах Божеської Мудрости. Зверну увагу, що майже всі кирило-методіївці були духовними учнями Сковороди, включно з Шевченком, який »вкравши у дяка п'ятака«, списував Сковороду або »Три царіє со дари«.

Перше ніж спинитися дещо на філософії Сковороди, щоб показати, що наш XX. вік вертається до духовости, хочу зацитувати деякі твердження нашого сучасника доктора Кареля, який працював довший час в Америці, а помер (або йому дещо »допомогли« вмерти) у Франції в час визволення в 1945 році. У своїй праці, яка є результатом його довголітніх спостережень у США, Канаді і Франції, п. з. »L'Homme Cet Inconu« (Людина ця незнана), він робить спробу ввійти в містерію, в тайну того, що є Людина, бо саме це питання було цілком занедбане матеріялістичною цивілізацією XIX. і початку XX. століть.

Ця тенденція до матеріялістичної цивілізації, починаючи від епохи ренесансу (XIV-XV ст.), вела поступово до занедбання всього спіритуального і досягла свого кульмінаційного пункту в другій половині XIX. і початку XX. століть. Результатом цього, з одного боку, є безперечно величезні осяги в техніці, але з другого — повне занедбання ЛЮДИНИ, яку нині трактується лише як »масу«, як »людність«, як національні чи соціяльні категорії, але ніяк як індивідуума, який має власне Я. Колектив заступив індивідуума. Це, очевидно, є цілком приємливе для пересічностей, які ще не мають розвиненого Я, але мають лише поняття Ми себто поняття групи, земляцтва, партії, і яким особливо противне все те, що видається понад юрбу, всі, хто не такий »як усі«. Це помічаємо всюди. В наукових установах не геній одної великої індивідуальности робить нові відкриття і сприяє поступові людської думки, але цей, чи інший інститут з анонімним колективом.

Людину як таку, як індивідуума — забуто. І коли у вивченні зовнішнього світу зроблено дійсно величезний поступ, то знання людини, як духово-тілесної істоти не тільки не поступило вперед, а навіть пішло назад у порівнянні до середніх віків, не говорячи вже про давніші епохи.

І от питання: чи однобічний розвиток цивілізації, повної механізації життя, ба, навіть мислення — є корисним? Тому то деяким особистостям, які бачать не лише сучасність, але й передбачають майбутнє і тверезо розглядають факт, що людство дегенерується психічно й фізично, спадає на думку, що крім вивчення зовнішнього світу і людини як трупа чи механізму (анатомія і фізіологія), слід звернути увагу і на душу, на духовість людини, які цілком виключені з т. зв. »точних наук«. На жаль, офіційна наука займається лише фізичними, механічними і технічними явищами в людському організмі. Д-р Карель, задумуючись над тим, куди провадить людство ця однобічність у вивченні такого складного комплексу як Людина, пише:

»... Під час необнятних періодів наші предки не мали ні часу, ні потреби вивчати самих себе (це не зовсім точно, бо з давніх-давен були відповідні »школи« в яких провадилися т. зв. містерії і розвивалися вищі духові здібності людини, — Ю. Р.). Вони примінювали свій розум для винайдення вогню, освоєння биків і коней, вони винайшли колесо, хліборобство і т. п. Задовго перед тим, як люди почали цікавитися будовою власного тіла й духу, вони вдивлялися в сонце, місяць і зірки, в припливи і відпливи, зміни річних сезонів... Люди докопувалися до речей матеріяльного світу. Матеріяльний світ є простішої будови і піддавався цьому наступу вчених, зрадив їм деякі свої закони. І знання цих законів дало нам змогу експлуатувати для нашої користи матерію. Практичні застосування наукових відкриттів є здебільшого вигідні для тих, хто їх розвиває, та приємні широкій публіці, якій вони полегшують існування, дають комфорт... Проте хвороби, горе, біль, смерть і аспірації, більш-менш неясні, до схованої могутности, що домінують зримим всесвітом таки прикликають, хоч і слабою мірою, людську увагу до чогось внутрішнього в їх тілі й дусі... Коротко кажучи, повільність процесу поступу пізнання людської істоти в порівнянні з блискучим досягненням фізики, астрономії, хемії і механіки залежить від браку вільного на ці справи часу, великої складности цього сюжету і від форми нашого розумування...«

У своїй дуже сконденсованій, стислій книжці Карель пробує заповнити цю порожнечу нашого знання про Людину з погляду анатомічного, фізіологічного, психологічного, ментального і соціологічного та висловлює кілька ідей про необхідність відбудови людства. Але і йому ще бракує чисто спіритуалістичної основи і він, хоч і торкається явищ, що є проскрибовані офіційною наукою (виздоровлення в Люрді, телепатія, передача думок на віддаль, з'явлення умираючих своїм близьким, пророчі передбачення і т. п.), але залишається в тенетах матеріялістичних ідей, які він пробує поборювати.

Як і багато в чому іншому українська духовість перегнала нинішніх філософів-спіритуалістів на яких 170 років. Порівняймо те, що пише Карель у 1940 роках з тим, що писав Сковорода в 1780-х роках:

»... Я сам часто дивуюся, що ми є дуже цікаві, дбайливі й проникливі у речах друготних, зовнішніх: ми зміряли моря, повітря і небо, ми зрушили надра землі для металів, ми розпреділили плянети, знайшли гори, ріки і городи на місяці, ми відкрили незчислимі надкомплетні всесвіти, ми будуємо незрозумілі машини, ми заповнюємо провалля, спиняємо і завертаємо струм вод, кожного дня є нові досліди й чудесні відкриття. Боже мій! Чого ми не можемо? Що ми не знаємо? Але здається, що нещастя, поза цим усім, є в тому, що нам чогось великого бракує. Нам бракує чогось, що ми і висловити не вміємо: ми знаємо, що нам чогось бракує, але не розуміємо чого. Ми подібні до немовлятка: воно плаче, не вміючи ні зрозуміти, ні висловити того, чого йому бракує і відчуває лише досаду. Це незадоволення нашої душі, чи не дає нам відгадати, що всі науки не можуть заповнити наших думок? Безодня душі, бач, не наповнюється цим. Ми пожерли незчислимі плянетні системи, які крутяться як англійські годинники з усіма їх горами, морями і городами, але ми голодні. Математика, фізика, хеміка, музика з її сміливими сестрами, — щобільше ними відживляємося, тим більше жага і голод печуть наше серце і наше остовпіння не може зрозуміти, що всі ці науки — служебки перед їхньою панею, лише хвіст при голові, без якої все тіло не існує. І що може бути більш вредним, більш жаждучим і більш стривоженим як серце людське, озброєне своїми рабинями без їх голови і пана?...«

Подібність прагнень Сковороди кінця XVIII. віку і нашого сучасника середини XX. віку Кареля — надзвичайна. Обоє розуміють, що однобічний і перебільшений матеріялізм веде людство до неминучої загибелі.

Ми, на жаль, ще дуже неясно починаємо бачити це. Ми бачимо теж, що в той час, коли матеріялістичний світогляд опановував ментальність Західньої Европи, в Україні вже була спіритуалістична реакція, було передбачення тих катастроф, до яких доведе людство »інтелект« — людське розумування, яке відійшло від Божеської Мудрости і християнської моралі. Україна — найбільш ідеалістична з усіх слов'янських націй — в особі свого філософа Сковороди, кирило-методіївських братчиків, Гоголя, Шевченка і других — перша відчула, що крім матеріялістичного світогляду є ще і духовий, спіритуалістичний світогляд.

Я вже згадував вище, що Блавацька (племінниця нашого сенатора С. Шелухина), хоч і писала англійською мовою, була українкою. Її твір »Таємна доктрина« ляг в основу теософії, пізніше розвиненої і спопуляризованої А. Безентом. Ця філософія (я не можу уважати теософію за релігію), як пізніше антропософія, створена Штейнером, що оснував у Швайцарії Інститут духових наук, має дивну подібність до того спіритуалізму, що півтора століття перед ними проповідував у своїх »Розглаголах« і »Бесідах« Сковорода, якої основою вчення є: »Світ складається з двох натур — видимої і невидимої«, а метода пізнання цього невидимого світу є: »пізнай самого себе«.

Очевидно ні Григорій Сковорода, ні наші сучасні філософи-спіритуалісти не вигадали, не віднайшли всі ці істини самі, але вони мали прозріння у відвічну мудрість, яку закинув у забуття матеріялістичний світогляд.

Життя і деякі думки українського філософа-спіритуаліста Григорія Савича Сковороди перелицьовую на сучасну українську мову за **М. І. Ковалінським.** (»Жизнь Григорія Сковороди«, М. І. Ковалинского, писана 1794 г. въ древнем вкусѣ). Щоб зберегти »дух мови« і властивий авторові й тому часові стиль, залишаємо багато словних і стилістичних архаїзмів, тому наше перелицьовання не відповідає всім вимогам сучасної української літературної мови.

Д-р Юрій Русов

* * *

У всім існуючім є щось головне й загальне: у нерозчленованих копалинах — земля, в рослинах — вода, в тваринах — вогонь, у людини — розум і т. п.

Кожне буття складає особливий круг або світ (мир*) свій з усіма ріжницями, ділимостями, роздрібленням до незрозумілости.

Кожна головність або всезагальність сих кругів має над собою і в собі найголовніший, всесвітній, верховий, єдиний початок — »вся тим биша«.

Сіє (це), розповсюджуючися, розділюючися у здібності, силі, властивості, сталості, здійснює невидимі буття, згущуючися в своїм рухові вниз і складає в людини мисленність, у тварин — почуття, в рослини — рух, в нерозчленованих копалинах — існування.

Людина, себто втілена здібність мислення у сім початку живе, рухається і перебуває.

Сія (ця) найголовніша всесвітня, невидима сила єдина — розум, життя, рух, існування — виливаючи з незрозумілого в явища, з вічности — у всеобширність часу, з єдности виключного до безпредільної множности, утворюючи коло людности, — приділює йому від своєї головної ознаки найблагороднішої якості: свободу і волю.

На сій головизні, корені, початку — основується влада урядів, держава володарів, сила царів, любов батьків, честь мудрих, слава добродіючих, пам'ять праведних.

Множність вносить ріжність, а сіє (це) припускає нерівність і недосконалість; свобідна воля припускає вибір, а сей (цей) — моральну здібність, яка може пізнати добро, істину, досконалість, що слід любити, шукати і воліти переважно. Звідси походить подвиг шукання, і сподвижник істини зветься мудрий, а діло його доброчинець.

Парф'янин і Мидянин, Іудей і Еллін, раб і свобідний рівно приймають участь у цій перевазі всесвітнього, верховного, єдиного Початку.

*) Слово »мир« перекладаю як »світ« або »всесвіт«. Залишаю також »сих«, »сей«, »сего«, замість »цих«, »цей«, »цього« та деякі такі вирази як »суть« тощо.

Подвиг, себто правильне вживання волі, робить розділення і цей подвиг у виборі істинного, доброго, досконалого є правда, яка дає всякому своє: повна повним і марна марним. Тому Мудрий і Праведний є те саме.

Поставлений між вічністю і часом, світлом і темрявою, істиною і брехнею, добром і злом, маючи добірне право вибирати істинне, добре й досконале, і призводячи те у виконання в дійснім ділі у всякім місці перебування, стану звання, ступеня, чоловік є мудрий, себто праведний.

Таким є муж про якого тут предложено слово.

Григорій, син Сави Сковороди, родився в Україні (Малоросії), Київського намісництва, Лубенської округи, в селі Чернухи в 1722 році. Родичі його були з простолюддя: батько козак, мати з такого ж роду. Вони мали маєток достатній і честю, правдивістю, гостинністю, побожністю і миролюбним сусідством визначалися у своїм колі.

Сей син їх, Григорій, на сьомім році від народження примітний був нахилом до Богопочитання, обдарованістю до музики, охочим до наук і твердістю духу.

До церкви ходив він самоохотно на крилос, і співав одмінно, приємно. Найулюбленішим і завше їм твердимим співанням був сей вірш Івана Дамаскина:

»Образу златому на полі Деврі служитиму тріє твої отроци небрегоша безбожнаго веління і долі«.

По його охоті отець віддав його в Київське училище, славне тоді науками. Григорій скоро перевищив своїми досконалими успіхами і похвалами інших. Митрополит Київський Самуїл Миславський, людина надзвичайно гострого розуму і рідких здібностей до наук, бувши тоді соученником його, все ж таки лишався у всьому нижче його при великім соревнаванії своїм.

Тоді царювала імператриця Єлисавета, аматорка музики і Малоросії. Обдарованість Сковороди до музики і одмінно приємний голос його сприяли випадкові, щоб бути йому обраним до двору в співаки, куди його і було післано, коли цариця вступила на трон.

Він не довго був там. Імператориця вскорі підприйняла подорож до Києва і з нею двірське коло. Сковорода прибув до Києва, коли весь двір цариці вже повертався до Петербургу і, діставши звільнення з чином »придворного уставника«, лишився в Києві й почав учитися.

Круг наук, які викладалися в Києві здався йому недостатнім. Він забажав бачити чужі країни. Невдовзі трапився до цього привід і він використав його всеохотно.

Від царського двору було відправлено в Угорщину до Токайських садів-виноградників генерал-майора Вишневського, який хотів для греко-російської церкви, яка була там, мати церковників здібних до служби і співання. Сковорода, відомий зі

свого знання музики, голосом і бажанням бути в чужих країнах, а також розумінням деяких мов, був представлений »одобрітально« Вишневському і взятий ним під свою опіку.

Мандруючи з генералом сим, мав він нагоду, з його дозволу і за його допомогою, поїхати до Угорщини, до Відня, Офена, Презбурґу (Братіслави) та інших окольних місцевостей, де зацікавлений по охоті своїй старався знайомитися найпаче з людьми вченими і знанням надзвичайно відомими в ті часи. Він говорив цілком справно і з особливою чистотою латинською і німецькою мовами, добре розумів мову еллінську (грецьку), чим і допомагав собі дістати знайомства і прихильність ученых, а з ними нові знання, яких не мав і не міг здобути в своїй батьківщині.

Повернувши з чужих країн і повний вченістю, відомостями і знанням, але з порожною кишенею і в повній недостачі всього найпотрібнішого, проживав він у своїх давніх знайомих і приятелів. А що і в них маєтки не дуже зажиточні були, шукав він нагоди, якби йому влаштуватися з користю для себе і для громадянства. Невдовзі він і подався на запросини тамошнього єпископа.

Сковорода, маючи ґрунтовніше й ширше знання ніж ті, які були тоді в школах провінціональних, написав розправу про поезію і підручник для її вивчення, але таким новим способом, що це здалося дивним єпископові й невідповідним старому звичаю.

Єпископ наказав усе змінити і викладати по тодішньому звичаю вчення. Сковорода, будучи переконаним у своїм знанню і в точності діла сего, не погодився переробляти і залишити на писані ним правила поезії, які були простіші й зрозуміліші для учнів, і то давали нові й точні пізнавання про поезію. Єпископ вимагав від нього писемної відповіді шляхом судовим через Консисторію, чому він не виконав наказу. Сковорода відповів, що він покладається на суд усіх знавців у тім, що його міркування про поезію і підручник ним написаний суть правильні й основані на природі цього мистецтва. При тім у поясненнях добавив латинське прислів'я: »Alia res sceptrum, alia plectrum« — себто »Одне діло є пастирський жезл, а одне діло сопілка пастуха«.

Єпископ перемінив своє дізнання у непослух, самовміння о учености своїй у гордість і високоуміє та дав власноручне повеління на докладі Консисторії: »Не живяши посреди дому моєго — творяй гординю«.

Після цього Сковороду було вигнано з Училища Переяславського не з честію. Се був перший досвід твердости духу його.

(Далі буде)

Проф. В. Щербаківський

ЦІКАВІ АРХЕОЛОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ

(Закінчення — 8)

Ми вже вияснили, що півень на дереві — це міг бути символ бога сонця, провозвісником якого він виступає щодня світанком. У нас є багато казок про те, як нечиста сила втікала, почувши досвітком спів півня. Тоді люди вірили, що нечиста сила могла вештатися між людьми тільки вночі. Сонця вона боялася, бо воно її нищило.

Щодо оленя, то тепер не можемо так легко сказати, яку ролю він відгравав. Ми, однак, бачили, що на численних образах і фіґурках з Малої Азії він був символом якогось божества, часом мужеського, часом жіночого. З жіночих божеств він служив символом Деметри або Кибели, яка була малоазійською Деметрою, себто матірю-землею. Однак олень був теж і символом мужеських божеств з довгою бородою. А тому, що в малоазійській мітології впарі з Кибелою йшов Аттіс, то можна було б уважати, що він міг тут виступати як символ Аттіса. Символ Аттіса був і в Малій Азії, але у формі іншого звіра, досить могутнього й страшного. Цим звірем був вепр. У лідійському міті про Аттіса, Аттіс умирає, бо його розірвав дикий вепр. А в мітології буває часто так, що звір, який убиває бога, буває його символом. І якраз у Малій Азії в розкопах часто знаходимо золоті бляшки, на яких витиснено вепра, або його голову з крилами біля неї. І такі самі золоті бляшки з образком вепра знаходимо і в Україні за т. зв. скитської доби. Отже маємо право твердити, що Аттіс і в нас, в Україні, символізувався крилатим вепром. У нас зустрічаються також і бронзові образки вепра, але без крил.

Тут же пригадаймо собі, що Геродот каже, що скити не їли і не плекали свиней. Це тому, що скити — степові номади з Середньої Азії, а номади взагалі свиней не годують незалежно від того, чи то будуть старовинні скити, чи жиди, чи взагалі семіти сьогоднішні — араби або середньоазійські монгольські племена. Отже коли в нас були образки крилатих вепрів, то вони належали не скитам, а тільки хліборобам, тим племенам, які займалися хліборобством, як потомки людей мальованої кераміки. Отже ми можемо уважати буського оленя за символ або Деметри або Аттіса, в залежності від того, чи ми хочемо вживати нашу чи грецьку назву цієї богині. Геродот увівши в історію термін Скитія, наробив тим багато плутанини, бо сучасні історики застосовують термін скити, не розбираючи до кого. Особливо багато наплутав російський проф. Ростовцев, що проводив евразійські тенденції.

Тепер мусимо пошукати вісток, котрому ближчезнаному історичному племені належить цей буський рельєф. По техніці виробу видно, що його робили досвідчені майстрі, які звикли робити такі рельєфи на скелях. Доба розквіту такого мистецтва

особливо ясна на початку першого тисячоліття перед Хр. на терені Асирії, Аллародії і гіттітської т. зв. нової держави. Коли я звернув увагу на роги нашого (буського) оленя, то мене здивувало, що вони не такі широкорозгалужені, як на пізніших образках скитської доби. Заглянувши до зоологічної літератури, я знайшов, що така порода оленів водиться в Індії і водилася колись в Ірані. Для провірки слушности моїх зауважень, я звернувся до директорів різних зоологічних музеїв і вони підтвердили те, що я знайшов, та сказали, що ця порода по-латині в науковій літературі зветься »Руса Арістотеліс« (Russa Aristotelis). »Руса« — це значить олень, а »Арістотеліс« прибавлено для відзнаки в честь старого грецького природника.

Геродот згадує одно плем'я, яке прийшло в Україну з країни медів (мідян). А меди (мідяни) жили тоді в перському Азербайджані, що примикає до країни алларадів. Це плем'я у Геродота назване »сігіни«. У Геродота сказано, що воно (плем'я) пішло на захід. А наш буський рельєф находиться якраз недалеко Дністра біля ріки Смотрича.

Сігіни мали прийти в Україну перед скитами, отже мабуть у IX. або VIII. віці перед Хр. Вони мабуть залишились там, а може дійшли до Карпат. Що олень у тих місцевостях усе уважався якимсь божественним звірем навіть у християнських часах, бачимо ясно з оповідання Евстафія Плакиди, що був християнським мучеником. Евстафій (по-нашому Остап) Плакида був римського знатного роду (див. Analecta Bolendiana, під цим ім'ям). Він був призначений римським урядом до леґіону, що стояв тоді в Дакії. Дакія, це теперішня Румунія. Йому було доручено переслідувати християн і він переслідував їх дуже жорстоко. Одного разу Плакида був на полюванні. Побачивши оленя, погнався за ним на коні. Загнав оленя в таке місце, що олень уже не міг далі втікати. Плакида намірився стріляти в оленя і раптом побачив, що олень має між рогами розп'яття, з якого виходить осліплююче сяйво. Олень заговорив до нього людським голосом: »Плакидо, Плакидо, за що ти мене переслідуєш?!« Плакида злякався і від тоді увірував у Христа, а потім був замучений в Римі за християнство.

З цього переказу ясно, що і в третім віці по Христі олень у Дакії і сумежних з нею заліснених землях уважався символом божеств, тому творці цієї леґенди вжили оленя за звіра гідного, щоб у ньому виявилася для Плакиди божа сила. В нашім фолкльорі олень теж, як і півень, виступає досить часто в казках і колядках.

Отже бачимо, що в Малій Азії, цей завойований або субстратний нарід зберіг свою стару віру в жіноче божество, в Кибелу. З другого боку ми бачили, що звідти в Україну переходили цілі племена, як, напр., Геродотові сігіни. Але було багато інших не відмічених. Так, напр., в області ріки Кубані були сінди. В Малій Азії були сінтії, отже правдоподібно, що сінди були якоюсь галуззю сінтіїв, яка перейшла через Кавказ

на кубанські землі. Геродот так дуже високо виставляв скитів тільки тому, щоб принизити Ксерксових персів, які були дуже знищили Грецію. Але грекам біля о. Саламіну пощастило знищити Ксерксову фльоту і таким чином звільнитися від персів. Однак і про скитів Геродот писав, як про дуже великих дикунів, що вони пили кров забитого ворога, держали рабів, яких осліплювали, щоб не могли утекти, що при похоронах своїх царів вбивали їх підданих, щоб ті служили їм і на тому світі. Останній, це звичай теж прийнятий у середньоазійських монголів і описаний такими подорожниками, як Марко Поло. Він практикувався теж і в кельтів, тільки в трохи менших розмірах, як описано це в Юлія Цезаря.

Російський вчений Ростовцев теж хотів підняти скитів якнайвище. Він усіма силами намагався показати, що скити були могутні й культурні, що вони принесли з Центральної Азії своє велике мистецтво, яке він назвав »звіринним стилем«. Але він ніяк не міг доказати, що скити принесли цей стиль з собою з Центральної Азії. Тому вживає замість Центральної Азії термін »Срединная Азія« і пояснює, що цей термін є ліпший, бо »Центральна Азія« — це термін дуже ясний і визначений, натомість »Срединная Азія« — термін не визначений. Але він ніде не знайшов у своїй »Срединной Азії« такого місця, де можна б показати існування такого »звіринного стилю«, який був би раніший від приходу скитів в Україну. Такі вчені як Фармаковський і Макс Еберт дуже ясно показали, що стиль уживаний на золотих, срібних і бронзових речах на Північнім Чорноморю в VII., VI. і V. віці перед Хр. належить малоазійським майстрам. Особливо речі, що знайдені на Кубані. І треба сказати, що вони не тільки зроблені нескитами, але й не для скитів. Однак Ростовцев дуже згірдливо відносився до тих, хто з ним не згоджувався і виявляв це навіть у своїй літературі. Між іншим, український клясик проф. Покровський ще на початку революції писав про цей скитський міраж, що не дає спокійно студіювати історію скитських часів і вносить велику плутанину.

Віра в Кибелу, як ми вже згадували, існувала за скитських часів також на території України. Навіть і Ростовцев це признає, тільки каже, що вона тут мала інше ім'я, а саме — Астара, а замість Аттіса коло неї був бог Санерг. Цікаве те, що в Україні за той час ми знаходимо, як я уже казав, бляшки з образом крилатого або безкрилого вепра, з образом втікаючого або лежачого оленя. А одна незвичайно цікава срібна бляшка представляє образ оленихи з дуже гарно розгалуженими рогами, а коло неї — оленятко. Ця бляшка знайдена в жіночім гробі одної з Семибратніх могил. Сам Ростовцев каже, що це була могила якоїсь княгині, а одночасно, мабуть, якоїсь жрекині. Ми, на основі цього образка, можемо сказати, що це була могила жрекині богині Кибели. Маємо також бронзові завершення, мабуть на держалнах прапорів, що представляють птахів і звірів, але дуже мирної породи—гусей, качок, однак дуже рідко з звірами хижими.

Отже, мені здається, що всі такі речі належали хліборобським племенам, що вийшли колись з Малої Азії. Водяні птиці теж були присвячені Кибелі, нашій Купалі. Греки зайняли деякі пункти на чорноморсько-українському побережжю, наприклад, у VII. стол. вони були заснували Ольбію при гирлі Бугу, а в 511 р. перед Хр. Пантікапелію, тепер — Керч, і багато других колоній, в яких вони мали своїх майстрів і торгували різними речами, вимінюючи їх на хліб. Про скитів Ростовцев говорить, що з опису їх псевдо-Гіпократом виходить, що вони були монгольської раси. Хрістенсен (швед) каже, що між ними було тільки чотири арійські племена — авхати, базілеї, катіари і траспії. Отже було їх небагато, а до того ще й були кровно перемішані з монгольськими племенами. Вони дуже берегли своїх звичаїв. Їхні князі, між ін., женилися з грекинями і тракіянками. Траки, як і скити, не любили хліборобства, мандрували, а теж жили грабунками і розбоєм. У скитських князів, які поженились з грекинями або тракіянками родились діти, яких матері виховували по-своєму. Такий був Скила, що мав навіть свій гарний дім в Ольбії. Він часто приїздив до свого дому в Ольбії і вів там себе по-грецькому. Скити підглянули це, і коли він вертався додому — застрілили його стрілою з лука. Другий такий князь Анахарсіс, був сином матері-тракійки. Вона його виховала по-своєму в трацькій вірі. Це був мудрий князь, що добре знав грецьку мову. Він поїхав у Малу Азію в котрийсь город, де був храм великої богині Кибели, якій дав обітницю, що як щасливо повернеться додому, він віддячиться їй вшануванням її обряду. Повернувши щасливо додому, пішов у сосновий гай, що ріс на дуже довгій, виступаючій далеко в море косі — »Дромос Ахілеос«, обвішався там образками богині і танцював її священні танці. За ним стежив його брат, син скитської матері, і застрілив його з лука. Таким чином бачимо, що скити дуже берегли свої звичаї і не хотіли змішуватися з місцевими хліборобами. Вони нападали на хліборобів, брали їх у полон та продавали як невільників грекам, яких греки звали скитами, або скитськими рабами, бо вони були добрими господарями і добре виконували свої обов'язки. Геродот дав досить докладні відомості і про хліборобів, однак теперішні вчені, зокрема московські, майже зовсім не звертають уваги на ці хліборобські племена. А їх було багато. Були вони також і великі. Між нами, найбільше плем'я це були агатирси, що займали сучасну Буковину, Подільську і Київську губернії.

Ці хліборобські племена мали довгі вали для оборони від нападів номадів, мали великі городища, де сиділи, мабуть, їхні князі. Дуже можливо, що частина їх жила і на західнім боці Карпат до Семигорода. Мали вони і своє військо. Письма не знали, а свої закони зберігали й виспівували у піснях. Їх ще знав і Арістотель, що написав про них. Потім над рікою Богом сиділи каліпіди або карпіди і алазони. Геродот про них пише, що вони займалися хліборобством, але тільки для продажу. Очевидно, що хліб вони, як і другі племена, продавали, але щоб

самі не їли того, що продукували, то я сумніваюся. Далі Геродот згадує про скитів-хліборобів. Я думаю, що це не були ті скити, що прийшли з туркестанських степів, а були місцеві хлібороби, у яких скити повбивали князів і поставили своїх князів чи управителів, щоб збирати хліб для свого забезпечення. Геродот не подає, де була їхня територія. Ще далі на північ йдуть уже племена в полтавській і чернігівській губерніях. Це племена гельонів і будинів. Про гельонів Геродот говорить, що це були племена дуже змішані з греками. Вони мали великий город Гельнос, обведений дерев'яними стінами. Довжина кожної стіни була 30 стадій. Геродот каже, що там були храми грецьким божествам, у тім числі і Діонісові, якого свята справлялися щодва роки.

Про будинів Геродот пише, що це був зовсім інший нарід, ніж гельони. Вони були блъондини (біляві), мали сині очі та говорили іншою ніж гельони мовою. Звичаї їхні були близькі до скитських. Харчувалися зернами соснових шишок. Отже могли бути литовським, індогерманським племенем. Город Гельонос міг бути там, де тепер село Більськ над Ворсклою, а біля нього є величезне городище з високих валів. Ці вали досягають висоти 12-15 метрів. Більське городище цілком відповідає всім тим умовинам, які подано в Геродота, себто і розмір валів, і час його зруйнування у зв'язку з походом Дарія на скитів 512 р. перед Хр. Я про це подав докладну статтю французькою мовою*) 1930 року. Для народів хліборобських в Україні, які мали стосунки з греками, Геродот вживав загальну назву — гіперборей. По-нашому це значить ті, що живуть на півночі. Геродот пише, що кожного року після жнив гіперборейські дівчата приносили обжинкові вінки до храму Деметри на острів Делос. А потім, коли прийшли скити, то вони вже тільки передавали вінки від села до села з побожними співами. Ці дари йшли спочатку на захід через Семигород, нинішніми долинами Сербії, долиною ріки Вардару аж до Салоніки, а звідтіля попадали вже на Делос. Згадане оповідання Геродота малює перед нами незвичайно цікавий образ тодішнього життя, вказує на етнічну й релігійну спільність гіпербореїв з населенням Семигороду і Сербії, що переносило вінки аж у Грецію.

Ці оповідання Геродота вказують теж і на релігійну спільність з греками, а також на те, що до приходу скитів над Чорне море існувала повна безпека подорожі, і то пішки, від гіпербореїв до Греції. Сам Геродот гіпербореїв не бачив, бо вони в його час були вже відділені від Греції скитами. Про них він переказував нам з поем Арістея (грецького поета, який їздив до Понтіди, себто на північні береги Чорного моря під час заснування там грецької колонії Ольбії недалеко усть Бога і Дніпра в 642 р. перед Хр.). Арістей у своїй поемі оповідав, що інші

*) V. Scerbakiwskyj: La situation geographique de la ville de Gelone, d'Herodote. 1930, 165-280; Ksiega pamiantkowa ku czci Pr. Dr. Demetrykiewicza. 1930, 265-280.

народи все воюють між собою, і тільки гіперборей ні з ким не воюють (Herodot, кн. IV., 13). Це підтверджується і археологічними розкопами, бо на цім просторі існує один рід могил, у яких при покійниках нема зброї, але є досить кераміки (горшків), що вказує на хліборобський характер населення. Саме ця кераміка відноситься до т. зв. гальштатського типу і гроби з цією керамікою існують по цілій Україні від Кубані аж до Карпат, а далі на захід до Гальштату (Hallstatt — Дол. Австрія). Похорони двох родів бувають і в нас і в Гальштаті: похорони тілопальні та тіловземнені у випростованім стані. Можемо цілком певно вважати, що тілопальні похорони належали тим нашим гіпербореям, себто якраз хліборобському селянському елементові наших предків, бо раніше тілопальні похорони були в нашій трипільській культурі з мальованою керамікою. Пізніше вони перейшли в культуру т. зв. полів похоронних тілопальних урн (культура піль поховань), що характеризує хліборобську культуру, відкриту ще В. Хвойком в селі Зарубинцях, яка існувала там від II. віку перед Хр. до II. віку по Хр., а в селі Черняхові — від II. віку перед Хр. до V. віку по Хр.

Дальшого продовження цієї культури покищо не знайдено. Але ми можемо пригадати собі, що це ж був вік, коли з Азії в Україну насунули гуни, і вони, як усі номади, знищили культурні центри. Однак усіх хліборобів і селян знищити не могли, і вони продовжували палити своїх покійників, попіл з яких ховали просто в землю, не додаючи до нього нічого. Але ці селяни вже говорили старою українською мовою.

В 1906 році мені пощастило розкопати в лісі недалеко Києва, між селами Демидовом і Димером, сім могилок. Земля там — самий пісок, могилки невеликі, всього сантиметрів на 60-70 заввишки. В кожній могилці, сантимет. на 20-30 нижче рівня землі, в чистім піску лежав кусочок перепаленої людської кістки, власне кусочок людського ребра дожиною 4-5 сант. і більш нічого. Так було в кожній, а я їх розкопав був сім, могильці. Цей тілопальний цвинтар мав до 80 могилок. Видно, що людність була дуже бідна, коли не клала в могилу ніяких речей, через що і не можна цей цвинтар ніяк датувати. Я думаю, що цей цвинтар належав нашій людності за часів нападів гунів і може нараховував до сотні літ свого існування. В нас тілопалення існувало до прийняття християнства. Але починаючи з VIII. віку, в могилах ми знаходимо вже додатки, горшки т. зв. слов'янського стилю, отже цей Димерський могильник мусів існувати десь між V. і VIII. віками й мабуть почався в кінці або в другій половині V. віку. Отже бачимо, що тілопальний звичай існував у нас від доби трипільської мальованої кераміки до прийняття християнства, але він нищив кістяки так, що ми не можемо з певністю сказати, до якої раси належали наші предки-хлібороби.

Кінець

Проф. Г. Ващенко

КОРІННЯ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

(Продовження — 3)

Іван Лютий

Російський учений Г. Федотов у своїй об'єктивній характеристиці Івана Лютого і опричини, спирається на численні документи і конкретні факти. В числі документів він, між іншим, наводить спогади декількох німців, що при Іванові Лютому самі були опричниками. Перше питання, що його ставить Федотов, це питання про те, що по-суті являє собою опричина. На його думку, це не лише система терору, а разом з тим і система управління. Виникла вона наслідком прагнення Івана Лютого зліквідувати всякі залишки удільної системи, щоб стати необмеженим монархом-деспотом, що має право »опали свої класти і кого хоче карати смертю, життя і майно його забирати«. Але такі прагнення деспота заперечували традиції княжого періоду, що бодай у спотвореному вигляді зберігались ще в Московщині. Носіями цих традицій були: церква, в особі її кращих ієрархів, нащадки удільних князів і частина т. зв. »служивих людей«. Знищити ці традиції зразу, як цього хотів Іван Лютий, було не легко і тому він робить ріщучий крок: поділяє державу та її населення на дві частини, — на опричину, себто своїх прибічників, і на земщину — на тих, хто, на його думку, дотримувався старих поглядів і порядків.

Сама назва »опричина« — це вияв садистичного комедіянта Івана Лютого. Так називалась територія з населенням, що її заповідав при смерті князь своїй вдові. Звичайно, ця територія не була великою. Отже, називаючи опричиною частину московської держави, яку »брав« собі Іван Лютий, він хотів цим підкреслити своє »нещасне« становище в оточенні ворогів.

В опричину Іван Лютий набирав переважно »худородніх« людей. Між ними був лише один князь, а саме князь В'яземський, що виявляв безмежну й безоглядну відданість цареві. Число опричників спочатку було до тисячі чоловік, але в скороу часі до них було додано ще 6 тисяч. Для опричників призначено повіти в центрі та на півночі Московщини. Місцеве населення з тих повітів поголовно виселялось. У самій Москві вони займають декілька кварталів на Арбаті та сусідніх з ними вулицях. Сам цар залишив свій палац у Кремлі й поселився на Арбаті.

Друга частина держави називалась »земщина«. Вона жила своїми законами і керувалась окремими людьми. На чолі »земщини« Іван Лютий поставив хрищеного татарина Семена Бекбулатовича, надавши йому титул »великого князя всієї Руси«, а собі залишив скромне звання »князя московського«. Це теж один з виявів садистичного комедіянта Івана Лютого. Він добре уявляв собі психічний стан »возвеличеного« ним Бекбулатовича. Нещасний татарин знав, що його »царювання« може скінчитись тортурами і смертю, тож напевно мучився думкою про це. Але

Іван Лютий грався з ним як кіт з мишею. Він з великим приниженням писав до нього »чолобитні«, називаючи себе »Івашкою«, »просив« виявити до нього милість.

Після розподілу держави на дві частини, між опричиною і земщиною розпочинається жорстока, кривава боротьба, жах якої перевищує навіть те, що було під час татарської навали. Із міст і сіл, зайнятих опричниками, виганялось все населення, при чому заборонялось брати з собою якесь майно. Нещасні люди йшли буквально навмання і жили лише милостинею. Багато їх дорогою вмирало від голоду і всяких хвороб.

Крім цього опричники нещадно грабували населення. Грабували вони насамперед княжат, нащадків князів і бояр, але не минали і простих людей. Іноді вони вживали при цьому обурливе підступство. Німець Штаден, що був опричником, розповідає в своїх спогадах про такий випадок: Щоб пограбувати одну багату жінку, опричники підкинули їй золотий келех, обгорнутий білизною. Після цього вони зробили обшук у жінки і, обвинувативши її в крадежі, дочиста пограбували її. Все це опричники робили безкарно, бо за вказівками царя. В суперечці між опричником і якоюсь земською людиною завжди »правим« мусів бути опричник.

Крім грабування окремих людей, опричники грабували і нищили цілі міста. В таких грабунках їх часто очолював сам цар. Так, між іншим, були пограбовані Новгород, Псков, Твєрь. Ось що пише про це в своїх спогадах німець Штаден, що сам, як опричник, брав участь у грабунках:

»Коли великий князь зі своїми опричниками грабував свою власну землю, міста і села, душив і убивав на смерть полонених і ворогів, — то ось як це відбувалось. Була доставлена велика кількість візників з кіньми і саньми, щоб звозити в один манастир, розташований за містом, все майно з Великого Новгорода. Тут все звалювалось на купу і охоронялось, щоб ніхто не міг чогось винести. Все це повинно було бути розподілене справедливо, але цього не було. І коли я це побачив, то вирішив з великим князем більше не їздити... Тут я почав брати до себе всякого роду слуг, особливо тих, що були голі й босі. Я одягнув їх. Це їм дуже подобалось. А далі— я почав свої власні походи і повів своїх людей назад у глиб країни, але другою дорогою. За це мої люди залишились вірними мені. Кожен раз, коли вони забирали когось у полон, то розпитували, де по манастирях, церквах, або подвір'ях можна б було забрати гроші або добро, а особливо добрих коней. Коли полонений не хотів по-доброму відповідати, його тортурували, поки він не признався... Якось одного разу ми підійшли в одному місці до церкви. Люди мої кинулись до середини й почали грабувати, забираючи ікони і подібні до цього речі. А було це недалеко від двора одного з земських князів, і земських там зібралося коло трьохсот озброєних людей. Вони гнались за шістьма вершниками. Ті шестеро — були опричниками. Вони прохали мене про допомогу, і я погнав на земських. Коли ті побачили, що з церкви рушило так багато людей, вони повернулися назад до двора. Одного з них я зразу ж поклав одним пострілом, потім прорвався через натовп і проскочив у ворота. Із вікон жіночої половини на нас посипалось каміння. Покликавши до себе мого слуту Тешату, я швидко побіг угору по східцях з сокирою в руках. Наверху мене зустріла княгиня, що хо-

тіла кинутись мені в ноги, але, злякавшись мого грізного вигляду, кинулась назад у палату, а я всадив їй сокиру в спину, і вона упала на поріг. Я переступив через труп і познайомився з їхнім дівичником. Потім ми їхали цілу ніч і підійшли до великого незахищеного міста. Тут уже я не зачіпав нікого. Я спочивав... Коли я виїхав з великим князем, у мене був один кінь, а повернувся я з 49-ма, з них 28 були запряжені в сани, повні всякого добра«.

Своє оповідання опричник Штаден закінчує тим, що за свої »подвиги« він одержав право дворянства.

Ми навели цей довгий уривок із спогадів Штадена, бо він дає яскраву характеристику страшного періоду опричини, коли всякі пройдисвіти могли безкарно вбивати і грабувати мирне населення. Але грабували не тільки опричники. Великим грабіжником був і сам цар Іван Лютий. Найбільше грабував манастирі й церкви. Свою жадність до церковного майна і злобу до духівництва Іван Лютий особливо виявив під час погрому Новгорода (1571 р.). Цей страшний погром описаний у Новгородському літописі. Почався він з того, що всі церкви і манастирі у самому Новгороді та його околицях були опечатані, ігуменів, ісромонахів, дяків і багато ченців, числом коло п'ятисот, взяли з собою до Новгорода і всіх поставили на »правеж« (тортури) до прибуття царя. Те ж саме вони зробили з білим міським духівництвом. На »правежі« їх били з ранку до вечора і вимагали в кожного з них по двадцять карбованців новгородських (в той час це були досить великі гроші). Другого дня приїхав цар і наказав усіх ченців, поставлених на »правеж«, бити палицями до смерти, а трупи забитих розвозити по манастирях і там ховати. Після цього розпочався страшний загальний погром Новгорода. Мешканці були пограбовані, багато людей було вбито. Із листа князя Курбського до Івана Лютого видно, яку велику жорстокість виявив при цьому Іван Лютий. Так, напр., з його наказу ігумен Корнилій і його учень Василь були роздавлені якимись знаряддями. Архиєпископа Новгородського Леоніда цар велів привезти в Москву. Тут він зірвав з архиєпископа ризи, звелів надіти на нього шкіру ведмедя і нацьковував собаками.

Така страшна жорстокість і ненависть до духівництва сполучувалась у Івана Лютого з своєрідною побожністю. Ця побожність мала потворні, злочинні форми. В Олександрівській Свободі він організував щось подібне до манастиря. »Ченцями« було триста катів-опричників. Ігуменом був сам цар, князь Вяземський — келарем, великий кат Малюта Скуратов — еклезіярхом. Всі вони носили поверх »кафтанів« чорні ряси, а на головах — скуфії. В такому вигляді вони ходили на церковну службу, яка тяглася звичайно дуже довго. »Ігумен« часто будив свою »братію« вночі і примушував її стояти в церкві до ранку. Обідали всі в »трапезній«, при чому сам цар читав »Житія святих«. Тут же, або в церкві, давались накази про смертні кари з детальними вказівками про тортури. Після »трапези« цар звичайно йшов у »застенок«, де відбувались тортури. Видовище їх давало йому особливу радість і втіху, що виявлялось у виразі його обличчя і веселих розмовах. Після тортур, о год. 8-й вечером, дзвонив дзвін, і »братія« йшла в церкву.

Який же вплив мала опричина на життя і психологію населення Московщини в час її існування і в дальші роки?

На підставі поданих нами фактів перш за все розглянемо, який вплив вона мала на економічний стан Московщини. Безперечно вплив цей був виключно негативний. Насильницьке переселення маси людей з загосподарених місць, при тому переселення буквально з голими руками, мусіло катастрофально відбитись на сільському господарстві, яке було основою економічного життя Московщини. Осідаючи на нових місцях, не маючи при цьому ні живого, ні мертвого інвентаря, люди не могли як слід розбудовувати господарств, аж до того часу, поки довгою працею цього інвентаря не діставали. А від цього терпіли не тільки вони, а і вся країна.

Не менш негативний вплив на економічний стан населення Московщини мали і жахливі грабунки опричників. Руйнуючи господарство, вони разом з тим відбивали в людей охоту до праці, бо ніщо не забезпечувало їх від нових грабунків.

Дуже тяжко відбилась опричина і на морально-правному стані населення. Закон як такий перестав існувати. Його заступила сваволя царя і його опричників. Тому в країні помножились усякі злочини. Грабіжництвом і розбоєм займались не тільки опричники, а й люди різного стану. Крім того, надзвичайно поширились доноси. З корисною метою селяни, слуги і служниці доносили на своїх панів, особливо на тих, хто належав до »земщини«.

Сильно підупала також релігія. Переслідування духівництва разом з удаваною побожністю царя і його опричників підривали в населення віру і пошану до церкви. Про це, між іншим, свідчать наведені вище факти грабунку церков, у яких під керівництвом німця Штадена брали участь московські прості люди. А все це взяте вкупі підривало основи державного ладу. Це виявилось перш за все в тих поразках, які мав Іван Лютий у боротьбі з сусідами в останні роки свого царювання.

Всі ці тяжкі наслідки тиранії Івана Лютого і опричини повною мірою відчула Московщина в час її »смути«, коли їй загрожував повний розвал. Підготувала »смуту« насамперед опричина.

Хто ж винен у всіх жорстокостях, грабунках, потоптанні прав людини, знущанні з релігії і християнської церкви, що ними супроводилось царювання Івана Лютого?

Безперечно, що провина за все це лежить насамперед на цареві-катові. Але, крім царя, винним у цьому був увесь московський нарід і московська церква. Винні вони були тому, що мовчали, бачучи страшні насильства царя і його опричників, і своїм мовчанням підтримували їх. Такої думки дотримується навіть дехто з російських учених, зокрема Г. Федотов. У своїй дуже змістовній книжці »Святой Филипп, митрополит Московский«, він пише:

»Ввесь російський нарід був не тільки жертвою царя Івана, а співучасником його злочинів. Один із старовинних істориків »смути« вбачав загальну народню провину в безглуздому мовчанні перед царем. Але мовчанням не обмежувалось потуряння злу. Загальна деморалізація була наслідком опричного режиму. На брехливих доносах люди будували свій добробут, збагачуючись майном страчених і »опальних«. Вигоди оп-

ричної служби спокушали не тільки пройдисвітів, а навіть представників старого дворянства, навіть княжат (В'яземський). Навіть манастирі намагались приписатись до опричини ради матеріяльних вигод. Ми бачили інтриґантів єпископів і ченців у справі святого Пилипа. То були злочини окремих людей. Але вся російська церква і вся російська земля несли відповідальність за собор єпископів, що засудив святителя. Вся земля і понесла кару в годину смути« (ст. 167).

Життя митрополита Пилипа має для нас подвійний інтерес. З одного боку, воно дуже повчальне, як зразок мужности у вірі Христовій, відданости Правді Його, стійкости в ній до смерти. З другого боку, воно дає яскраву ілюстрацію тої неймовірної жорстокости, блюзнірства і лицемірства, що були властиві Іванові Лютому. Нарешті, воно викриває причини занепаду російської церкви, що вже в XVI. віці перестає бути чинником християнізації життя населення і поступово стає покірним знаряддям у руках московської держави.

Митр. Пилип народився 5-го червня 1507 р. в родині боярина Количова. Його мирське ім'я було Федір. З молодих років виявляв релігійність і любов до читання житій святих. Як і більшість боярських синів того часу, він одержав військове виховання і навіть ходив у походи. Тоді ж почалась його служба при дворі московського князя. Тут він мав можливість приглянутись до життя князя і його двору. Це був якраз той період, коли московські князі почали захоплюватись ідеєю »третього Риму« і створили для себе пишне оточення, що могло імпонувати і своїм і чужинцям. Можна думати, що ця пишнота не захоплювала релігійно настроєного Пилипа. Тоді вже, за князівства Василя III., розпочались насильства над церквою та її ієрархами. Як ми вже згадували, Василь III. зняв зі становища митрополита Варлаама і поставив на його місце Данила. Це відбилось на моральному стані Пилипа і він розчарувався владою московського князя. Таке розчарування Пилипа зросло наслідком того підступства і жорстокости, що їх виявила московська державна влада після смерти Василя III. в особі його дружини княгині Олени. Характеризуючи її правління, Федотов пише: »Стара традиція московського віроломства (підступства) при Олені поєдналась з системою таємних смертних кар. При ній ніхто не виходив живим із Кремлівських веж«. (»Св. Филип, митрополит московський«, ст. 43).

Одною з перших жертв підступства Олени став князь Старицький Андрій. Олена заманила його в Москву і наказала кинути у в'язницю, де він у скорому часі помер. Але жорстокість княгині цим не обмежилась. З її наказу були ув'язнені жінка князя Андрія і його син Володимир. Були також ув'язнені, тортуровані й закатовані родичі князя Андрія і близькі до нього бояри, князі Пронські, Оболенські, Пепінські і боярські діти. Тридцять новгородських поміщиків, що співчували князю Андрію і готові були перейти до нього, були повішені на шляху між Москвою і Новгородом для страху іншим. Серед них було й декілька бояр Количових, родичів митрополита Пилипа. Все це викликало у нього не тільки розчарування владою московських князів, а навіть відразу до служби при їхньому дворі. Він вирішив стати ченцем. Місцем свого чернечого життя він вибрав Соловецький манастир, розташований на далекій півночі на островах Вілого моря. Шлях туди був довгий і тяжкий. Він спочатку завітав до Новгорода, а звідки попростував на Соловки.

Ставши ченцем, він довго ніс послух, перебував у пості й молитві, працював фізично. Своїм життям і працею здобув собі пошану в соловецьких ченців, і вони обрали його ігуменом. Тут скромний і смиренний чернець Пилип виявив велику енергію, адміністративні й господарські здібності. Під його керівництвом було збудовано декілька пишних храмів, зміцнилось господарство манастиря, так що він став не тільки осередком релігійного життя, а й осередком культури на півночі московської держави.

І ось у цей час, коли так широко розгорнулась діяльність ченця Пилипа, як Ігумена, цар Іван Лютий викликав його в Москву, маючи на меті зробити його митрополитом Московським. Становище митрополичої катедри було тоді дуже тяжке. В цілій державі, а зокрема в Москві, шаліла опричина, організована Іваном Лютим. Церква вже не мала жодного впливу на ката-царя, який не зносив найменшого втручання в його справи. Через жорстокість і свавільство царя та опричників митрополит Атанасій відмовився від катедри. Замість нього собор обрав Германа Казанського. Він спробував вплинути на царя, нагадуючи йому про суд Божий. Але це викликало велике обурення Івана Лютого. Він велів прогнати Германа з церковної палати, кажучи: »Ще й на митрополита не поставлений, а вже зв'язує мене неволею«.

З наказу царя собор обрав митрополитом Пилипа. Коли той прибув з Соловків на собор, він не хотів дати згоди стати митрополитом. Основною причиною його відмови була опричина. Члени собору довго умовляли Пилипа, і нарешті він згодився на таких умовах: він не боротиметься з опричиною як інституцією, але буде боротись проти її зловживань. Інакше кажучи, він домовився про право »заступництва« церкви за невинно засуджених і потерпілих.

Приблизно півтора року після обрання Пилипа, звірства опричників стихли, настав відносний спокій. В 1567 р. почалась війна Москви з Литвою. Похід царя закінчився невдачею. Розлючений цар почав зганяти свою злобу на населенню. Розпочалась нова хвиля страшного терору. Одною з перших жертв його став старий боярин Челядин, на якого Іван Лютий здавна вже мав злобу, про що ми згадували в попередньому розділі. Дехто із застрашених бояр щукав собі порятунку в манастирях, постригшись у ченці. Але й тут їх знаходила рука ката. Так у манастирі був закатований князь Щенятів. Тіло його піджарювали на сковороді, а під нігті забивали голки, поки він у страшних муках не сконав.

Але жертвами божевільної царської люті ставали не тільки окремі князі й бояри, а й численне населення. Опричники ватагами їздили по містах і селах та без суду вбивали неповинних людей. Трупи їх кидали на вулицях, де вони валялись декілька днів.

І тут на захист правди виступив митрополит Пилип. Користуючись з свого права »заступництва«, він спочатку пробував умовити царя насамоті. Він прохав його бути справедливим і милостивим, нагадував йому про суд Божий. Але, як і слід було чекати, це тільки ще більше розлютило царя. В кінці розмови цар різко заявив митрополитові: »Пилипе, не заперечуй державі нашій, щоб не впав на тебе гнів її, або залиши сан цей«.

Але митрополит не залишив свого сану. Він вирішив боротись з царем відкрито, перенести його справу на суд народній. Перша сутичка митрополита з царем відбулася весною 1567 р. в Успенському соборі. Коли митрополит відправляв службу Божу, в церкву прийшов цар з ватагою опричників. Усі вони були одягнені в чорне напівчернече вбрання. Тричі підходив цар до митрополичого місця, але митрополит не промовив до нього ні слова. Один із бояр сказав, звертаючись до митрополита: »Владико святий, цар Іван Васильович бажає від тебе благословення«. Тоді митрополит звернувся до царя з гострою доганою: »Ми, — сказав він, — приносимо тут Господеві безкровну жертву, а за вівтарем ллється кров християнська і без провини вмирають люди. Чи ти забув, що й ти приналежний до праху земного і прощення гріхів потребуєш?«

Слова митрополита докраю розлютили царя. Запалившись гнівом, він вигукнув: »Пилипе, чи не нашу доброту ти хочеш випробувати? Краще тобі було б бути однієї думки з нами!«

Але митрополит продовжував свою догану. Цар знову вигукнув: »Чи нашій владі ти стаєш супротивником?... Побачимо міць твою!«

Митрополит на це відповів: »Каміння під ногами твоїми, коли не живі душі, заговорять і будуть обвинувачувати тебе й судити, а я повинен сказати тобі це, хоч би на мене прийшла й смерть«.

У відповідь цар закричав: »Доки я буду лагідним з тобою, митрополите, і з твоїми прибічниками і з моїм народом?! Тепер ви відчуєте мене!« І він вийшов з церкви.

Розпочалось криваве нищення людей митрополичого дому. Але цар не обмежився цим. На чолі з опричниками він їздив по селах, палив будівлі, вбивав людей, нищив худобу. Жінок і дочок бояр, дяків і купців цар і опричники забирали з собою, насилували їх, і збезчещених вертали до їхніх родин. Німці-опричники в своїх спогадах відзначають крім того надзвичайно садистичне знущання з жінок. Їх роздягали наголо і примушували під дикий регіт катів ловити курей.

Друга гостра сутичка митрополита з царем відбулася 28 липня 1567 р. Цар і тепер прийшов у церкву, коли митрополит відправляв службу Божу. Митрополит звернув увагу на те, що один з опричників стояв у церкві в шапці, і з докором зробив йому зауваження. Коли цар обернувся, опричник зняв шапку і на запитання царя, хто стояв у шапці, ніхто не відповів. Тоді цар почав кричати на митрополита, називаючи його брехуном і всякими іншими лайливими словами, і вийшов з опричниками з церкви.

Тепер Іван Лютий вирішив знищити митрополита Пилипа. Щоб надати своїй помсті якісь законні форми, він скликав собор. Знайшлося багато людей, що, бажаючи догодити цареві, виступили як свідки обвинувачення. Крім світських людей, між ними були й церковні достойники, як, наприклад, Пімен, архиєпископ Новгородський, Пафнутій Суздальський, Філотей Рязянський та інші. Дуже характеристичним є те, що на судовому процесі митрополитові Пилипові пришивали провини не політичні, а церковного характеру. Між іншим, його обвинувачували в чародійстві, за що в ті часи людей спалювали живцем. Можливо, що таке обвинувачення було висунуте під впливом царя.

Щоб мати більше формальних підстав для засудження митрополита, з наказу царя була послана в Соловки комісія із трьох осіб: Суздаль-

ського єпископа Пафнутія, архимандрита Теодосія і одного боярина. Завдання комісії полягало в тому, щоб у Соловецькому манастирі знайти свідків, що виступили б на суді з обвинуваченням проти митрополита Пилипа. Такі свідки знайшлися і між ними перший — ігумен Соловецького манастиря Паісій.

Кінець-кінцем митрополита обвинуватили в численних злочинах, закидаючи йому чародійство, а навіть неморальність. Присуд був такий: позбавити митрополита Пилипа сану і ув'язнити. Цар вимагав, щоб митрополит був спалений живцем, але у суддів мабуть прокинулось сумління, і вони вмовили царя, щоб згодився на ув'язнення митрополита.

Останні слова митрополита на суді були такі: »Залиш, о царю, свої нечистивії діла, згадай царів, що їх за добрі діла благословляли до смерти«.

Після цього митрополит хотів скинути з себе митрополиче вбрання, але цар заборонив йому це, маючи на увазі ще раз познущатися над ним. Восьмого листопада, під час служби Божої ватага опричників увірвалась у церкву, зірвала з митрополита ризи, наділа на нього брудне лахміття, кинула його на сани і з лайкою та глумом, б'ючи його мітлою, вивезла з Кремля в Богоявленський манастир. Звідти його ще раз возили на собор, щоб він вислухав присуд. Після цього митрополита вивезли в Нікольський манастир, посадили в тісну келію і закували в ланцюги. В скорому часі цар послав митрополитові голову закатованого останнього родича і наказав сказати мученикові: »Це твій улюблений родич... Не допомогли йому твої чари!« Митрополит поклонився голові до землі, поцілував її і сказав: »Блаженні ті, кого Ти вибрав і прийняв до Себе, Господи, пам'ять про них буде із роду в рід«.

Великий натовп збирався коло Нікольського манастиря. Люди дивились на вікно келії, де мучився митрополит, і не хотіли розходитись. Тоді з наказу царя митрополит Пилип був переведений в Отрочий манастир, недалеко від Твері. Тут він терпів ще більші муки, ніж у Нікольському манастирі.

Звірства царя і опричників не тільки не припинялись, а посилювались. Іван Лютий убив свого двоюрідного брата князя Володимира Андрієвича Старицького, закатував його дружину і цілу родину. В грудні з наказу царя було зруйновано і пограбовано опричниками багато міст і сіл між Москвою і Новгородом, при чому загинуло багато ні в чому невинних людей. В дорозі до Новгорода цар з опричниками зустріли 470 родин, що їх гнали в Москву для заселення спустошених місцевостей. Всі вони були з наказу царя вирізані опричниками.

Коли опричники дійшли до Твері, Малюта Скуратів з наказу Івана Лютого пішов до келії Отрочого манастиря, де був ув'язнений митрополит Пилип, ніби для того, щоб попрохати в нього благословення на похід царя до Новгорода. Тут Малюта подушкою задушив митрополита. Вийшовши з келії, він заявив, що через недогляд адміністрації манастиря митрополит умер від чаду. З наказу Малюти коло церкви була вирита могила, і в присутності його був похований митрополит.

Так трагічно закінчилася боротьба митрополита з царем, Правди з неправдою, християнської любови з пекельною люттю ката.

(Далі буде)

З циклу: Хиби Марксової теорії цінности

Михайло Павлюк

КУРСИ СОВЄТСЬКОГО РУБЛЯ

В попередній статті ми констатували, що совєтський рубль у посіданні держави, наслідком планової системи господарства і, зокрема, планування цін та собівартости, втратив свою функцію як мірила цінности.

Коли паперова валюта втрачає свою оціночну функцію, то це завжди призводить до декількох курсів паперової валюти. Гроші в золотій монеті ніколи не втрачають своєї оціночної функції і тому завжди мають один курс. Коли в грошовому обігу беруть участь і золоті монети, як це було у всіх країнах до першої світової війни, то тоді паперові гроші мають »лаж« або »дизажіо« по відношенню до золотої монети[1]).

Не буде помилкою визнати, що терміни »лаж« і »дизажіо« в наші часи для теперішніх паперових грошей не можуть відбити справжнього стану речей, бо більшість країн не має тепер в обігу золотої монети. Тому термін »курс паперових грошей« — є більш відповідний для окреслення купівельної спроможности паперових грошей. Найбільшою мірою це стосується СССР, де золотої монети вже давно не було в обігу та де громадяни навіть бояться брати золоту монету чи чужинецьку валюту. Отже термін »курс рубля« є єдино відповідним терміном для совєтських паперових грошей.

Курс всякої валюти, в тому числі і в золотій монеті, — це лише купівельна спроможність валюти і тільки вона. Встановлення курсу всякої валюти може бути безпосереднім і посереднім. Безпосереднє встановлення курсу здійснюється лише у власній країні даної валюти по цінах на товари. Посереднє встановлення курсу валюти здійснюється через чужинецьку валюту та через неї на ціни товарів. Наскільки швидко й точно можна зафіксувати курс валюти на чужинецьку валюту, себто посередньо, настільки важко встановити її курс по внутрішніх цінах і навіть тільки по певних індексах краму. Ця обставина сприяє тому, що завжди на перший плян виступає курс паперових грошей по котируванню посереднім, себто через чужинецьку валюту. Визначення курсу валюти, як купівельної спроможности грошей і, в першу чергу, на внутрішньому ринку, випливає з основних функцій грошей. Насамперед з функції грошей, як узаконненого засобу платежу, яка державою забезпечує їх купівельну спроможність взагалі. Функції всяких грошей,

---

[1]) Термін »лаж« означає суму, на яку паперовий грошовий знак має меншу купівельну спроможність у порівнянні з золотою монетою. Термін »дизажіо« навпаки — показує наскільки паперовий грошовий знак має більшу купівельну спроможність ніж золота монета. »Лаж« є дуже частим явищем при існуванні паперових грошей, а »дизажіо« спостерігається дуже рідко в характері окремих випадків.

як мірила цінности та особливо засобу збереження цінности, є тими функціями, що, власне, устійнюють якість курсу (висоту та стійкість).

Совєтська плянова система господарства, а особливо система встановлення цін держпляном, значно полегшує устійнення курсів совєтського рубля. До того совєти не так часто змінюють ціни на основні предмети споживання. Це дає змогу констатувати наявність 4-х курсів совєтського рубля на внутрішньому совєтському грошовому обігу. Особливості цих курсів полягають у наступному:

1) Офіційний курс рубля (за нашою термінологією, курс рубля на зовнішньому ринку) завжди проголошувався Кремлем на високому рівні. До 1. 4. 1936 року совєти подавали курс рубля: 1 рубль = 0,5146 доляра. Постановою СНК СССР від 29. 2. 1936 року було запропоновано встановити курс рубля — 1 рубль = 3 франки. Постановою від 1. 10. 1936 року курс був підвищений на 1 рубль = 4,25 франка. Постановою від 19. 7. 1937 року був встановлений курс рубля в долярах — 1 рубль = 0,188 доляра. Нарешті, 1. 3. 1950 року курс рубля був переведений на паритет у золоті — 1 рубль = 0,222168 грамів щирого золота[2]). Отже до 1. 3. 1950 року офіційний курс совєтського рубля завжди визначався совєтами чужинецькою валюто, а з 1. 3. 1950 р. в золоті, вага якого дорівнює вазі 0,25 золотого паритету доляра.

Совєтський професор А. М. Смірнов так характеризує значення цього курсу рубля: »Міжнародні розрахунки зовнішньої торгівлі СССР майже зі всіма капіталістичними країнами провадяться в чужинецькій валюті. У зв'язку з цим у зовнішньо-торговельних відносинах з капіталістичними країнами валютний курс рубля має в основному значення для розрахунків між совєтськими господарськими організаціями і установами в самому СССР, але не для їх розрахунків з чужинецькими фірмами та організаціями... Фінансові наслідки зовнішньої торгівлі можуть бути виявлені тільки шляхом перерахунку на рублі по діючому валютному курсі надходжень та сплат по зовнішній торгівлі, показаних у різних чужинецьких валютах«[3]).

Ця цитата цікава не тільки тому, що досить правильно окреслює ролю офіційного курсу рубля, як виключно для розрахунків Зовнішторгу з іншими совєтськими торговельними організаціями в самому СССР, але і тому, що показує фальш совєтської пропаґанди про те, що курс совєтського рубля є єдиний, досить високий і стійкий. Зразки такої пропаґанди можна зустрінути на кожному кроці в совєтській фінансовій літературі. Так, напр., проф. З. В. Атлас пише:

»При валютній монополії не може бути два курси рубля — офіційний і риночний. Існує лише єдиний фактичний, реальний курс державний«[4]).

Тим часом по цьому »єдиному, фактичному і реальному курсу«, за підрахунками проф. А. М. Смірнова (курс рубля: 1 рубль = 0,25 доляра) за все існування совєтської влади в Росії до 1950 року, було зафіксова-

---

[2]) Проф. А. М. Смирнов: »Международные расчети и кредитние отношения во внешней торговле СССР«, Внешторгиздат, Москва, 1953 г., стр. 31, 32, 33 и 34.

[3]) Там же, стр. 54.

[4]) Проф. З. В. Атлас: »Укрепление денежних систем СССР и в странах народних демократий. Инфляція в странах капитализма«. Госиздат, 1951, стр. 216.

но обіг: експорт — 47,0, імпорт — 52,0 мільярди рублів[5]). Пересічно на рік: експорт — 1,3, імпорт — 1,6 мільярди рублів по курсу 1 рубль = 0,25 доляра. Як бачимо, два совєтські фінансисти потрапили в протиріччя. Це пояснюється тим, що книга Смірнова є підручником для економічних шкіл і в підручнику не можна подавати лиш пропаґанду, а треба давати також правдиві інформації про характер фінансових операцій зовнішньої торгівлі СССР.

Підвищення офіційного курсу рубля на 32,5 % і встановлення паритету в золоті у висоті 1 рубль = 0,222168 гр., що були проведені грошовою реформою від 1. 3. 1950 року, мають переважно пропаґандивне значення, особливо для вільного світу. Але для сателітів СССР ці обидва заходи мають цілком реальне значення, бо цим сателіти поставлені в необхідність сплачувати совєтське постачання, переважно зброї, по високому курсу рубля і у випадках неможливости покрити його вивозом краму мусять покривати його золотом по паритету рубля в золоті. Коли совєти закінчили стягання всякого роду репарацій і перейшли на більшменш нормальні торговельні відносини з сателітами, то на зміну репарацій прийшли угоди з сателітами, на основі яких сателіти є змушені розраховуватись з СССР по офіційному курсу совєтському рубля та ще з високим паритетом у золоті.

Виходить, що офіційний совєтський курс совєтського рубля в першу чергу є внутрішнім курсом з дуже малими обігами. Такими малими, що коли порівнювати їх з обігами рубля по інших, теж внутрішніх, курсах рубля в промисловості, торгівлі та сільському господарстві СССР, то обіги по офіційному курсу рубля з його фіктивним паритетом у золоті можна просто не брати під увагу. Разом з тим, поки фінанси сателітів нібито ще незалежні від Москви, своїм високим офіційним курсом рубля совєти приховують колосальну колоніяльну експлуатацію сателітів.

Хоч совєтський рубль на міжнародніх біржах не котирується і навіть заборонений його вивіз закордон, пропаґандивне значення завжди високого і стійкого курсу рубля приносить совєтам значно більше користи у вільному світі, ніж його розрахункова функція в самому СССР. Цьому сприяли і сприяють не лише комуністичні п'яті колони і совєтська пропаґанда. Необізнанність Заходу з справжнім станом курсів совєтського рубля допомагає совєтам може більше, ніж самі совєти могли того досягти.

Як ми бачили, совєти завжди подавали і подають досить високий і стійкий офіційний курс рубля. Як правило, вільний світ через свої довідники подає цей курс для загального відома, не зазначивши, що совєтське населення все купує в держави по іншому курсі рубля, який є в 10–15 разів нижчий за офіційний курс[6]).

Дослідники СССР йдуть значно далі. Відомий дослідник СССР росіянин марксист проф. С. Н. Прокопович пише таке про офіційний совєтський курс рубля: »Ми можемо прийняти, що грошові реформи 1924–36–37 і 1950 років кожний раз приводили курс совєтського рубля до йо-

[5]) Проф. А. М. Смирнов: »Международные расчети...«, стр. 194, 209, 224 і 235; проф. С. Н. Прокопович: »Народное хозяйство СССР«. Издательство Им. Чехова, Нью-Йорк, 1952. Т. 2, стр. 235–236.

[6]) »The World Almanac«, 1945, p. 353.

го реальної торговельної вартости«[7]). Прокопович перерахував також на доляри обіг у роздрібній торгівлі в СССР за 1949 рік по тодішньому офіційному курсі 1 рубль = 0,1887 доляра і своїм авторитетом впевняє вільний світ, що за 1949 рік населення СССР купило в держави краму, по купівельній спроможності доляра, на суму 21.644 мільйонів долярів[8]).

Часопис »Die Neue Zeitung« перерахував на німецькі марки совєтську внутрішню позику за 1953 рік у сумі 15 мільярдів рублів по офіційному совєтському курсі: 1 рубль = 1 західньонімецька марка. Цей відомий часопис, що видавався американцями в Німеччині, з великим штатом економістів, оцінив купівельну спроможність внутрішньої совєтської позики за 1953 рік, як для Кремля, так і для населення, майже на 1/4 купівельної[9]) спроможности надходжень по бюджету самої Західньої Німеччини. Коли перерахувати методою економістів часопису »Die Neue Zeitung« надходження в совєтський бюджет за той же самий рік (в який входять і позики), то купівельна спроможність цих надходжень буде дорівнювати 544,3 мільярдам німецьких марок, чи 136,1 мільяр. долярів. Це означало б, що за одні надходження совєтського бюджету 1953 року, купівельна спроможність яких нібито дорівнює 136,1 мільяр. долярів, можна було б закупити трохи не половину всієї ґуртової продукції США за 1953 рік[10]).

Приблизно такий перерахунок совєтського бюджету тільки за 1940 рік зробив д-р фінансових наук проф. Кованьківський. У нього вийшло, що на 1940 рік купівельна спроможність надходжень совєтського бюджету в 4 рази більша від бюджету США за той самий рік. Абсурдність його підрахунків зразу кидається у вічі. Але проф. Кованьківський для обґрунтування свого обрахунку подав фальшиві відомості про структуру совєтського бюджету[11]).

Прикладів такого корисного для совєтів насвітлення значення і ваги совєтського офіційного курсу рубля можна було б подати більше, але цього досить, щоб мати уявлення, як допомагають совєтській пропаґанді економісти вільного світу.

Можна собі уявити, який пропаґандивний вплив мав цей високий курс рубля, а в деяких країнах має і досі, коли пересічний робітник про нього дізнається з преси, та крім того совєтська пропаґанда через свою та пресу п'ятих колон подає до відома робітників вільного світу висоту зарплатні в СССР. Робітникові не важко зробити підрахунок, за яким виходило б, що совєтський стахановець заробляє більше, ніж американський робітник, коли зарплатню стахановця перерахувати на доляри навіть по курсі 1 рубль = 0,25 доляра. Робітник США вірить біржовим курсам своєї валюти, звик вірити курсам інших валют у долярах, бо ж як не

---

[7]) Проф. С. Н. Прокопович: »Народное хозяйство СССР«. Издат. Им. Чехова. Нью-Йорк, 1952 г., том 2. стор. 294.

[8]) Там же, стор. 183.

[9]) Часопис »Die Neue Zeitung, 1953, липень.

[10]) Часопис »Правда«, 10 авг. 1953.

[11]) Проф. д-р Кованьківський: »Финанси СССР во вторую мировую войну«. Институт по изучению истории и культури СССР, Мюнхен, 1951 г., стор. 32.

вірити, коли авторитети, дослідники і професори-економісти твердять, що цей високий курс спертий на реальні, внутрішні торговельні обіги в СССР. Коли так стояла справа з американським робітником і досить довго після кінця другої світової війни, то можна собі уявити, як високий курс совєтського рубля впливає і досі на робітників та дрібних службовців Італії, Франції, Індії та інших країн. Тому курс совєтського рубля, який в операціях є переважно внутрішнім курсом, оформлений як офіційний курс, а в справжній своїй ролі є переважно пропаґандивним курсом на зовнішньому форумі, ми називаємо курсом рубля на зовнішньому ринку, бо його пропаґандивне значення за кордоном непорівняно більше, ніж питома вага його грошових обігів у самому СССР.

2) Курс совєтського рубля по твердих цінах завжди був досить близьким до курсу рубля на зовнішньому ринку. До грошової реформи 1936–1937 років цей курс найближче підходив до курсу на зовнішньому ринку, за нашою термінологією, про який йшла мова в попередньому викладі. (Особливо у частині цін на заготівлю сільсько-господарської сировини та продуктів). Курс рубля по твердих цінах є тим курсом, по якому совєтський рубль не спроможний виконувати свою оціночну функцію в найбільшій частині операцій цього курсу. Цей курс совєти застосовують у державній промисловості та при державних заготовчих операціях продуктів і сировини сільського господарства. Характеристично, що совєти дуже не охоче підвищують тверді ціни на заготівлю, в той час, як свій офіційний курс рубля змінюють часом на дуже поважний відсоток. Наступна таблиця динаміки твердої ціни на 100 кілограмів жита та зміни висоти курсу рубля на зовнішньому ринку дає картину цих змін. (Ціна жита в рублях, курс рубля в долярах[12]).

Роки	Тверда ціна за 100 кг жита	Зовнішній курс рубля в долярах
1934	0.5146	6,80
1935	0,5146	7,66
1939	0,188	7,66
1941	0,188	9,66
1947	0,188	9,66
1948	0,188	9,66
1949	0,188	9,66
1950	0,25	9,66

Крім того є відомості, що після 1950 року ціна на 100 кілограмів жита по твердих цінах була підвищена приблизно на 40 відсотків. Як бачимо, підвищення ціни на жито не досягло і 100 відсотків.

До війни тверда ціна на заводську продукцію теж була дуже низька. Тонна заліза сортового — 110-116 руб., тонна вугілля — 17-19 руб. і т. д. Але продукцію машин совєти ще перед війною почали оцінювати по твердих цінах, у деяких випадках навіть по собівартости, а взагалі по значно вищих цінах. Тверді ціни промисловости є тією основою, на

[12]) J. Coogan: Bread and the Soviet fiscal system«, p. 164.

якій базується совєтське плянування всієї промисловости. Тому плянові ціни майже завжди дорівнюють твердим цінам промисловости.

Для совєтів твердий і дуже високий курс рубля на внутрішньому ринку в частині закупівлі сільсько-господарської сировини та продуктів має особливо важливе значення. Твердий, дуже високий курс рубля дає совєтам змогу мати »правну« підставу робити примусові закупи по таких фактично низьких цінах і дійсно Кремль має змогу купувати майже всю величезну товарну і навіть частину нетоварної продукції такої великої країни майже за ніщо.

3) Два попередні курси совєтського рубля — це група високих курсів. До групи низьких курсів совєтського рубля насамперед слід віднести курс рубля по цінах держторгівлі. Наступна таблиця характеризує обіги по цьому курсу за роки 1933-40 роздрібної торгівлі в мільярдах рублів[13]:

Роки	Держторгівля	Кооперат. торг.	Разом
1933	25,1	24,7	49,8
1934	36,8	25,0	61,8
1935	63,1	18,6	81,7
1936	79,8	26,9	106,7
1938	99,9	40,1	140,0
1939	116,0	49,7	165,7
1940	120,5	46,1	166,1

Після 1940 року совєти перестали подавати відомості про обіги роздрібної торгівлі. Ці обіги повинні були зрости в порівнянні з 1940 роком в 5-6 раз, бо від 1941 до 1947 року совєти вели продаж по комерційних цінах, по яких 1 кілограм хліба коштував 15 рублів. Так само період від 1947 до 1950 року мав дуже великі обіги. Наступна таблиця дає картину такого підвищення:

Назва краму	Ціни Держторгівлі до 1940 р. в руб.	Ціни Держторгівлі[14] в 1947-50 рр. в руб.
Хліб житній 1 кг.	1,00	3,20
Хліб пшенич. 1 кг. 2-гий сорт	1,50	4,80
Хліб пшенич. 1 кг. 1-ий сорт	2,70	7,80
Масло 1 кг.	14,00	66,00
М'ясо 1 кг.	7,00	32,00
Водка 1 літр	12,00	120,00
Цукор 1 кг.	3,50	16,50

Після 1950 року прийшло зниження цін приблизно на 15-20 відсотків. Але у всякому разі і тепер обіги по роздрібній торгівлі мають дуже значні суми.

---

13) М. М. Лившиц: »Совєтская торговля«, стр. 33.

14) Роздрібні ціни держторгівлі до 1940 року цитуємо з пам'яті. Ціни в роках 1947-50 взяті з »Правди« від 15. 12. 1947 року.

З поданого бачимо, що курс рубля по цінах держторгівлі, яким Кремль оперує від 1933 року, є інфляційним курсом. Цей курс дає Кремлеві можливість провадити ґрандіозні, на сотки мільярдів рублів, спекулятивні операції в межах самого СССР. Цим курсом совєти здійснюють нелюдську експлуатацію своїх підданців; це є метода ожебрачення мас. За нашими підрахунками, спекуляція Кремля на курсах рубля дає совєтам від 1000 до 2000 відсотків прибутків на вартість заготовчої ціни продуктів і сільсько-господарської сировини, бо закуп провадиться по високому курсі рубля в твердих цінах, а продаж продуктів і виробів з сировини по інфляційному курсі цін держторгівлі. За царату гуртові нагромадження на вартість продуктів і сільсько-господарської сировини сягали лише 37 відсотків. Тягар цієї експлуатації падає насамперед на плечі селянства, а також і робітників та службовців. Вони хоч експлуатуються менше, все ж їх реальна заробітна платня в 3-4 раз менша в порівнянні з часами НЕП-у. Після зниження цін держторгівлі в 1950 р., тягар експлуатації трохи поменшав, але звичайно зменшення цін на 15-20 відсотків не має такого великого значення, бо і після зниження цін держторгівлі лишилася експлуатація в розмірах хиба трохи менших, ніж була до війни.

В системі чотирьох курсів совєтського рубля, його курс по цінах держторгівлі відграє найповажнішу ролю і є найхарактеристичнішим для всієї валютної політики СССР в частині курсів рубля.

(Закінчення в наступ. числі)

Олеґаріо Андраде

ГНІЗДО КОНДОРІВ

У чорнім сумерку глибокім
Немов рука в простір стремить
В грозу довкілля огортає
Скали понурий силует.

Спокій кругом і навіть хмари
Проходять мовчки край верхів
Немов ті привиди, вітрами
Січуть поверхні льодівців.

Ось на верху, немов кольори
Ранять ґранітних скель спокій
Неначе прірви серце кволе
Тремтять в простірності сніжній

Це кондорів гніздо зависло
Над схилом вічних Кордильєр
І все ті самі світять зорі
Давно, учора і тепер.

(Вільний переклад з арґентін.
В. Шепаровича)

Проживши хоч триста літ,
Покори хоч цілий світ, —
Що тобі те помагає,
Єсли внутр душа ридає?

Обійди земной ввесь шар
Будь усім народам цар, —
Що тобі те помагає,
Єсли внутр душа ридає?

Г. Сковорода

Г. Ощипко

Міжнародні суспільно-економічні інституції

Вступні зауваження

В наших часах ми є свідками розвою великого числа різного роду міжнародніх організмів: політичних, суспільних і економічних.

Інституції політичного характеру, крім сприяння розвиткові міжнародньої співпраці й ширшого співжиття народів, є рівнож відповідальні за один дуже важливий чинник міжнароднього життя, а саме — за безпеку. Міжнародня безпека — це термін, який в політиці є завжди на денному порядку. Ним не раз жонґлювали і жонґлюють великі державні потуги, що почуваються відповідальними за безпеку, в ім'я якої нехтують дуже часто найбільшими ідеалами.

Пригадаймо собі **Віденський конґрес** (1814–15), де чотири великі потуги формували обличчя Европи після того, як Наполеон розрушив її з основ. В обличчі нових ідей, які висунула французька революція, в обличчі національних стремлінь малих німецьких та італійських держав, а рівнож і польського народу, великі потуги формують Европу далі постарому.

Святий союз (Австрія, Прусія, Росія), що був лише філософічною базою Віденського конґресу, ще ясніше показав спосіб поступування великих держав, які намагались осягнути безпеку народів не прислуховуючись до їхнього голосу.

Іншу форму мав у 1882 р. **Потрійний союз** (Німеччина, Австрія, Італія) у якому основну ролю грають також мотиви безпеки, але під іншим кутом (страх перед аґресією призводить партнерів до об'єднання).

Жодна міжнародня інституція (союз), в якій кілька великих потуг бажає накинути свою волю іншим народам, не може довго існувати. **Ліґа Націй**, в якій переможці хотіли грати головну ролю, відсуваючи переможених на другий плян, швидко довела до тертя, що спричинили виступ з Ліґи Націй Німеччини. І Віденський конґрес, і Версальський договір рішали про долю народів без тих народів, тому і їх рішення були короткотривалі. Цей останній договір був зокрема суворий у відношенні до нас.

Також і після другої світової війни, обличчя Европи формувалось з волі великих потуг. Головно СССР використав цю ситуацію для своїх імперіялістичних цілей — поширення загарбницьких російських ідей та впливів. Справу безпеки доручено **Раді Безпеки**, що є одним із найголовніших органів **Об'єднаних Націй**. Але і цей орган виявився нездібним, щоб розв'язати питання безпеки і миру. Після десятилітнього досвіду й горезвісного вживання »вета«, відпруження міжнародніх відносин шукають не в Раді Безпеки, а на конференціях у Женеві.

Міжнароднє життя (і співпраця народів) завжди було й буде позначене блъоками, сферами впливів, війнами, руйнуванням і будуванням нових міжнародніх інституцій.

Яка в цьому причина? Чи дійсно »Homo homini lupus« (людина людині вовк) і »Bellum omnium contra omnes« (війна всіх проти всіх) властиві

людській натурі? На мою думку, два головні чинники впливають на розвиток міжнароднього життя: 1) **національно-ідеологічний** і 2) **суспільно-економічний**.

Ми займемося лише другим чинником, себто суспільно-економічним, що відзеркалюється в суспільних і економічних інституціях. Нашою темою не є, отже, політичні інституції, але суспільно-економічні. Вступні зауваження були лише на те, щоб підкреслити значення економічних інституцій та вказати, що від них великою мірою залежать також і політичні інституції, якщо погодитися з формулою, що політичні конфлікти мають звичайно економічне підложжя.

Для ясности можна сказати, що більшість міжнародніх непорозумінь мають суспільно-економічне підложжя. Суспільно-економічні питання — це питання питомі нашому століттю. Не тому, що їх попередньо не було, а тому, що наше століття зацікавлене в їх справедливій розв'язці. Отже нічого дивного, що від їх справедливої розв'язки залежить світовий мир, безпека і співпраця народів. Доки пануватиме нужда, голод, доки існуватиме пролетаріят — важко думати про тривалий мир.

Коли йде про хронологічний порядок, то перші турботи і спроби розв'язки виникли довкола суспільних питань, а щойно опісля довкола економічних, як і в національному, так і в міжнародньому пляні. Головно, коли йде про розв'язку тих питань у міжнародньому маштабі, то прикладом можуть бути дві світові війни. Після першої світової війни зроблено спроби розв'язати суспільні питання, а після другої — економічні.

Закінчення першої світової війни дало нам **Міжнародню Організацію Праці** (МОП), а закінчення другої — **Економічно-Соціяльну Раду** при ОН, **Европейську Організацію Економічної Співпраці** та **Европейську Спільноту Вугілля і Сталі**.

І. Міжнародня Організація Праці (МОП)

Ця організація постала на мирній конференції в 1919 р. і її основи оформлені в XIII-м розділі Версальського договору. Це правне оформлення МОП було завершенням розвитку суспільних проблем XIX-го стол., що вимагали розв'язки в міжнародньому маштабі.

Проблеми суспільного законодавства сягають до французької революції, яка знесла корпоративний лад та встановила лібералізм. Лібералізм — як політичний, так і економічний — це панівна тенденція XIX-го стол. Цей режим, разом із розвоєм машинізму й капіталізму, довів до великої експлуатації робітництва та до витворення пролетаріяту. Використовування робітника, 14-15-годинний день праці, праця жінок у копальнях, праця малолітніх дітей і т. п. — це були загальноприйняті речі. Жодного охоронного законодавства робітництва не було тому, що не було свободи об'єднання, машинізм викликав переоцінку машини та недоцінення людини, а внутрішня політика була спрямована на користь посідаючих верств (буржуазії).

Проти цього положення постає реакція, спершу теоретиків, а згодом людей практичної дії — державних мужів, робітничих пробойовиків і т. п. Рівнож саме робітництво почало виступати у своїй обороні, що проявилась у численних страйках і розрухах у 80-тих роках минулого століття.

Голоси багатьох мислителів, письменників та філантропів призвели до багатьох анкет та змобілізували публічну опінію, створюючи пригожий ґрунт для суспільного законодавства.

Наприкінці XIX-го стол. суспільне законодавство більшою або меншою мірою вже існує в багатьох державах. Ясно обіймає реґулювання умов праці, час робочого дня, працю жінок, права страйків і т. п.

Рівночасно йде підготовка на міжнародньому форумі. Тут слід згадати такі конґреси і з'їзди:

Конференція в Берліні 1890 р. Ініціятиву міжнародньої конференції висунула Швайцарська федеральна рада. Її перейняв Вільгельм II-й, скликуючи конференцію в Берліні. Конференція тривала два тижні й на ній було заступлено 14 держав. Простудійовано цілий ряд питань, як, напр., праця дітей, юнаків, жінок, нічна праця, праця в копальнях і т. п.

Практичне значення цієї конференції дуже мале. Висловлено лише кілька побажань. Однак її психологічний вплив був поважний, бо суспільними питаннями почали цікавитися великі держави.

Міжнародній Союз для охорони праці був створений у Парижі 1890 р. і його ціллю було встановити зв'язок поміж прихильниками суспільного законодавства та сприяти його розвиткові шляхом пропаґанди й збирання документації. Союзом керував міжнародній Комітет складений з представників урядів.

Міжнародня конференція в Берні 1905-06 роках. 1905 р. відбулася тільки конференція фахівців, які приготовили тексти. 1906 р. відбулася конференція представників держав, які мали право заступати свої уряди.

Ці конференції розв'язали два питання: 1) заборона нічної праці для жінок, 2) здоров'я робітників у фосфоровій індустрії.

В 1919 р. підготовча мирна конференція створила комісію для суспільних справ. Комісія ця опрацювала: проєкт конференції на базі МОП і декларацію відносно виконання цієї конвенції. Всі питання відносно МОП зібрано в XIII-му розділі Версальського договору. Цей розділ »про працю« обіймає 4 частини:

1) Вступ, що пояснює завдання МОП;

2) Статут МОП;

3) Основна декларація (ствердження засад);

4) Додаток, що визначає місце, час і денний порядок першої міжнародньої конференції праці, яка згідно із статутом відбулася у Вашінґтоні.

МОП була пов'язана з Ліґою Націй окремим статутом, що реґулював справу членства в обидвох організаціях, фінанси і співпрацю. Коли Ліґа Націй перестала існувати, МОП діяла далі, й треба було випрацювати нові диспозиції.

Основна декларація була замінена Філядельфійською декларацією з травня 1944 р. Вона заступила 3-тю частину XIII-го Версальського договору. В цій декларації стверджено:

а) праця не є товаром;

б) свобода вислову й об'єднання є конечними передумовами суспільного поступу;

в) нужда, де вона не існувала б, є загрозою для загального добробуту;

г) боротьба за життьові потреби повинна вестися як в національному, так і в міжнародньому пляні, при співпраці представників робітництва й працедавців на рівній стопі з представниками урядів.

Статут МОП був змінений у Монтреалі в жовтні 1946 р. Ці внесені зміни уможливлюють самостійне існування МОП та реґулюють її відношення до ОН. В грудні 1946 р. зроблено угоду з ОН, яка встановила відносини поміж обома організаціями.

Функціонування МОП. МОП розпоряджає трьома органами:

1) Міжнародня Конференція Праці;
2) Виконний Комітет;
3) Міжнароднє Бюро Праці.

А) **Міжнародня Конференція Праці** — це генеральна асамблея представників держав, що є членами МОП. Делеґація кожної держави складається з 4-х членів: 2 заступають уряд, 1 — працедавців, 1 — робітників.

Представники робітників і працедавців є назначені урядом у порозумінні з найбільш репрезентативними професійними організаціями. Конференція є компетентна перевірити делеґатів назначених урядом.

Голосування — індивідуальне, себто інакше можуть голосувати представники уряду, а інакше представники робітників чи працедавців.

Основною ціллю конференції є встановити т. зв. »Міжнародні конвенції праці« та »Рекомендації«.

Конвенції і рекомендації, навіть якщо вони прийняті конференцією, не є зобов'язуючі для держави. Ці норми, щоб бути дійсними, мусять увійти в суспільне законодавство, себто мусять бути прийняті законодатною владою держави.

Зобов'язання для держави відносно конвенцій є однакове, незалежно від того, яке було становище делеґатів держави на конференції. Вони могли голосувати навіть проти.

Прийняту конвенцію подає до відома урядові держави Міжнароднє Бюро Праці, а не делеґація даної держави. Але уряд не є зобов'язаний підтримувати ці норми. Він може опрацювати закон на підставі конвенції, але не мусить. Його обов'язком є:

1) Запропонувати конвенцію законодатній владі; 2) якщо парлямент її прийме, то це є ратифікація і тоді вона його зобов'язує; 3) інформувати щороку МОП про ратифікацію конвенції.

Ратифікована конвенція повинна бути застосована в цілості.

Рекомендації. Уряд повинен також і їх піддати законодатній владі, але в цьому випадку немає ніколи ратифікації. Це лише певного роду напрямні для суспільного законодавства.

Б) **Виконний Комітет** — це виконний орган МОП. В ньому нема заступлених усіх держав-членів, однак завжди мусить бути певна кількість позаевропейських держав. Комітет складається з 32 членів. З них 16 заступають уряди, 8 — робітництво, 8 — працедавців.

16 представників урядів: 8 держав мають місце у Виконному Комітеті з уряду. Це держави з найбільшою індустріяльною потужністю. 8 представників урядів вибираються членами Комітету на конференції. Загально з тих 16-ти представників урядів 8 є індустріяльних, а 8 неіндустріяльних, 6 з них мусять бути з-позаевропейських держав.

З тих 8 членів Виконного Комітету, які заступають робітництво — двох позаевропейських, такий самий розподіл щодо тих 8-х членів, які заступають працедавців.

Мандат Виконного Комітету триває три роки. Комітет обирає одного президента і двох віцепрезидентів. Ці три особи повинні бути представниками уряду, робітників і працедавців.

Комітет скликає засідання сам, якщо є потреба, або на вимогу не менше, як 12 членів.

Функція Виконного Комітету випливає з його назви. Він номінує генерального директора Міжнароднього Бюра Праці, який бере участь у засіданнях Комітету. Встановляє денний порядок Міжнародньої Конференції Праці, виготовляє звіти про зміни конвенції і т. п.

В) **Міжнароднє Бюро Праці.** МБП — це сталий секретаріят. Він є на послугах Виконного Комітету і Міжнародньої Конференції. Бюро займається координацією і розподілом інформацій, що відносяться до міжнароднього суспільного законодавства, а особливо студіюванням питань, які мають стати предметом дискусій на Міжнародній Конференції Праці. Воно провадить анкети, виготовляє документи, тощо. Доставляє урядам і професійним організаціям, на їх бажання, різні технічні поради та інформації. Допильновує рівнож застосування конвенцій поодинокими державами. Осідок Міжнароднього Бюра Праці міститься в Женеві. Під час другої світової війни він був перенесений до Монтреалу, де перебував до 1948 р.

На чолі МБП стоїть генеральний директор. Від 1948 року є ним Дейвід Морс (американець). Першим директором був Альберт Томас (француз), відтак Гарольд Батлер (англієць), Джон Вінант (американець), Едвард Фелян (ірляндець).

До Міжнародньої Організації Праці належить сьогодні — 70 держав. У 1945 році — було 50.

СССР був членом МОП від 1935 до 1939 року, себто тоді, як був членом Ліги Націй.

США приступили до МОП в 1934 р. Перед другою світовою війною вийшли були з членства МОП: Німеччина, Італія, Еспанія і Румунія. Після війни приступили до МОП ті азійські держави, що осягнули самостійність, як Бірма, Ізраїль, Філіппіни і т. п. Західня Німеччина, Італія і Австрія відновили своє членство в 1951 р. СССР, Україна і Білорусія стали членами 1955 р.

Досягнення МОП великі. Жодна інша міжнародня організація не може похвалитись такими успіхами. МОП одинока перетривала другу світову війну, а це свідчить про її небхідність.

Ми згадували вже, що ціллю МОП є усталювати норми суспільного законодавства у міжнародній формі конвенцій і рекомендацій. За час існування МОП прийняла понад 100 міжнародніх конвенцій та 95 рекомендацій з різнорідних ділянок суспільного законодавства. Ці конвенції були предметом 1218 ратифікацій державами — членами МОП. Існують держави, що ратифікували по 70 і більше конвенцій.

Ось декілька ділянок цих конвенцій: час робочого дня, заробітна платня, безробіття, нещасливі випадки, тижневий спочинок, річні відпустки, синдикальна свобода, охорона материнства, нічна праця, гігієна в індустрії тощо. Їх — понад 100.

МОП — це найбільша міжнародня організація, з найбільшим досвідом і найбільшими осягами своєї діяльности.

(Продовження в наступ. числі)

З ПОЕЗІЙ О. ЛЯТУРИНСЬКОЇ

* * *

В свій край вертаються й лелеки.
Їх радісний привітний клекіт
вітає все ізмалку рідне.
Вже скільки літ! Надія блідне
і хатнє вогнище вже гасне.
Життя, життя ж таке дочасне!
Вже стільки літ! І ані вістки.
І, мов останні падолистки:
ніколи квітами поліття
не народитись нашим дітям.
Я ніжно перебрала струни
і голос мій, так клично-юний,
вібрує свіжістю дивизни.
Кохапий, голос мій — з отчизни!

* * *

Я знаю певно: дня одного
прохожий по пустих дорогах
мені доручить мовчки меч
увесь в щербі. Безумна з горя,
я крикну місяцю і зорям
у млу ночей, у вир хуртеч.

Хто вип'є з келиха мойого?
Заступить втрату дорогого?
О, хто ж мені утіху дасть?...
Палай же, тризняне багаття!
Таж серце — висохле латаття,
таж серце корабельна снасть!

* * *

Підводилися руки вгору,
сухі уста переривали:
»За тих, що згинули від мору...
за тих, які в боях упали«.

І били постаті поклони
за тих, що потонули в морі...
за тих, що невідомі в сконі.
Беззвучно плачучи, в покорі

схилялись сестри, і вдовиці,
і матері, і наречені,
і калав віск із воскобійні
за тих, що вмерли безіменні.

* * *

Весна. Прозорий дощ із стріх.
Вже покотився, мов горіх,
уперше протверезний грім.
Виносять люди рало перед дім,
леміш, сокиру і граблі.
Йди, сонце, високо тобі,
все догори та догори,
землі нарумянь вранці!

* * *

Чи вітру подув став різкіший?
Чи захід сонця багряніш?
Заграли відблиски зловіщо,
здригнувся ліс немов комиш.

Побіг крилатим видмом сполох
полями чуйними без рос
і зачеркнув по овид коло,
і серце жахом понялось.

Хтось встав грізний зі словом:
»Бяху!« —
в багрянці сонця й кровотеч.
І погляд його — стріли жаху.
І руки його — меч.

* * *

О, знати твердо лиш одно:
загин або побіда.
І змаг п'янитиме вином,
як брата, батька й діда.

В уяві чудно так сплелось:
шолом, розбитий панцер,
і знак державний і жезло
затверджені в багрянці.

* * *

Вдаряє в грудях мідь об мідь,
перетинаються ножі:
Любо, любо і ненависть,
як повінь, мужу, жий!

На кремінь — оливо руки.
На лезо — ока гострота.
Пруги чола, як знак різкі.
На попіл спалені уста.

* * *

Не знаєш гасла — боронись!
Освячений держу я спис.
Я попіл бороню батьків,
героїв славу, честь борців.

Зухвальче, чолом, оком ниць!
Тут недоторканість гробниць,
багаття, і священний дуб,
І Володимирів тризуб.

(Із збірки »Княжа Емаль«)

М. Романів

НАТАЛКА

(Уривок)

II

Холодні, чорні стіни привітали Наталку. Стояла посеред келії. Не знала куди рушитися, всюди так темно, хоч очі виколи. Знадвору долітало виття бурі.

По кількох хвилинах Наталка вчула глухий стогін, ніби десь з-під землі. Насторожилася і слухала.

— О-о-ох! — хтось глухо простогнав. — Боже, чи довго ще буду каратися? Вкороти муки, Господи!

Здригнулася. Значить, вона не самітня. Ішла в кут, звідки доносився стогін. Та нараз об щось зачепила ногою і впала.

— Хто там сувається тепер поночі? — питає старечий голос. — Мало вам днини та ще й вночі спокою не даєте! Бодай ви поздихали, кати! — лаявся.

— Не сваріть на мене. Темно, а мене щойно привели, — оправдувалася Наталка.

— Привели? — спитав здивовано, вчувши жіночий голос. — Ти молода ще, чую голос дзвінкий. Чого вони тебе привели, доню? Зів'янеш тут, не буде й сліду по тобі, — покивував головою.

— Не знаю, дідусю. Хіба ж мало вони тепер забирають?

— Пропадеш, дитино, пропадеш. От, я старий, а й мені вони вже доїхали. З дня на день чекаю смерти. Та я старий, мене не шкода. А ти... Ти ще молода і повна сили. Тобі тільки б жити і змагатись, творити життя. Наперекір дійсності творити нове життя! О, вони не милують! Зловлять тебе, а то, може... — дивно урвався йому голос — може знівечать душу. Вони мистці в цьому!

— Нехай, дідусю. Смерти не боюся, щоб чесна. Якщо потрібно моєї жертви — я готова. Милувати не мусять. Я не прошу, із руки ката ласки не прийму. Знівечать тіло. Та душу... Не їм туди влізати! Душу не зможуть! Піду слідами батька. він теж не зрадив. А він же ж мене вчив любити і не зрадити.

Сивий ранок закрадався крізь заґратоване вікно в келію. Наталка побачила в куті келії на долівці тінь колишньої людини. Згаслі очі уважно розглядали її. Старий любувався її видом. Наталка, мов горда смерека, стояла серед нагих стін келії. В ці ненависні мури внесла зі собою життя, внесла шуми полонинських трав. А він вслухувався, ніжно леліючи їх у душі.

— Вірю, доню, що не зігнешся. Це бачу в твоїх очах. Вони не обманюють. Як тебе звати, дочко?

— Наталкою.

— Ти щось про батька згадувала, Наталко. Де ж він?

— Нема, дідусю. Вбили собаки.

Вже буря вщухла і тільки вітер кудись шалено гнався. Вже й сонний місяць і зірки полинули в бездонну глибінь, а їм не спалося. І як вже перші промені сходячого сонця соромливо заглянули крізь маленьке заґратоване віконце, побачили Наталку, склонену в ногах старенького дідуся.

* * *

Минали дні. Буремно летіли у вічність. Минали й танули в безодні. Мов капля за каплею спливали в забуття.

Наталка бліда сиділа на дідовій лежанці. Діда не було. Відійшов у вічність. Згадувала минуле. Терла рукою чоло, щоб привернути пам'ять. Але вона безнастанно плуталася і не верталася. Залишилася за мурами тюрми. Відколи за Наталкою замкнулися тюремні двері, замкнулося все: і життя, і світ, і пам'ять. Варварські допити й катування виснажили її зовсім.

Сьогодні стало трохи легше, тому Наталка силувала пам'ять відбігти хоч на часочок у минуле, згадати дорогі картини і понести зі собою за світи.

— Талю, Талюсю! Куди йдеш? — ще сьогодні дзвенить у її вухах. — Так, це була страшна ніч. А день? — усміхнулася. Вперше усміхнулася за тюремними мурами.

Усміхнулася до леліяного. А він стояв перед нею весь у сталі, гарний, високий... Чорні кучері китицями спадали на чоло, закривали такі ж чорні, палкі очі. Мирон... Коханий... Далекий... Де ж він тепер? Чи знає, що вона в кігтях звіра погасає? Колись знатиме, що згинула, але не зрадила ні Святої Ідеї, ні його.

Страшний кашель перервав думки. Пам'ять знову туманом затягнулася. В дверях заскреготів замок і до келії увійшов сторож.

— Збиратися! — сказав гостро.

Не спішучись, Наталка почала вставати. Пощо квапитися, кати підождуть. Ледве вийшла на коридор. Похитнулася і от-от була б упала. Насилу вийшла на поверх. Сторож відчинив двері і вона побачила ту саму кімнату, де вже не раз була на допитах. Крізь велике заґратоване вікно тисячами променів втискалося сонце. Ген у далі зарисовувалися карпатські шпилі, мов грізні вікові башти. Хвилював зеленим морем старий праліс. З-за вікна здолини доносився гамір життя, доносилася молодість.

Наталка стояла, задивлена в далеку синь. Голуба далеч манила її, будила тугу. Та не ту, що розманіжує душу і вкінці зводить на манівці. Голубінь родила тугу, що рве до чогось небуденного, грізного, чарівного, що сталить душу, тіло і все, що цілістю творило дитину-Наталку.

Любувалася красою. Ніжність природи успокоювала зболілу душу. З задуми збудили її різкі кроки. Обернулася і замість знаних їй слідчих, побачила Іванова. Здригнулася. Чого хоче від неї? Ще й він прийшов мучити її! Мерзотник! Ух, коли б

так сила, бігла б, втікала б, гналася б кудись у світи, дальше й дальше від оцього пекла! Щоб не чути гидких слів образи! Там синь... Там далеч і простір, там... воля! А ні, так замінитись у камінь, дерево, в щонебудь, тільки без душі, без почувань, без розуму!

Увійшов начальник, рудоволосий москаль. Маленький, трохи скісні очі хитро розглядалися по кімнаті.

Почалися допити. Довгі, виснажливі.

— Надумалася вже? Розкажи все: ми тебе пустимо. А ні, то... — і вишкірив гнилі зуби.

Наталка не ворухнулася. Дивилася в простір.

— Чого заніміла? Говори! — прискочив чортом і вдарив гумовою нагайкою. Бив по голові олив'яною кулькою. По чолі прослезилася кров.

— Хто був твоїм провідником?

Зціпила зуби й мовчала.

— Ти була підрайоновою! Ми все знаємо!

— То що з того?

— Ти розвідку бандитам вела?

— Не знаю жодних бандитів!

— От, бандеровська б...! — пінився начальник. Бив, куди попало. Копав. Грозив усіми муками пекла й знову бив.

— Кажи, а то замордую! Хто працював з тобою? З ким мала ти зв'язки?

— Нікого не знаю! Чого хочете від мене?

Знову бив. Часом десь з глибини в Наталки виривався глухий звук, ніби раненої звірки.

Тоді приступив Іванов.

— Слухай, — сказав — шкода опиратися. Дивися, як ти виглядаєш. Ти хворієш. Не шкода тобі молодости втрачати? Ти молода, хороша, вернеш до здоров'я, наберешсили й житимеш щасливо біля матері. О, вона тебе чекає! Ти її любиш, я знаю це. Я був недавно у неї. Вона виглядає тебе. Живе надією, що ти ось-ось прийдеш. Коли б ти побачила її! Я знаю, ти задля неї на все погодишся. Коли не себе, так пожалуй її, Наталко. Твоє одно слово верне їй радість життя. Признайся, а ми тебе пустимо.

Наталка стояла непорушно. Внутрі кипіло. Цей кат вбиває її дорешти! Пощо малює образ матері? І без того досить мук! Пощо пригадує їй те, що вона намагається здушити! Кат! Як спокійно він про це все говорить! Спокійно ріже, пече, вбиває! Там десь мамочка чекає... Люба мамочка. Як солодко і як боляче. Шкода, — не діждеться! Вона зрадою не відкупить її радости життя. Це була б ганьба! Ні! Ні! Хай згине, а соромом не вкриє її і себе.

— Не хочеш признатися? Ну, нехай, — продовжував Іванов — ми і так все точно знаємо. Довірені люди нам про все розказали. Так тільки підпиши оце, — подав їй заяву про співпрацю з НКВД.

Поглянувши на неї, Наталка здригнулася. В душі задзвеніла погорда.

— Ви замучили батька мого, замордували тисячі йому подібних. Забрали в мене все, чим може радіти людина. Хочете вкінці забрати в мене й честь? Душу розбити? Пхнути на підлу дорогу. Цього не буде! В моїй рідні зрадників не було. І я ним не буду! Хай згину, а на підлу роботу не піду!

Начальник прискочив, заревів і вдарив чимсь Наталку по голові.

Непритомну вволікли в келію. Там очуняла, але до свідомости не вернулася. Час-до-часу щось скрикувала, хотіла зриватися, але не мала сили. Вкінці ніби успокоїлася. Трепетливий сон кріпив наболілу душу.

III

Ліс шумів. Радів силою грізних повстань, відвагою хоробрих повстанських відділів. Пестив своїх гордих синів.

Ніч зоряним небом прикрасилася.

Шемрали столітні смереки. Здавалося, хтось невидимий грав пориваючі, бойові марші.

Табір сотенного Сокола. Догоряючі ватри і тіні озброєних людей, що сновигали поміж корчами молодого ялівцю, виглядали казково принадними, грізними.

Сотенний Сокіл проходжується між стрілецтвом, робить потрібні замітки. Його чорні очі, тонкий ніс, вузькі уста вказували на енергію і не малу силу волі. В кожному рухові його світила певність себе. дрижало завзяття. Молодий, гарний був, дійсно до сокола подібний. У нього соколина вдача. Грізна далеч манила його, очайдушні льоти поривали в свої обійми. І на сьогодні придумав один із таких льотів.

Сотенний задумався. Льот продуманий, та чи вдасться? Мусить вдатися! За всяку ціну треба розторощити НКВД, розбити тюрму. Там сотні арештованих ждуть його.

— Друже командир, готово! — зголосив чотовий.

— Дякую, — відлетіла задума. — Рушаємо. Не прогавити ні хвилини. 11-та година — всі на місцях. Червона ракета — наступ, зелена — відступ. Збірний пункт — згадувана вже поляна.

— Так є, друже командир!

Минуло кілька хвилин. Довга, сіра колона сколихнулася.

Вітер маршової вигравав.

Груди ритмічно стукотіли.

* * *

Кожний в напруженні чекав моменту. Шумить бурею кров.

Втім на міськім ратуші: один... два... три... одинадцять. Вслід червона ракета.

Ніч розкрила широко очі, охнула темінь. Затріщали скорострільні. Приспівували десятизарядки й папашки. Здаля повагом вдаряв гранатомет.

Слава! Сла-а-ава! Смерть катам!

Попереду сотенний Сокіл, а за ним його соколята. Он видніють уже чорні тюремні мури, а он будинок НКВД.

Несподіваний наскок заскочив большевиків. Зробився хаос. Кати втікали в нори.

Біля будинку НКВД розгорівся бій. Озвірілі енкаведисти пінилися в безсилій люті. Повстанська месть правила їм панахиду.

— Так їм, собачим дітям! Ану, Вовче, ще з кулемета галушок пішли чортякам! — приговорював сотенний.

— Гранатами знищити енкаведівське кубло!

Рвались гранати.

Загорівся будинок НКВД. Понеслось сопухом спаленого м'яса.

— Взяти тюрму!

— Слава! Слава!

Подалися під напором повстанських плечей тюремні двері. Їм назустріч — крик і плач радости.

— Сину! Мамо! Батьку!.. Кохана!.. — спліталося і губилося в плесі ночі.

* * *

Наталка вже кілька днів була майже непритомна. Сьогодні найгірше. Цілий день мовчить.

Їй байдуже, що горить будинок НКВД, байдуже, що тюрма розбита, що хтось леліяний в тоскних думках, тепер так близько неї, келію розбиває, шукає її. Що їй до того, що воля простягає до неї свої теплі руки! З витягненими вперед руками, напівсидячи, Наталка всміхалася. Хвора уява прикликала когось, що навіть у несвідомості кладе шовково-ніжний усміх на болем сковані уста.

— Мамо, мамочко... Я вернулася... — шептала.

— Діду, чого вам? Дідусю, води...

— Лишіть, не хочу! Собаки... чого причепилися? Води...

— Мирон, ось він, москаль... лізе!.. лізе!..

Ледве чутний віддих.

Сотенний був саме під дверима її келії. Чув, як кричала. Пізнав. Засвітив електричну ліхтарку і вбіг до середини.

— Наталко! Талочко! Жива?

Відкрила стомлені очі. Великі сині волошки притьмарено подивилися. Отворилися ширше. Пізнала.

— Мироне!.. Любий! — знов прикрила очі.

Взяв її на руки і цілував. Безнастанно, палко. Знов відхилила вії. Подивилася в кохані очі.

— Не забув... Прийшов. Я ждала...

— Не забув, кохана. Прийшов визволити і тебе. Спішив, щоб на час успіти. І успів.

— Успів... Я не зрадила, Мироне. Нічого не зрадила... Таємниці не видала. Успів... коханий... прощай...

— Талю, кохана! Ти...

— Успів... лю-юбий мій...

Тулив до себе і цілував... Чув, що вже її втрачає.

— Мироне, лізе... лізе... собака... Іванов... кохан.. о-о-о-х...

— Успів, прошептав, — успів...

Цілував уста і примкнені волошки.

— Прощай, кохана. Тільки месть одна відкупить твою смерть. Прощай. Уложив мертву на долівці. Скинув шинелю і прикрив тіло. Одна-одинока сльозинка на мить заблищала в орлиних очах. Гордий, твердо вийшов з келії.

* * *

Ожила поляна, зароїлася стрілецтвом. З очей соколів полум'ям трискало вдоволення. Втрат не було, тільки два ранені. Тюрма розбита, в'язні вільні. Енкаведівське гніздо зруйноване!

Сотенний Сокіл стояв задуманий, зорив далечінь.

— Прощай, кохана! — пройшло крізь затиснені уста. Відійшла. Ніч-мати пригорнула бравурних.

(Передрук з крайового підпільного видання)

Г. Чорнобицька

Обрій

Чарівну силу має слово — обрій.

Символ стремлінь до світлої мети, шукання високих ідеалів... Надій... Сподівання...

Обрії цікавлять нас з дитячих років.

Обрії манять, і часом обманюють. Обрії кличуть і будять.

Обрії говорять, лікують, підтримують...

Вони почали мене цікавити з раннього дитинства, ще раніше, ніж я взяла це слово до свого лексикону.

А що там, далі? — Дитяча уява малювала казку барв і звуків, для появи героїв ще не прийшов час...

Перший образ навіки зв'язаний з цим словом:

Широкий степовий краєвид, а на обрії повита синьофіолетовим димком, вежа (водонапірна башта залізниці).

За обрієм на відстані кількох кілометрів — Дніпро.

Манили юну душу простори, манила за обрієм краса і потужність Дніпра, і далі — світ широкий і ясний...

Захмарилося небо. Закрилися шляхи. Звузились обрії.

Десятиріччями стояла вежа, повитою в туман.

А потім над нею скреготала війна.

Обрії спалахнули жахливими заграваами, а металеві хижаки рвали їх, з двох боків, несучи смерть і руїни на землю моєї Батьківщини.

Рідні обрії відійшли на віддаль тисяч кілометрів...

Обступили чужі. Вони теж кривавились. Із Заходу з'являлися важкі хмари бомбовозів, і жахливо тремтіло все навкруги, а вони пливли далі, до великих міст чужої країни.

На близькому відтинку північного обрію, що чверть години злітали ракети »Ф 2«, ріжучи темряву ночі вогняними кулями.

На схід лежала відкрита рівнина.

Ласкава до мене доля поставила саме там, на обрії старовинну вежу.

Там, точно по рівнобіжникові на схід, за вежею, десь далеко — Дніпро...

Обрій і кликав, і заспокоював. Обрій живив надією...

Та доля кинула далі. Перед очима розгорталися нові простори і зникали за незнаними обріями...

Я вже звикла до краєвидів, що сьогодні оточують мене, полюбила величні, благородні крони евкаліптів на тлі блакитного неба, люблю дитячу ніжність розквітлої мімози, а, пронизаний сліпучим золотом сонця, рожевий цвіт миґдалю звучить для мене найдосконалішим сонетом.

Але... все шукаю обріїв...

Ось — широкий зеленавого кольору простір затоки. А на північний захід — далека, ледве видна знову вежа маяка.

Це мій обрій. Він говорить до мого серця. Я не знаю, як могла б я жити, не маючи цього обрію.

Він живить надію. Він в'яже з минулим і майбутнім...

Бо за вежею, за десятками тисяч кілометрів — наш рідний Дніпро... Україна!

Аделаїда. (Альман. »Новий обрій«)

Юрій Буряківець

ПАМ'ЯТІ ТИХ, ЩО ВПАЛИ ПІД ЛОЄВОМ

(В липні 1649 р.)

Герої впали у тяжкім двобої,
Закривши шлях до Києва грудьми
Ворожим зграям. Клятвою німою
Заприсяглись вони перед людьми,
Мов та Люкреція, яка Такюном
Була зґвалтована і щоб ганьбу
Із себе змити в Римі в роки юні,
Себе убила, люд на боротьбу
Тим викликала, честі на сторожі
Щоб встали всі у зганьбленій землі.
Так хай і нам Господь тим допоможе,
Що виведе на небо кораблі
З вогнем погубним для навал новітніх,
Що з Сходу, з Півночі до нас прийдуть.
Над мертвими сади цвістимуть в квітні,
Дощами зросять для звитяжців путь.
І вітер в мертвих спомини щосили
Розбудить на Поліссі гомінкім,
Де вгруз в багно з Литвою Радзівіл,
Якого удушив з пожарищ дим.

1956

ВАСИЛЬ МАТЕ

(В сторіччя з дня його народження)

Без перебільшення можна сказати, що до 1910 р. ми властиво майже не знали малярської творчости Т. Шевченка, зокрема на галицькій Україні. Найбільше відомий в нас був тільки рисунок його родинної хати, декілька автопортретів і на тому кінчився публікаційний матеріял із цієї ділянки. Щойно рік 1914 був справді проломовою датою для пізнання Шевченка, як образотворчого мистця. Щоправда, ще в 1911 р. (в 50-ті роковини смерти Шевченка) появилася в Петербурзі перша частина альбома п. з. **»Малюнки Шевченка«**, заходом Петербурзького Товариства ім. Шевченка, як початковий випуск цієї ширшезапланованої праці. Друга частина цього видання вийшла в 1914 р. для відзначення 100-річчя з дня народин поета. Обі частини обіймають 60 картонів великого формату з 75 репродукціями малярських творів Шевченка.

В тому самому 1914 р. появилася (в Москві) велика монографія п. з. **»Тарас Шевченко як маляр«**, її автором був акад. Олексій **Новицький**, видана в »Збірниках філософічної Секції« НТШ у Львові. Ця праця обіймала 172 ст. друку й 130 ілюстрацій. Замітне, що О. Новицький подав уже тоді список усіх, відомих під ту пору малярських творів Шевченка в сумі 651, тоді, коли сьогодні є зареєстрованих поверх 1000 картин і рисунків нашого поета.

Врешті 1914 р. приніс ще одну важливу публікацію з ділянки Шевченкознавства, тим разом німецькою мовою, а саме окремий том журналу »Україніше Рундшав«, що виходив у Відні, з нагоди ювілею Шевченка. В низці цінних статтей була там надрукована також стаття відомого українського мистця Івана **Труша** про малярську творчість Шевченка. Тут слід згадати теж про статтю на цю саму тему, поміщену в львівському часописі »Ілюстрована Україна« в 1913 р., автором якої був Іван **Крип'якевич**. Ця стаття причинилася великою мірою до спопуляризування малярських творів Шевченка серед українського галицького громадянства, підставою ілюстраційного матеріялу, який Крип'якевич подав, була перша частина згаданого альбома »Малюнки Тараса Шевченка«, петербурзького видання з 1911 р.

Мені невідомо, яким накладом появився альбом »Малюнки Т. Шевченка«, ні тим менше, скільки примірників цього видання спровадили галицькі українські книгарні для продажу, але можна думати, що розмірно небагато примірників попало туди. Ця публікація належала здавна до бібліографічних рідкостей. Та немає сумніву, що деяку скількість того цінного альбома, зокрема його другої частини, як також книжку Ол. Новицького »Тарас Шевченко як маляр« можна було перевезти до Львова щойно після 1917 р., війна в 1914 р. припинила своєчасну доставу обох видань до столиці галицької України. Врешті революція в Росії не дозволила »Петербурзькому Товариству ім Шевченка« здійснити його плян видавання чергових випусків »Малюнків«.

Але й ці дві частини »Малюнків«, що появилися в 1911 і 1914 рр. мають для нас наскрізь вийняткову вартість. Насамперед тому, що видавці доклали всіх зусиль, щоб опублікувати малярські праці Шевченка в

можливо досконалому вигляді та вжили всіх технічних заходів, щоб це видання заспокоїло навіть найвибагливіші вимоги дослідників і знавців. І сьогодні, коли наближаємося вже до півстоліття від появи обох частин згаданого альбома, мусимо ствердити, що всі пізніші публікації, аж до останньої великої монографії п. з. »Шевченко — художник«, виданої накладом »Державного Видавництва художньої літератури« в Києві 1954 р., не можуть рівнятися з високими технічними осягами »Малюнків Т. Шевченка« з 1911 і 1914 рр.

Альбом Петербурзького Товариства ім. Шевченка заслуговує на спеціяльну згадку ще й тому, що співучасть у цьому виданні приймали два визначні мистці, народжені в тому самому 1856 р., отже рівно перед сторіччям, а були це Опанас Сластіон і проф. Василь Мате. Про життя і заслуги О. Сластіона друкується стаття його сина Юрія в нашому цьогорічному збірнику »Шевченко«, мені залишається ще відзначити пам'ять В. Мате.

Альбом п. з. »Малюнки Т. Шевченка« появився — як читаємо на його заголовному листі — »за артистичним доглядом проф. В. В. Мате«, та із вступною статтею Опанаса Сластіона.

Нас інтересує головним чином питання, що спонукало В. Мате, визначного ґравера, тогочасного професора Академії мистецтв у Петербурзі, брати співучасть у виданні малярських творів Шевченка. На це дає нам відповідь Олександер Лотоцький (»Сторінки минулого«, ч. 3. Український Науковий Інститут, Варшава 1932). Насамперед сама Академія мистецтв у Петербурзі вшанувала нашого поета, як свого бувшого вихованця і як академіка ґравірування, в сторіччя його народження. Тож коли наближався ювілейний 1914 рік, в Академії влаштовано виставку малярських творів Шевченка, далі — в кімнаті, де була його майстерня, відкрито пропам'ятну мармурову плиту з відповідним написом, а в академічній церкві відправлено панахиду за спокій його душі. Після тієї офіційної частини святкувань відбулися збори, на яких голова петербурзького Товариства ім. Шевченка М. М. Ковалевський виголосив промову, а проф. Мате виступив із рефератом про Шевченка, як графіка. Також сам провід у влаштуванні цього ювілейного свята був у руках В. Мате. Доповненням акту пошани для нашого поета з боку проф. Мате, була його тісна співпраця у виданні малюнків Шевченка та виконання його портрету в прегарній графічній техніці. Можна думати, що проф. Мате перебрав теж нагляд над підбором ілюстраційного матеріялу та виготовленням кліщ, виконаних справді зразково.

В історії російського мистецтва Мате виступає під іменем Василь Василевич, хоч пропам'ятна книга Академії мистецтв у Петербурзі, видана в 1914 р. з приводу 150-тилітнього ювілею цієї установи, подає його ім'я як Йоганн Вільгельм. З іншого джерела (П. Є. Корнилов — »Материали к истории русской гравюри«, Казань 1927, ст. 23) довідуємося, що Василь Мате народився 23 лютого 1856 р. в Прусії, але з дитячих років проживав у Росії. Початкову освіту одержав у німецькій реформаторській школі в Петербурзі (закінчив там 5 кляс), а відтак у петербурзькій рисувальній школі, де під керівництвом Лаврентія А. Серакова (1824–1881) студіював ґраверство. Прийнятий 1875 р. до Академії мистецтв у Петербурзі, був учнем проф. Фридриха Йордана. Мистецьку освіту він за-

кінчив там 1878 р. Слід пригадати, що в цього самого проф. Ф. Йордана (по національності німця) вчився через короткий час Т. Шевченко (після повороту зі заслання в 1860 р.) та виконав дипломну працю на титул академіка.

В 1880 р. Мате був висланий, як стипендіят вел. кн. Володимира Олександровича, для продовження студій до Парижу, де працював під проводом проф. Етієна Паннемакера ксилографа, та у Жеярда (Gailliard'a), ритівника в міді. Після свого повороту з Парижу Мате вступив до Мюнхену, бажаючи там познайомитися з зразками дереворитів XV–XVI ст. В 1883 р. Мате вернувся до Петербургу, в черговому році одержав звання »класного художника 2 степени«, далі він стає учителем ґраверства в Центральному Училищі технічного рисування бар. Штиглица. В 1899 р. Мате здобув титул академіка, а ще перед тим (в 1893 р.) іменовано його професором графіки в петербурзькій Академії мистецтв та дійсним членом даної установи. Мате помер 9 квітня 1917 р.

Замітне, що в проф. Мате вчився графіки й сам Ілля Рєпін, — дарма, що був старший від Мате на 12 років. Рєпін високо цінив Мате як людину й як мистця. Він схарактеризував Мате (в листі до Ф. Головіна, комісара бувшого царського двору), ось якими словами: »Наївний і необчислимий як дитина, був завжди щирий і відважний на академічних зібраннях, він ніколи не бентежився і як буревій поборював академічну рутину... Куди не поглянете на життя Мате, скрізь відчуваєте ніжність людини, а далі, він не вдоволявся тим, що було йому дане, а одночасно змагав до досконалости. Він часто виступає на виставках, допомагає другим влаштовувати виставові імпрези, а попри це популяризує графічне мистецтво... Всі ці небуденні прикмети допомогли Мате стати в ряді найкращих і нечисленних учителів Академії та виховати плеяду славних мистців-графіків. Покійного Мате я знав ще з молодих літ і аж до останніх років його життя жив із ним у щирій дружбі«. Виявом цієї приязні був портрет Мате роботи Рєпіна, який він подарував йому з таким дописом (1888 р.): »Ваш портрет, який я виконав, передаю Вам за Вашу душу мистця і гаряче, добре серце«. Цей портрет був у збірці Мате, тепер знаходиться в Ленінграді.

Та бували випадки, що й сам Рєпін був заскочений деякими творами Мате. І так, коли наш відомий дослідник Запоріжжя Дмитро Яворницький прислав Рєпінові (23. 1. 1927 р.) дві свої книжки, п. з. »За чужий гріх« і »Поміж панами«, де був зрепродукований портрет Яворницького у виконанні Мате, Рєпін відповів на цю посилку листом, повним одушевлення: »Яка несподіванка! Книжки й портрет! Хто нарисував Вас? Невже Ви самі?! То знаменитий портрет. Але що це: рисунок, чи офорт? Дуже, дуже подібний-прекрасний портрет. Ви напишіть мені, не забудьте, що то за чудо!« А в черговому листі (з дня 18 лютого 1927 р.) Рєпін ще раз вертається до справи цього портрета. »Тепер щотільки відгадав, що Ваш портрет виконав офортом Василь В. Мате. В ньому я чую Ваш характеристичний язик. Чудо! Чудо! Це одна з кращих робіт самого Мате й взагалі чудо графічного мистецтва. При нагоді я попрошу Вас дістати для мене від видавців якунебудь пробну відбитку, я хочу повісити її у себе окремо на стіні«.

Значення В. В. Мате як графіка дуже велике: ціла його мистецька спадщина ділиться на дві частини: на ксилографію (дереворити) й на офорти. В творчості Мате, як дереворитника можемо встановити приблизно три періоди, позначені технічними осягами: 1) уживання чорних рисок, 2) відтворювання рисунків, виконаних тушом (технічними засобами, стосованими в школі Паннемакера в Парижі), й 3) оригінальна техніка Мате — імітування мазків, уживаних в олійному малярстві. В своїх офортах Мате стежить головним чином за малярськими афектами, він намагається передати в них контрасти світлотіні. Тематично — його офорти обіймають найчастіше портрети, це ціла галерія сучасних діячів культури, письменників, мистців, композиторів, тощо. В низці дереворитів цього майстра зустрічаємо портрети Г. Сковороди, І. Рєпіна, далі — — Ярослава Мудрого — з різьби Антокольського, копії картин: »По дорозі з Києва« — В. Маковського, »Запорожці« Рєпіна, а з офорт перше місце займають портрети Т. Шевченка (з альбома »Малюнки Т. Шевченка«, що його репродукуємо в нашому цьогорічному Збірнику), Дм. Яворницького й ін. Годиться з признанням згадати, що у відтворюванні чужих оригіналів Мате не копіював їх невільничо ані бездушно, а давав у своїх працях своєрідну інтерпретацію творів, виконував їх по-майстерськи окремим »граверським язиком«, як висловився про них один із критиків.

Його майстерня в Академії була завжди насичена захопленням для мистецтва й високим творчим підйомом, у ній володів вільнодумний дух, вона притягала студіюючу молодь, що з великим довір'ям гуртувалася під проводом цього визначного педагога й непересічної міри естета.

Для нас велике значення має цей факт, що коли в 1914 р. царський уряд намагався заборонити офіційні святкування ювілею нашого поета, Мате взяв активну участь у поминках Шевченка в Академії мистецтв, а далі перебрав мистецький провід у виданні альбома »Малюнки Т. Шевченка«. І цей його сміливий жест треба уважати явним протестом проти самоволі російського деспотизму, а одночасно і доказом великої прихильности та признання для генія українського народу.

А ця наша згадка про визначного мистця Йоганна В. Мате, нехай буде доказом нашої щирої вдячности йому в його ювілейному році.

Проф. Дам'ян Горняткевич

ПРИЄДНАЛИ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ »В. Ш.«

81. п. **М. Рабчак** (Парагвай) — 3
82. п. **Т. Царик** (Балтімор, США) — 1
83. п. **Г. Цебрій** (США) — 1
84. п. **Г. Сенів** (Нью-Йорк) — 1
85. п. **П. Данилишин** (Аргентіна) — 1
86. п. **А. Буній** (Аргентіна) — 3
87. **Українець-Час** (Франція) — 3
88. п. **І. Карчевський** (Ерісвел) — 1
89. м-р **О. Тюшка** (Інсбрук) — 4

Хто черговий? Ставайте в ряди активних приятелів »Визвольного Шляху«!

АРҐЕНТІНА — З КУЛЬТУРНОГО БОКУ

(Продовження — 3)

Література

Убогість аргентінської оригінальної літератури, надолужують аргентінці перекладами. І навряд чи багато країн може рівнятися з Аргентіною щодо багатства перекладної літератури! Це й вражає приїжджого европейця, коли він у розмові з аргентінцем вищої, а то й середньої, освіти, почує не тільки голосні прізвища всесвітньовідомих лавреатів Нобеля, але й деяких письменників своєї далекої країни. Тому ми й не повинні здивуватися, коли раптово появиться твір якогось українського письменника в перекладі на еспанську мову, саме в Аргентіні. Тим більше, коли цей письменник сам живе й творить у Аргентіні. А наших письменників у Аргентіні таки й є декілька і, щобільше, біля них підростають і молоді письменники та поети.

Найплодовитіший з них **Юрій Тис.** Його жанр — історичні оповідання, які, завдяки солідним студіям історичних пам'яток та документів, зокрема ж зацікавленню козацькою добою, — мають запах автентичности. Його оповідання може не такі кольоритні й емоційні, як цінні тим, що Тис послідовно супроводить ідею, дуже суперечну давнім історичним творам, — показати прекрасне, лицарське в діях історичних осіб. До того ж його твори наближають читача до давніх, може сумних, може небезпечних, але героїчних часів Козацької держави. Чи це будуть репортажі з українських історичних місць (»Симфонія землі«), чи часи батуринського розгрому (»Записки гетьманського канцеляриста«), чи участь козаків у війнах европейських монархів (»Маркіза«). Найновіша повість Ю. Тиса »Рейд у невідоме«, в якій автор протиставить благородність українського козацтва — жорстокостям завоювань Америки, це цікава лектура для нашої молоді й, як завжди, виховна.

Дбайливо-чистою й багатою мовою визначаються твори **Олексія Сацюка,** (»Смертоносці«, »Колоски на камені«), а крім того його творча діяльність іде в напрямі редагування журналів (»Пороги«, »Овид«), а останньо — перекладає. Саме недавно появився у в-ві М. Денисюка його переклад з еспанської мови на добру українську мову »Дон Сеґундо Сомбра« Рікарда Ґуйральдеса.

Талановитий, але не дуже солідний у випрацьовуванні своїх творів **Анатоль Галан,** автор багатьох оповідань, деякі з них зібрані у збірки, (»Пахощі«, »Поразка маршала«) та сатир, гумористичних віршів у нашій пресі, зокрема в гумористичному журналі »Мітла«.

Час-до-часу появляються оповідання й нариси неперевершеного автора італійських репортажів **Євгена Онацького,** сповнені щирого поетичного настрою та мистецької вдумливости.

Своєрідним кольоритом і творчим неспокоєм осяяний твір **Олександра Білосвіта** »В степу«, який давав надії на цікаву діяльність. На жаль, цей непересічний талант запропащується в буденній метушні.

Гумористичний жанр заступив своєрідний талант **Серафима Гусочки,** що є автором гумористичних оповідань з життя підсовєтської інтеліґен-

ції. Досі окремим виданням вийшла тільки одна його книжка п. з. »Їх було трьох« (пригоди трьох безпритульних).

Жінки мають свої три представниці в українсько-аргентінському парнасі. Довголітня перекладачка французьких, англійських і еспанських письменників на нашу мову **Оксана Драгоманова**, виявила власний літературний талант кількома оповіданнями та однією книжкою »По той бік світу«. Це перший твір з аргентінського життя в нашій літературі й він матиме в ній своє місце. **Марія Цукавова** зразу виступила з книжкою »Бузковий цвіт«, тоді з довшим оповіданням »На грані двох світів«, яке було втечею від дійсности, а далі й сама письменниця втекла від літератури. **Оксана Керч**, авторка багатьох оповідань по журналах, альманахах, зокрема в »Овиді«, всіляких інсценізацій для культ-освітньої роботи, врешті взялася до більших речей. Закінчила хроніку з життя гімназисток і студентів у Львові »Вулька«, та працює над романом з життя львівської богеми.

До недавного часу **Ігор Качуровський** був одиноким українським поетом в Аргентіні. Він автор ліричної збірки »Над світлим джерелом«, кількох поем (»Село«), поезій, розкиданих по журналах, оповідань та перекладів з еспанської (зокрема А. Сторні й Ф. Морено). У його сліди пішли два молоді поети, так з власною поетичною творчістю — **Любомир Думановський (»Море«)**, як і з перекладною — **Володимир Шепарович** (переклад Андраде »Гніздо кондорів«).

Молодше покоління письменників висунуло на чоло **Володимира Смиринського** з його двома філософічними творами: »Філософічний зошит« та »Дискусія зі св. Павлом Алепським« і **Лева Несона** з його натуралістичними картинами американського світу (»Заручини«).

Крім цих письменників усіх генерацій — загальновизнаних і організованих у **Спілці Українських Науковців, Літераторів і Мистців**, є ще й робітники пера й журналісти, які »грішать« літературними творами, а навіть книжками майже літературного виду. Серед них сеніор українсько-аргентінської літератури **Олексій Запорожець**, що поза описами своїх улюблених Дніпрових порогів (лоцман же!) напише й оповіданнячко, а то й повість для церковного журналу. Проф. **Богдан Гаврилюк** уміє драматично розказати про свої переживання на Колимі. **Марта Полянська** ділиться в »Овиді« враженнями з виправи на шпилі Андів. Окреме місце належить двом талановитим гумористам: **Несторові Величковському** (Гриць Романтичний) та **Володимирові Каплунові**, які своєю їдкою сатирою на злободенні теми (перший) та народнім гумором (другий) не тільки розважають, але й виховують українську колонію в Аргентіні. Обидва вони друкують свої вірші, фейлетони, сценки, в пресі та календарях. Збірка фейлетонів Н. Величковського появилася окремою книжкою.

Цьому доволі буйному розквітові української літератури в Аргентіні сприяють українські видавництва та існування на тамошньому терені Спілки УНЛіМ. Сьомирічна жвава діяльність Спілки під головуванням спершу проф. **Євгена Онацького**, згодом мистця **Володимира Ласовського**, влаштовування численних авторських вечорів, прилюдних дискусій над творами письменників та зокрема тісне пов'язання її з видавництвами, — стимулювали багатьох письменників продовжувати творчу працю, а молоду генерацію — пробувати своїх сил. Найкращим стимулом для пись-

менників є безперечно можливість друкуватися, а саме видавнича діяльність розвинулася в Аргентині напрочуд буйно. Найбільше видавництво **Миколи Денисюка** випустило впродовж кількох років понад 20 книжок, крім місячника »Овид« — присвяченого літературі й мистецтву. Другий літературний журнал **»Пороги«** видає в-во »Перемога« **В. Кравця**, яке теж надрукувало декілька книжок. В-во »Мітла« **Юліяна Середяка**, яке щомісячно впродовж п'яти років випускає гумористичний журнал **»Мітла«**, почало теж видавничо-книжкову діяльність (»Селепко Лавочка« і другі). Два тижневики **»Українське Слово«** й **»Наш Клич«** теж деколи видають книжечки крім традиційних календарів-альманахів, так само як і церковні місячники **»Життя«** (католицький) та **»Двір«** (православний).

Ця літературно-видавнича діяльність набагато піднесла культурний рівень української колонії в Аргентині.

(Продовження буде)

Софія Наумович

ВПИСИ В РЕКОРДАХ КОНҐРЕСУ І СЕНАТУ США

Вписи про Україну в рекорді Конґресу США мають уже свою 45-тилітню історію. Розпочато їх ще 1911 р. сенатським документом 61-го Конґресу, 3-ої сесії. В 1917 році було два чергових вписи — Сенату і Конґресу, що довели до підписання проголошення »Українського Дня« президентом В. Вілсоном 21 квітня у Вашінґтоні. Далі йшли спорадичні згадки аж до приїзду нової еміґрації, яка пожвавила діяльність »американської України« та довела до урочистого відзначення в січні 1954 р. 35-тих роковин проголошення Української Самостійної Соборної Держави. Це були наслідки популяризації Укр. Конґресовим Комітетом української справи і вписів у конґресовім рекорді заяв сенаторів, конґресменів США та голови УККА проф. Л. Добрянського. В 1955-56 рр., в обох палатах, Сенату і Конґресу, зачитано молитви за волю України, а ґубернатори стейтів і посадники міст урочисто проголосили »Українські Дні«. На капітоліях столиці США і міських ратушах, побіч американського зоряного, гордо повівав український блакитножовтий прапор.

Слід згадати, що в 1956 р. з нагоди січневих роковин Державности і Соборности України, було 14 згадок і вписів у палаті Конґресу США та три в палаті Сенату. Кардинал Спольмен і другі вмістили в рекордах чч. 3761 і 3762 згадки про переслідування християнської Церкви в Україні. Вміщено також у конґресовім рекорді ч. 3760 згадки проф. Л. Добрянського про 1000-ліття Християнської України, сенатора Батлера з Міріленду про визвольну боротьбу України (конґ. рекорд ч. А 2328), конґресмена М. Фіґена про державну незалежність України (конґ. рек. чч. А 625 і А 749) і т. п.

При тій нагоді слід зокрема підкреслити небуденний вписконґресмена М. А. Фіґена з Огайо до конґресового рекорду анкети »АБН Кореспонденс« про політику визволення чи співіснування, переведеної з президентом Кореї Сіґманом Рі, лордом Ванзітатором, ген. Фуллером, пре-

зидентом Антикомуністичної Ліги Азійських Народів д-ром Ку Чеңг-каңґом та головою Шотляндської Ліги для Европейської Свободи п. Стюартом, яка була вміщена в жовтневому числі м. р. в цьому журналі. Конґресмен М. А. Фіґен вписав цю анкету в конґресовому рекорді 84-го Конґресу США, другої сесії (т. 192, ч. 53, ст. А 2621, А 2622 і наступні) 26 березня 1956 року.

Це була відповідь конґ. М. А. Фіґена на обманні заяви Хрущова на XX. з'їзді КПСС про »співіснування« та на його напрямні для діяльности комуністичних п'ятих колон у вільному світі, яка мала б довести до поневолення комуністами вільних ще народів »парляментарним« способом. Цю нову обманну комуністичну пропаґанду російського імперіялізму, конґ. Фіґен назвав — »ультиматум вільному світові«. Хрущов намітив посилити в невтральних країнах діяльність »народніх фронтів«, а в країнах де комуністи дістають належний спротив — розпочати диверсійні акції при застосуванні посиленої конспірації. Конґресмен М. А. Фіґен перестерігає США, що коли Хрущов говорить про »мирне співіснування« з вільним світом, то тільки на те, щоб одночасно посилити свою диверсійно-конспіративну діяльність для опанування вільних народів. Тож після женевської (до речі, невдалої) конференції великої чвірки, коли »дух Женеви« почав у США сприяти політиці мирного співжиття з СССР, тоді редакція »АБН Кореспонденс« з Мюнхену звернулася до чільних політичних діячів світу з запитанням, яку політику вони пропонують ужити супроти СССР: чи політику визволення, чи політику співіснування? Президент вільної Кореї Сіґман Рі заявив, що вільний світ мусить бути готовий до боротьби за визволення поневолених комунізмом народів. Президент АПАКЛ д-р Ку Чеңґ-каңґ заявив, що політика співіснування доведе до атомової війни. Голова Шотляндської Ліги п. Стюарт твердить, що співіснування комунізму і християнської цивілізації є неможливе. А конґ. М. А. Фіґен заявив, що АБН мусить надалі залишитися оборонцем національно-визвольних рухів поневолених червоною Москвою народів.

Ці вписи в рекорді Конґресу може були б і пройшли незамітно, якщо б не нью-йоркська газета »Дейлі Нюз« від 30 березня 1956 р., що вмістила добру статтю свого вашінґтонського кореспондента Джана О'Доннела. Він з'ясовує, що в американській пресі є багато обманних коментарів про розвиток сучасних подій в СССР, суґерованих колишніми совєтськими аґентами типу Хохлова, які в той спосіб намагаються приспати чуйність США, зменшити силу й значення правдивої оцінки ситуації в СССР, вписаної конґ. М. А. Фіґеном у рекорді Конґресу. Власне в цій статті автор пише про анкету »АБН-Кореспонденс« з жовтня 1955 р.

Допис кінчиться твердженням ген. Фуллера, що кремлівські вожді повертаються до тактики Леніна: крок узад — два вперед, та що Москва, зміцнюючи свій плян світової революції зміною тактики, не змінила своєї мети опанувати вільний світ. Цьому можна запобігти лише визволенням поневолених Москвою народів та розбиттям московської імперії.

Між іншим, це один з доказів, що »АБН Кореспонденс« є дуже важливим середником розповсюдження ідеї визвольної боротьби поневолених Москвою народів, джерелом вірної інформації для вільного світу.

Д-р О. Соколевич

З нових видань

»Теперішній наш потяг у літературу — це є продовження колишнього потягу на Січ... Це ніби новітнє козакування, і література наша — це ніби нова Січ, куди линуть і »слави добувати« і »на ворогові помститись«...

Найголовніше те, що для літературної кар'єри не так уже й потрібний такий багаж, як освіта, довга й уперта праця над собою... і навіть розум.

А що, якби... всю цю нашу... потенцію... скерувати в інший, пожиточніший бік! Хоч би, прим., на навчання, учбу, або що. Далебі, за кілька років ми мали б усі т. зв. »матеріяльні передумови державности«: лікарів, адвокатів, інженерів, пілотів і просто кваліфікованих людей«.

Б. Антоненко-Давидович

Іван Завзятий — »БЛУДНИЙ СИН«. Роман у двох частинах, літературна обробка **Івана Кошелівця**, В-во »Дніпрова Хвиля«, Мюнхен (Німеччина), 1955, ст. 295.

Прийомний син Грицька Осики, Кузьма, дуже бешкетував над жидами с. Підгаєць на Волині, — бо, начитавшись чорносотенної почаївської літератури, був заядлим і переконаним антисемітом. Одного разу, після скарги жидів, підпилий Осика так побив приймака, що той, одлежавшись у добрих людей, намислив тікати з дому.

Коли батько поїхав на ярмарок, хлопець, діставши підробну довідку, пішов до Дружкополя у волость по пашпорт. Пашпорта йому, як неповнолітньому, звичайно, не дали. Вертаючись додому, Кузьма заблудив під час завірюхи і знову потрапив до Дружкополя. Мусів шукати, де б переночувати. Натрапив на жидівську кузню і в щілину побачив, як жиди-коваді важко працюють. Впросився ночувати. Жиди не відмовили, пригріли і нагодували. Все це розбило антисемітські упередження Кузьми. І коли він повернувся додому, то вже не робив бешкетів та й інших стримував від антисемітських виступів. Думки про втечу з дому усе ж не кидав, бо почував себе ще гірше, коли батько одружився з молодою сиротою Катериною.

Улітку втретє ходив до волости. Дорогою нагнав статечного селянина, з яким розбалакався і розповів про своє горе. А був це старшина волости, що потім наказав видати хлопцеві пашпорт. Щасливий Кузьма вернувся додому і готувався до втечі. Після чергової батькової бійки не витримав і по жнивах, попрощавшись із товариством, рушив у дорогу.

Спершу потрапив до міста Луцька, а потім до Москви і влаштувався робітником на будівництві. Згодом звик до обстановки і зрусифікувався, — бо збагнув, що »хахлюком« не вигідно бути. Підробив пашпорта з Осики на Осипова і став Кузею Москвічем. Працював на різних роботах у Москві та її передмістях, навчився пити горілку і лаятись, як справжній москаль. Ганяючись за більшими заробітками, перебрався на Донбас (Юзівські рудні) і став шахтарем. Працював забійником і заробляв великі гроші. Як джигун і грошовитий, залицявся і мав успіх у сімнадцятирічної красуні Нюри. Встрявав на боці москалів у бійки »кацапів« з »хахлами« і скрізь виходив переможцем. »Для Кузьми настали дні, як для розбещеної дитини. Дівчата й молоді молодиці аж билися за нього, шахтарі були горді, що працювали з ним на одній шахті, на одній рудні... В шахті його брали все до спеціяльних робіт, і він завжди заробляв добрі гроші. А разом з тим він опускався все нижче на дно життєвого моря...« (ст. 195).

Перелім у натурі Кузьми зробили два факти: замах на нього Яші, найкращого товариша, якого він урятував від смерти під час обвалу, та праця з українцями, що вразили його своєю солідарністю. Під їх впливом та впливом українських книжок Кузьма почав відчувати себе українцем. А, побувавши на виставі »Хмари« Суходольського в селі в гостині у товаришів, признався, що він українець, і став, під впливом Хведя та лідера українських есерів (с.-р.), поміщика Юрченка, навіть членом таємної організації есерів. Тепер відновив зв'язки з своїм селом, з яким перед цим навіть не листувався. Дізнався, що старий Осика помер, і вирішив навідатися додому; тим більше, що заговорило старе почуття до мачухи, якого не заглушило навіть кохання з Нюрою. І якось по Різдві Кузьма опинився в своїх Підгайцях.

Серед просвітньої роботи між земляками не забував і про власні справи. Упорядкував господарство, одружився з мачухою (власне, взяв її за жінку) і вернувся на шахти. Тут пірнув з головою в підпільну революційну роботу. А в міжчасі одружив Нюру з своїм товаришем Гришею, — і обидві родини зажили у приязні. Та підпільну організацію викрито, і Кузьму та Гришу заслано на Сибір. Але дорогою вони втекли з кількома товаришами і опинилися аж на Донбасі, де нелеґально працювали на малих руднях та вели революційну роботу.

Розпочалася перша світова війна, що розхитала московську імперію і призвела до лютого 1917 р. Спали довговічні кайдани, і народи в Росії вдихали свіже повітря політичної волі. »Український народ, як і інші поневолені народи, приступив до організації своїх сил« (ст. 277). Кинувся до цієї праці й Кузьма, якого революція допровадила аж до Києва — в генеральний секретаріят народньої освіти, у відділ пропаганди, як одного з чолових агітаторів Центральної Ради.

Обходячи київські казарми та підприємства з пропаґандою за Центральну Раду, Кузьма здибався з Йоськом, сином дружкопільського коваля, в якого хлопцем колись ночував узимку. Цього Йоська з сестрою тоді вліті оборонив від розбишак, що хотіли забрати у жиденят суниці. Тепер між Йоськом і Кузьмою нав'язалась приязнь. »Йосько швидко підпав під Кузьмин вплив і з власної ініціятиви записався в курінь Вільного Козацтва, при якому був записаний і Кузьма« (ст. 286). Обидва вони й загинули смертю хоробрих, боронячи підступи до ланцюгового мосту в Києві перед наступом московсько-большевицьких орд.

Але переміг ворог, і Україна кривавилась під п'ятою окупанта. Друзі віднайшли серед побитих Кузьму і його поховали. Катерина щодня навідувала могилу, аж поки Чека не заарештувала нещасну вдову мертвого »ворога народу«. »Залишився семилітній Івась, якому вона розповіла, за що поліг його батько, і він довідається також, де поділася його мати. Цього він ніколи не забуде« (ст. 295). І, очевидно, як виросте, стане на боротьбу з окупантом, — бо автор і свою повість закінчує гаслом: »Борітеся — поборете!« (Ibid).

Така сюжетна схема цієї наївної повісти, а не роману, як зазначено в заголовку.

* * *

Спинімось на моментах, незгідних ні з історичною, ні з художньою правдою. А їх у творі чимало:

1. Необґрунтовано, чому Кузьма не носив прізвища своїх батьків, а мав прізвище прийомного батька Осики. Адже автор не говорить про усиновлення Осикою хлопця. Тому така річ без усиновлення була неможливою на Наддніпрянській Україні за часів царату.

2. Фальшиво звучить і антисемітизм хлопця (ст. 15-19). Він був би до лиця дорослому переконаному чорносотенцеві, а не малописьменному сільському хлопчакові. Ще фальшивішим здається нам раптове переродження з антисеміта на юдофіла, коли побачив, як жиди важко працюють (ст. 61-71, 233).

3. Не переконують твердження про національну свідомість хлопчака та його любов до »рідної мови« (ст. 53-54, 72-73, 127). Так тхне це наїв-

ним народництвом та есерівською міркою визначення національности українця (знає українську мову — українець, не знає — неукраїнець), через яку в час визвольних змагань ми відштовхнули від себе багатьох представників нашої нації, як робітників, промисловців, поміщиків і т. п., бо вони, мовляв, нашої »мови« не знали.

4. Якщо ж повірити тому твердженню автора, тоді незрозумілим стане відречення Кузьми від українства та його ненависть до »мови« (ст. 146-148, 154), як і бійки на шахтах з »хахлами« на боці »кацапів« (ст. 191-195).

5. Фальшиво звучить і навернення »блудного сина« до свого народу та перехід його в есерівське підпілля. А зворушення від »Хмари« Суходольського — сантиментальною малоросійщиною (ст. 209-213, 216-222, 227-228).

6. Не можливим уважаємо й »навернення« на українство москаля Гриші, що навіть бореться за визволення України (ст. 230, 267, 269, 271, 276, 279-280, 286, 294), хоч Гриша й есер (с.-р.). Бо знаємо, скільки лиха завдали українським визвольним змаганням москалі-есери (згадаймо хоч би поступування Керенського).

7. Не менш штучним є перетворення жида Йоська на борця за визволення України, що навіть загинув за Україну (ст. 285-286, 288-292, 294). З історії визвольних змагань не знаємо таких поступовань жидів.

8. Суперечним українській ментальності й не відповідає українському побутові й одруження Кузьми з мачухою (ст. 112, 115-119, 121-123, 126, 152, 245-262, 264-265). Яке не було б у них почуття одне до одного, а такого факту не сталося б, — бо всі відвернулися б від порушників побутових норм, як від найогидніших злочинців. Шкода, що автор над цим не подумав і не заглянув хоч би в українську етнографічну літературу. На щастя, подібних явищ чи таких, як »снохачество« у москалів, у нас немає і запроваджувати їх у літературу, мабуть, не варто.

* * *

»Передає куті меду« автор і в подачі фабульного матеріялу. Повість так сильно насичена фабульними подробицями, що вони розсіюють увагу читача і одводять її від розгортання сюжетної схеми.

Зайвим уважаємо: 1) замах на самогубство Катерини (ст. 31-32); 2) епізоди з дитячим коханням Варки (ст. 43-44, 92-94, 125-126) та любовну інтригу Кузьми з Нюрою (ст. 165, 176-178, 181, 206, 263, 265-267); 3) пригоди, про які оповідає в повісті дід Перепелиця (ст. 97-102); 4) епізоди, пов'язані з особою Миколи (ст. 260-261, 271-274, 280, 287-288) і т. п.

Не задовольняють нас і персонажі повісти. Всі вони — надумані сухі схеми, а не художні образи. Навіть від головної дієвої особи, Кузьми, віддає штучністю. А це знижує художні вартості твору.

Позафабульний матеріял — непотрібна балаканина або популярні лекції з українознавства, що роблять твір антихудожнім (див. хоч би ст. 205, 209-213, 217-225, 228, 231-234, 238-244, 261-262, 267, 271, 277-285, 294-295) і перетворюють його на есерівську »агітку«. Інтерпретація українських визвольних змагань крізь призму української есерівщини часто розбігається з історичною правдою і знижує значимість твору.

Тому переобтяжена зайвими епізодами й подробицями проспективна композиція повісти є важкою і незграбною. А крім того, вона утруднює читання і сприйняття твору.

Хоч повість зазнала »літературної обробки« Івана Кошелівця, проте в ній чимало недоречностей та стилістично-мовних похибок. Зазначимо лише кричущі: 1) помилкове »до Радзивиліва« (ст. 17), замість поправного »до Радзивилова«; 2) штучне »жидівня« (ст. 17), замість поправного і народнього »жидова«; 3) помилкове »четвертина«, за 24 коп. (ст. 26, 30, 34, 104), замість поправного і народнього »чвертка«*); 4) калька з росій-

*) На Наддніпрянській передреволюційній Україні міри на горілку народньою мовою були такі: половинчик, восьмушка, чвертка (24 коп.), півкварти (46 коп.), кварта і четвертина, або журавель (одна четверта частина відра), чого автор, очевидно, не знає.

ської мови »Не дивлячись на те, що він був змучений...« (ст. 67), замість поправного »Хоч він був змучений...«, чи »Дарма, що він був змучений...«, або »Не зважаючи на те, що він...« і т. п.; 5) так само калька з російської мови »Справа в тім, що...« (ст. 223), замість поправного »Річ у тім, що...«; 6) ще гірша калька з російської мови »Не віддаючи собі звіту« (ст. 257), замість поправного »Не здаючи собі справи в тім (чи з того), що...«; 7) хибна в українській мові клична форма »Йоську« (ст. 291), замість поправної »Йоську«, і т. п.

А найголовніше, що »літературна обробка« не повикреслювала зайвого, про яке говорено вище, та не повиправляла недоречностей, якщо на це дозволяв автор. Бо в надрукованому вигляді твір становить невдалу повість, про яку, мабуть, і згадки не буде в історії української літератури.

Д-р Г. Завадович

* * *

»ШЕВЧЕНКО — ХУДОЖНИК«. Альбом вибраних творів. Державне Видавництво художньої літератури. Київ, 1954.

Хоч Шевченко як маляр, не займає центрального становища в історії українського мистецтва, то все таки відчувається в нас зусилля висунути його на одну з головних позицій ще й в цій галузі нашої науки. Це майже певне, що його популярність — як поета, — спричинилася до поглиблення дослідів теж над його мистецькою творчістю. Зацікавлення малярською спадщиною Шевченка позначилося чималою кількістю монографій, які обіймають українською мовою повний десяток наукових праць, далі — декілька російською та окремі статті польською і німецькою мовами. Це тим важливіше, що наша література з галузі мистецтвознавства не дуже багата, зокрема на монографії. Але саме велика кількість монографій про малярську творчість Шевченка є найбільш переконливим доказом, що наші мистецтвознавці хочуть відзначити його п р о л о м о в е значення в історії українського малярства, аналогічне до цього, яке він заслужено здобув собі в українській літературі.

Шевченкові заслуги в історії українського мистецтва полягають у тому, що він перший впроваджує в Україні — до тої пори занедбані в нас — такі ділянки в малярстві, як історична й побутова тематика, успішно працює в галузі релігійного малярства, студіює пам'ятки нашої старовини, виконує цілу низку краєвидів, при чому в цій останній царині попередив технічно французьких імпресіоністів на повних 20 років! На окрему увагу дослідників заслумовує також його графіка.

Саме ці заслуги Шевченка на полі українського малярства, які без перебільшення можна назвати проломовими, стають дуже приманливою темою для наших мистецтвознавців. Самозрозуміло, що основою для розгорнення дослідів у тому напрямі, являється кожна солідно видана монографія з дбайливо підібраним ілюстраційним матеріялом. Вона має заступити оригінальні малярські твори Шевченка, яких тут за океаном взагалі немає.

На книгарських полицях появилася нещодавно видана публікація п. з. »Шевченко — художник« із двомовним текстом, при чому перше місце признано українському, а на другому подано російський текст. Його зміст творять: коротка стаття (на 2-х сторінках) про Шевченка-маляра, далі список зрепродукованих праць, що обіймає 131 позицій, після чого головне місце займають репродукції, надруковані на окремих картинах. Майже всі ілюстрації є відтворені з експонатів державного музею

ім. Шевченка в Києві, а тільки 1 з Харкова й 2 з московських приватних збірок. Є це лише одна восьма частина загального мистецького дорібку Шевченка й тому нас хвилює болюче питання, що сталося з рештою його цінної спадщини. Як відомо, велика кількість малярських праць нашого поета зберігалася в музею В. Тарновського в Чернігові, спаленому німцями, чи вдалося щось із цих творів врятувати, про це важко довідатися.

Альбом »Шевченко — художник« виданий доволі претенсійно, великим форматом, але й ця зовнішня форма мусить прикро вражати українського читача, бо на внутрішній стороні палітурки надруковано золотими буквами напис »300 років воз'єднання України з Росією«. Другою поважною хибою цього альбома є недбайливе технічне виготовлення ілюстрацій, на яких майже з правила одна кліша не покривається з іншими, не творить суцільного образу, наслідком чого глядач не має повного зорового вдоволення. Насувається підозріння, що видавництво нарочно намагалося понизити такими засобами мистецьку творчість Шевченка, тим більше, що публікації з ділянки російського мистецтва, видавані совєтськими накладнями є з правила щонайменше бездоганні, отже при виданні альбома »Шевченко — художник« відчувається якусь злобну тенденцію.

Дивно вражає теж, що автор тексту називає Шевченка »казахським мистцем« лише тому, що наш поет виконав деяку кількість картин із побуту кіргізів. Зрештою сам текст — як сказано вище, — дуже короткий, не може внести нічого нового до студій над творчістю Шевченка.

В низці зрепродукованих картин одно з перших місць займає композиція Шевченка п. з. »Смерть Богдана Хмельницького« у двох відмінах — як ескіз, виконаний олівцем, і як образ в 1836-1839 рр., отже ще в час студій Тараса в Академії мистецтв. В обох композиціях бачимо акцесорії й персонажі, які свідчать про глибокі національно-релігійні почування Шевченка. Перед вмираючим гетьманом стоїть великий хрест на тетраподі, а поруч нього євангелія, стіни спальної кімнати вкрашає велика ікона, біля тетраподу стоїть навколішки митрополит. Між приявними бачимо козацьку старшину в молитовному настрою, тільки деякі з-поміж них держать прапори у своїх руках. Ця картина, в нас мало відома, доказує в дуже переконливий спосіб про серйозне зацікавлення Шевченка історичною тематикою так, що його друга композиція на подібну тему, а саме »дари в Чигирині«, не є чимсь відокремленим у цій галузі його творчости.

Шевченко студіював історичне малярство у проф. Завервайда й дехто з наших мистецтвознавців (між іншими, проф. Д. Антонович) зв'язував знайдений у 1935 р. портрет молодого баталіста з особою цього мистця. В альбомі »Шевченко — художник« бачимо зрепродукований цей портрет, а під ним напис, що це не Завервайд, а молодий баталіст Коцебу, пізніший професор Академії мистецтв у Петербурзі. Далі в альбомі відтворені автопортрети Шевченка, відтак портрети його професорів, краєвиди України; до найцінніших належать студії архітектурних пам'яток Києва, Полтави, Суботова, Почаївської Лаври, а врешті відомі два циклі »Живописна Україна« й »Притча про блудного сина«. Релігійна тематика

(совєтське видання!) обмежена лише до копії з Рембрандта »Притча про виноградаря«.

Позитивними прикметами цього видання треба уважати додаток: коментарі до зрепродукованих картин, сперті на архівних даних, а також основні інформації про техніку окремих малярських праць Шевченка, про їх розміри й про матеріял, на якому вони виконані. Відтак сам факт, що майже всі репродукції в цьому альбомі є відтворені в кольорах (за винятком графічних праць, рисунків і тушевих ескізів), які дають все таки уявлення про Шевченка, дуже вибагливого кольориста, ставлять цю монографію — попри її чималі технічні недоліки, — в низці корисних появ на книжковому ринку.

Д. Г.

* * *

ТРИ ЗБІРКИ. Якось так сталося, що 1955 р. вийшли з друку три видання збірок поезій, авторами яких — жінки. Йде тут про **»Княжу емаль« Оксани Лятуринської**, вид. Об'єднання Українських Письменників »Слово«, Нью-Йорк—Торонто, 1955 р., ст. 196; **»Мить« Діми**, вид. Першої Української Друкарні у Франції, Париж, 1955 р., ст. 30 та **»Лірика« Марти Калитовської**, вид. Першої Української Друкарні у Франції, Париж, 1955 р., ст. 30.

Ювілейне видання »Слова« з нагоди п'ятдесятиріччя найвизначнішої сучасної поетки **Оксани Лятуринської**, було для неї чи не найкращим відзначенням у її творчій, не завжди доціненій, праці. Бо цю велику аристократку духу характеризує перш за все скромність і побачити майже всю свою творчість, зібрану в дбайливо виданій книжці, — це, мабуть, і було здійснення її задушевних мрій. А яка ж цінна ця збірка для нас, у нашу зматеріялізовану й зраціоналізовану добу! Коли починає приходити до слова низька життєва засада: »Там моя батьківщина, де мені добре живеться!«. Коли починає слабнути зацікавлення нашою сивою давниною, — та й не тільки давниною, але й сучасністю в Україні!, — коли врешті немає кому розказати молодому поколінню про нашу княжу й козацьку славу! Отож і вся вдячність патріотичного українського громадянства належить Видавництву, яке дарувало нам цю чудову книжку.

Не від речі тут буде зацитувати два вислови з передмови до збірки Є. М.: »Якщо б Ольга чи Ярославна (княгині — Є. М.) писали вірші, то ті вірші й були б поезіями Оксани Лятуринської«. »В нашій винятковій добі, в її найстрашнішім етапі на нашім труднім шляху від »України« до »Руси«, — постать Оксани Лятуринської уявляється однією з найяскравіших »жон руських« нашої поезії«. Ця блискуча передмова й стилеве оформлення мистця М. Михалевича підносять вартість збірки, як добре підібрані рамці — картини.

Діма виступила перед українським громадянством уже з третьою своєю збіркою. Та замість росту в цієї молодої поетки — примічаємо застій на цьому самому рівні, що й у першій збірці **»Волошки«**, якщо не упадок навіть! Коли перша збірка захопила нас свіжістю, щирістю й великою настроєвістю, зокрема носталгією, — то третя збірка повторяє ці самі теми й настрої, а тільки засоби їхнього вияву змінюють форму на більш модерну, але й трохи штучну, надуману. Що ж означає такий застій Діминої поезії? Невже вона нічого більш не може дати з себе? Але ж якраз навпаки! Чимало ж бо письменників починало поезією, та ще й набагато слабшою за Дімину, а згодом досягали висот на інших ділянках літератури! Отож, на нашу думку, і шлях для Діми: залишити поезію, як уже пройдений етап творчости, а взятися за драму, в якій Діма виявляє неабиякий хист! Після »Пересаджених квітів« і »Хмелю«, читачі й глядачі тепло привітають нову драму, чи комедію молодого драматурга.

Марта Калитовська не дуже поспішала з друкуванням своїх поезій. Тому то вийшли вони в її першій збірці відшліфовані, скристалізовані й, так би мовити »клясицистичні«. У противагу Дімі, в якої першу ролю грає полет, настрій, уява, — Калитовської поезія глибоко передумана, логічно й поправно зримована (хоч і трапляються такі огріхи, як »непопсуте«) і тематика не така безнадійно-носталгійна, бо Калитовська вміє побачити на Заході не тільки чужину, але й мистецькі цінності. Але саме в цій »тематичності« може трохи замало »чистої« поезії. На мою скромну думку найкращий вірш у збірці саме той, який дозволю собі в цілості зацитувати. Своєю мелодійністю він неподібний до всіх інших:

Це любов була?
Пахло літо — може і левконії.
Липи тінь зависла на балконі,
відцвіла.
Здригнулась рука,
попіл впав на килим — мій улюблений.
Я подумала, щось загублено...
Сукня була така
як коктейл — шовками мережана,
між складками там лежав збережений
мій день.

Збірці Калитовської дуже підходить обкладинка А. Сологуба з квітками й пташками.

Софія Наумович

* * *

»УКРАЇНСЬКИЙ ГОСПОДАРНИК« (The Ukrainian Economist). — Науково-популярний орган економічної науки і практики. За головною редакцією **проф. М. Величківського.** Числа 1-5, 1954--55 рр., Нью-Йорк, США.

Обговорюємо небуденне явище в нашому науковому і громадському житті, появу економічного органу, що його вже п'ять чисел видала група ентузіястів-економістів і взагалі наших учених на чолі з відомим в Україні вченим — економістом проф. Миколою Величківським. Ми вважаємо, що пора сказати про це видання належне слово не лише фахівцям-економістам, чи фаховим критикам, а й звичайним читачам, чи науковцям споріднених з економікою фахів.

В істоті речі, сучасна економічна наука заступила певною мірою колишню філософію. Як колись філософія була »наукою всіх наук«, так тепер економічна наука стала всезагальною і універсальною. Тепер усі явища не лише в суспільстві, а й в природі, техніці, і навіть в історії вимірюються економічною проблематикою. Тому й появу такого органу, ми мусимо розглядати з позицій конечности висвітлювати всі наші проблеми нарівні сучасних досягнень.

На початку 1954 р. група економістів-науковців і практиків, взялася за велику справу — видавати спеціяльний, присвячений науково-економічним проблемам орган, під поданою вище назвою.

Спонукою до цього став поперше брак не лише будь-якого економічного журналу, а навіть солідно редагованого розділу в існуючих органах. Та й правду кажучи, якщо поминути **»Український Квартальник«** УККА (англомовний) та **»Нові Дні«** в Торонті, де час від часу появлялися статті на економічні теми, то всі інші наші органи ніколи економічних проблем не піднімали, хіба що органи наших партій, як, наприклад, **»Мета«** — орган УНДС і **»Визвольний Шлях«** ОУН(б).

В цьому останньому економічна проблематика практикується досить широко й ґрунтовно і це, здається, чи не єдиний наш партійний орган, у якому приймають участь своїми статтями наші вчені економісти. В цьому ж органі друкувалися наукові праці економічної секції УВАН у Німеччині.

Але УВАН і НТШ у США не спроможні покищо навіть видати праці своїх економічних секцій, а не то, щоб згуртувати і видати праці не своїх членів. То була причина, так би мовити, суспільно-громадська.

Другою, не менш важливою причиною, що спричинилася до появи »Українського Господарника«, була потреба згуртувати економістів-українців, незалежно від світоглядових, станових та конфесійних різниць. Відомо, що друкований орган є в цьому відношенні найкращим ґрунтом —універсальною платформою. Щоправда ініціятори поставили собі ще одне, може навіть найважливіше завдання — **культивувати справжню українську економічну науку**, що, як відомо, на рідних землях є може в найтрагічнішому стані.

Навіть поверховий перегляд змісту видрукованих п'ять зошитів »Українського Господарника« показує, що автори своє завдання вперто виконували і може навіть перевиконали. Як виявилося, життя їм висунуло ще одну проблему — висвітлення економічних проблем країн нашого поселення і навіть світових, бо, як відомо, тепер світ у цьому відношенні є єдиний, або, в крайному разі, глобально поділений на політичні сфери впливу, але економіка, а насамперед фінанси є єдині (напр., доляровий паритет).

Першим досягненням ініціяторів на чолі з проф. М. Величківським — є згуртування економістів, так новоприбулих, як і тут роджених, таких як д-р М. Дудра, д-р Б. Винар, інж. Лісовик, П. Архангельський, інж. М. Біда, інж. М. Млаковий та інші. Ці автори вже подали на сторінках »Українського Господарника« надзвичайно цікаві для найширших кіл читачів свої статті на різні теми української, американської і світової економіки. Це нормальне явище, бо таке завдання ставили собі ініціятори. Але виявилася, може навіть для самих аранжерів видавництва — несподіванка, до них прийшли неекономісти — активні діячі споріднених фахів, або навіть далеких, які, виходячи з потреби і свої проблеми висвітлювати з позицій економіки, написали низку статтей на економічні теми. І ще важливий момент, що деякі з них досі ніде не друкувалися, отже, можливо, що якби не цей орган, то взагалі нічого не написали б на економічні теми.

Таким чином »Український Господарник« виявився справжнім організатором не лише людей фізичних, але й ідей. До таких нововиявлених авторів належить насамперед відомий в Україні як фахівець з хвороб птахів **проф. О. Корсунський**. Він в »У. Г.« видрукував надзвичайно ґрунтовну працю на тему: »Птахопромисловість у ЗДА«, а в другій своїй статті: »А що далі?« — накреслює шляхи використання новоприбулими українцями тих можливостей, що їх дає ця промисловість птахівництва в США в розумінні організації власних підприємств. Так само **проф. Єфім Сластененко** з Університету в Торонті, давно відомий як зоолог-іхтіолог, в цьому журналі видрукував цікаву статтю на тему »Рибне господарство України«. **Проф. Ілля Григоренко**, відомий як зоотехнік-біотехнік, тепер видрукував дві статті — »Нова формула для риболовів« і »Наростання криги на ставках України«. Так само і **проф. О. Архімович**, відомий фітотехнік, у статтях »Культура бавовни на Україні« і »Успіхи цукрово-бурякової промисловости в ЗДА« цілком по-новому підходить до розв'язання згаданих проблем.

Ми вже згадували, що автори, а головним чином проф. М. Величківський взяли відразу вірний напрямок на вивчення і висвітлення економічних проблем не лише України і США, а й інших країн, головним чином глобальних проблем економіки сучасного світу. Стаття **проф. М. Величківського** »Загальний огляд сучасного економічного стану головних демократичних країн вільного світу«, що вміщена в І. числі »У. Г.« за 1954 р. — є ніби вступ до висвітлення подібного роду проблем. Цікавими працями є також статті **проф. П. Кованьковського** на тему »Фінансово-економічна політика ЗДА«, **магістра І. Хлопецького** »Пасічництво в ЗДА« та інші.

Найбільшу увагу присвятив журнал, чи зглядно його керівники — проблемам економіки України. Праці проф. М. Величківського в цьому відношенні становлять певну цілість тематики про економічний стан сільського господарства України. Головніші статті такі: »Важкий стан українського селянина«, »Сучасний стан скотарства України«, »Заробіт-

на платня сільсько-господарських робітників України за час окупації«, »До питання сучасної кризи в сільському господарстві України« та інші.

Інші автори вмістили не менш цікаві статті на різні економічні теми. **М. Дудра**, професор американського університету, багатонадійний учений економіст, у ч. 2. за 1954 р. видрукував дуже цікаву статтю на тему »Колгоспи в країнах поза советською орбітою« і »До питання ґарантованої річної платні« й інші. **Д-р Богдан Винар** подав ґрунтовні статті про промисловість України, переважно про легку промисловість у минулому за часів царизму і тепер за часів советської окупації.

Такі та інші питання української економічної проблематики представлені на сторінках »Українського Господарника«. Всі вони, як видно з поданого переліку, надзвичайно актуальні, а тому потрібні й своєчасні.

Але треба ще додати, що »Укр. Господарник« також з успіхом порушує справи не меншої ваги про майбутність України, зглядно майбутність сільського господарства України. Маємо на увазі статтю проф. **М. Величківського** в чч. 3. і 4. журналу на тему »Сільсько-господарська політика на Україні в перші роки після звільнення її від московсько-совєтської окупації«. Само собою зрозуміло, що висловлені ним думки є його власні, але важливо відмітити, що над цим питанням мусіли б працювати наші наукові й політичні чинники. Треба пам'ятати, що мусимо мати готові пляни перебудови не лише сільського господарства, але і всього народнього господарства після знищення окупаційного режиму. Інакше може настати довготривалий хаос і господарська руїна, яка фактично продовжується досі від самого початку революції 1917 року, бо большевики не мали жодного свого пляну для народнього господарства, а почали його лише щукати і практично здійснювати після приходу до влади. Тому щукають вони його й досі. Отже дуже добре робить »Український Господарник«, що на своїх сторінках порушує і такі справи.

В журналі є ще »Сторінка економіста« і хроніка економічного життя.

На нашу думку, журнал робить дуже корисну справу і його треба всіма засобами підтримати. Насамперед морально і матеріяльно, а все інше він уже здобув. З свого боку, ми таку підтримку обіцяємо всіма нашими скромними засобами.

Проф. д-р Іван Розгін

БІБЛІОГРАФІЯ

Оксана Лятуринська: КНЯЖА ЕМАЛЬ — поезії. Об'єднання Українських Письменників »Слово«. Передмова Євгена **Маланюка**. Обгортка мистця М. **Михалевича**. Нью-Йорк — Торонто, 1955, ст. 196.

Проф. д-р М. Міщенко: НА ПОСЛУГАХ »ЄДИНОГО ПРИНЦИПУ« — критичні зауваження. Незалежна Асоціяція Дослідників Советської Теорії і Практики в Національних Проблемах. Накладом »Української В-чої Спілки«. Лондон. 1956, ст. 32.

ЕЛЬДОРАДО — збірка вибраних сатир І. **Котляревського**, П. **Артимовського-Гулака**, Б. **Боровиковського**, Є. **Гребінки**, Л. **Глібова**, І. **Франка**, Б. **Грінченка**, В. **Самійленка**, С. **Пилипенка** і І. **Манжура**. В-во »Світ«. Нью-Йорк — Філядельфія, 1956, стор. 72.

Анатоль Галан: ВОЛОДАР СТРАХ — драма на 4 дії. В-во »Перемога«, Буенос-Айрес, 1955, стор. 42.

О. Іванченко: ЛІСОВІ КАЗОЧКИ. В-во »Нашим дітям« Об'єднання Працівників Дитячої Літератури ім. Л. Глібова. Обкладинка і ілюстрації Мирона **Левицького**. Торонто — Нью-Йорк, 1955, ст. 48.

АЛЬМАНАХ — Календар »Гомону України« на 1956 рік. Накладом В-ва »Гом. України«. Торонто, стор. 252.

Петро Мірчук: ЗА ЧИСТОТУ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ. Накладом Автора. Мюнхен — Лондон, 1955, стор. 184.

Анатоль Свидницький: ЛЮБОРАЦЬКІ — сімейна хроніка. »Українська В-ча Спілка«, Лондон, 1956, стор. 236.

Юрій Тис: РЕЙД У НЕВІДОМЕ — дивні пригоди знатного молодця Миколи Претвича. Обкладинка і рисунки роботи Бориса Крюкова. В-во Юліяна Середяка, Буенос-Айрес, 1955, стор. 254.

КИЇВ — журнал літератури, науки, мистецтва, критики і суспільного життя. Філяделфія, січень-лютий 1956, стор. 48.

МІТЛА — гумористичний календар альманах на 1956 р. Накладом В-ва »Мітла«, Буенос-Айрес. Ст. 128.

Микита Шаповал: СХЕМА ЖИТТЄПИСУ — автобіографічний шкіц. Упорядкував Сава Зеркаль. Видала Українська Громада ім. М. Шаповала в Нью-Йорку. Циклостилевий друк, 1956, стор. 42.

P. B. Kurylas, C. S. S. R. An. Bosschaert: LETTRES SUR L'UKRAINE, т. III. Editious du Service de Presse Catholique Ukrainienne eu Europe Occidentale (Belgique). Paris, 1956.

ПРЕСОВИЙ ФОНД »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

Велика Брітанія

Листа ч. **506**, збірщик п. **М. Аннюк (Брадфорд).** Жертвували: М. Аннюк — 1 ф.; М. Данилко — 10 ш.; по 2 ш. — Ю. Демедюк, І. Левко.

Листа ч. **510**, збірщик п. **В. Антонів (Мюсселбурґ).** Жертвували: В. Антонів — 10 ш.; М. Томей — 5 ш.; М. Фесій — 4 ш.; по 3 ш. — В. Цетнарський, С. Загорбенський; В. Пиндик — 2 ш. 6 п.; М. Гавриляк — 2 ш.

Листа ч. **517а**, збірщик п. **М. Васильків (Велвин Ґарденс).** Жертвували: М. Васильків — 1 ф. 4 ш.; по 5 ш. — С. Кузік, О. Михайлів, П. Стахерський; О. Савчин — 4 ш.; по 2 ш. 6 п. — Л. Дем'яник, В. Причка; по 2 ш. — І. Зубач, М. Беззубко, І. Вовк, А. Романів, М. Феницький, М. Пристай.

Листа ч. **543**, збірщик п. **В. Бобецький (Лондон).** Жертвували: В. Бобецький — 10 ш.; по 5 ш. — М. Ткачук, Т. Демків, П. Шиш; по 3 ш. — Медведик, Бовтач; по 2 ш. 6 п. — Василик, Воробець, М. Пронюк; по 2 ш. — П'ясецький, М. Мельник.

Листа ч. **558**, збірщик п. **С. Богдан (Блендфорд).** Жертвували: Е. Лукавецький — 1 ф. 1 ш.; С. Богдан — 6 ш.; по 5 ш. — М. Петришин, В. Мальона, О. Мороз, М. Запоточний, О. Денещук; В. Челядин — 3 ш. 6 п.; по 3 ш. — П. Король, Й. Качор, В. Присяжнюк, П. Харко, М. Бучинський.

Листа ч. **566**, збірщик п. **В. Боротька (Мундфорд).** Жертвували: В. Боротька — 10 ш.; Бетті, Мей і Джой Боротька — 10 ш.; М. Кулешір — 15 ш.; по 2 ш. 6 п. — Г. Пилипенко, С. Артименко.

Листа ч. **567**, збірщик п. **Т. Борощук (Дарбі).** Жертвували: по 10 ш. — Т. Борощук, С. Закалюк, М. Попович; І. Кіндирись — 7 ш.; по 5 ш. — М. Сенчишин, Л. М., В. Саляник, Д. Нагляк, І. Смик, А. Ляшкевич; Романовський — 4 ш.; В. Костецький — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — М. Костюк, М. Валько, Ґнатів, З. Ґреґораш, Т. Савчук; по 2 ш. — А. Шміґель, Полуліх, Бздель, Роман, Семенко, Кам'янка, І. Павлишин, С. Голоднюк.

Листа ч. **571**, збірщик п. **І. Брановський (Галіфакс).** Жертвували: І. Врановський — 10 ш.; п-ні А. Тгорп (англійка) — 6 ш.; С. Булат — 5 ш.; по 2 ш. — І. Цюрич, С. Корніенко.

Листа ч. **577**, збірщик п. **П. Булка (Кемпстон Гостель)** Жертвували: П. Булка — 1 ф., В. Бобенко — 1 ф.; по 10 ш. — В. Петришин, В. Яцюк, В. Штанґрит; по 5 ш. С. Погрішний, П. Оліярчик, В. Приймак, М. Федів, С. П'ядорченко, С. Дашинич, П. Вербовський, Т. Федорів; Д. Романишин — 6 ш.; по 4 ш. — М. Тарас, М. Груль; по 3 ш. — В. Чольдак, І. Яворський, І. Кельман, С. Гарасимюк, М. Гуцул; по 2 ш. 6 п. — С. Дзік, І. Кулиба, В. Бойчук; по 2 ш. — М. Прокіпчук, Я. Кісіль, І. Іванюк, М. Швачук.

Листа ч. 578, збірщик п. **С. Булка (Скунтгорпе).** Жертвували: М. Лащук — 10 ш.; С. Булка — 5 ш.; І. Гринюк — 4 ш.; по 2 ш. 6 п. — Е. Туркевич, Г. Яцюк, М. Біляч; по 2 ш. — М. Знак, П. Максимчук, С. Тух, С. Скібіцький, В. Тирик, Д. Михайло, В. Данилишин.

Листа ч. 605, збірщик п. **М. Хробатинко (Гуддерсфілд).** Жертвували: М. Хробатинко — 5 ш.; по 2 ш. — В. Зубак, О. Радомський, А. Хомут, І. Скочиляс, М. Шурпета.

Листа ч. 610, збірщик п. **С. Ціцюра (Брадфорд).** Жертвували: С. Ц. — 10 ш.; Т. Б. — 3 ш.; С. Фуртуна — 2 ш.

Листа ч. 626, збірщик п. В. **Дем'янчук (Ноттінґам).** Жертвували: по 10 ш. — В. Легкий, О. Сорока; С. Димида — 6 ш.; В. Дем'янчук — 5 ш.; В. Волошин — 4 ш.; по 3 ш. 6 п. — В. Трачук, І. Трачів; по 2 ш. 6 п. — Е. Семак, Т Кузьмич, Р. Руденський, В. Семак, І. Семак; по 2 ш. — В. Іванчук, В. Білик, В. Дубецький.

Листа ч. 641, збірщик п. **Г. Довган (Шелфанґен).** Жертвували: Г. Довган — 5 ш.; по 2 ш. 6 п. — С. Садівський, П. Вовчук.

Листа ч. 646, збірщик п. **Т. Дуда (Фелтвелл).** Жертвували: Т. Дуда — 10 ш.; А. Саламаґа — 3 ш.; Нічков — 5 ш.; М. Кулешір — 1 ш. 6 п., К. Коструба — 1 ш.

Листа ч. 648, збірщик п-на **Катерина Дуліба (Дукенфілд).** Жертвували: К. Дуліба — 5 ш., І. Головатий — 5 ш.; по 2 ш. 6 п. — М. Читайло, І. Гринів, М. Марґолич; по 2 ш. — А. Стародомський, Е. Чорній, О. Русаков, Гандюк, І. Малеґус, О. Чорнуха, С. Грінчий, Д. Вівчаровський; Данчук — 1 ш. 6 п.

Листа ч. 653, збірщик п. **О. Душа (Ноттінґам).** Жертвували: по 10 ш. — О. Душа, Д. Фещур, Г. Шкатуляк, В. Лилак; М. Кривінський — 8 ш.; по 5 ш. — В. Федишин, М. Романишин, І. Семчак, В. Чопей, М. Кріслатий, А. Павлишин, О. Безкоровайний; М. Бобин — 4 ш.; С. Бойко — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — І. Дмитрук, С. Сіянчук, В. Чверенчук, М. Королевич, В. Смочило, П. Цап, М. Бубнів, М. Зеленюк, В. Береговський, О. Хохоляк, Ф. Грушовський, Г. Гуцал, Е. Іванісік; по 2 ш. — М. Демків, О. Продаш, І. Іваськів, П. Кіт, М. Кобилецький, В. Грім, І. Майко, С. Галаган, С. Гук, О. Багнюк.

Листа ч. 656, збірщик п. **М. Дутчак (Манчестер).** Жертвували: М. Дутчак — 10 ш.; М. Кос — 5 ш.; В. Гавриляк — 4 ш. 6 п.; П. Паславський(?) — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — Д. Остапович, О. Ганкович, Ф. Шевчук, В. Кулик, М. Рубінський, Д. Скрип...(?), Б. Василик; по 2 ш. — В. Піх, І. Іннищак, С. Осадців, Ю. Микитюк, В. Жолоб'юк.

Листа ч. 663, збірщик п. **Г. Дзюнка (Дарбі).** Жертвували: по 5 ш. — Г. Дзюнка, Ф. Кухина, П. Кучер, Дрізд, К. Мастиль, М. Скаль; по 2 ш. — Пиндик, Лозинський.

Листа ч. 684, збірщик п. **С. Фортуна (Брадфорд).** Жертвували: по 5 ш. — С. Фортуна, В. Лицюк; Т. С. — 4 ш.; Г. Гунька — 2 ш.; Д. Лотицький — 2 ш. 6 п.

Листа ч. 711, збірщик п. **М. Гайва (Лондон).** Жертвували: по 5 ш. — М. Гайва, В. Ковбасник, М. Гайдукевич.

Листа ч. 741, збірщик п. **М. Городник (Спальдінґ).** Жертвували: по 5 ш. — М. Городник, М. Дембіцький, Т. Хомич, В. Мисак, Куриляк; І. Дукас — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — О. Харкаліс, Боднар, В. Жидан, Гаврилюк, Присяжний, В. Козів (?), А. Германський, М. Федоришин, Лецишин; по 2 ш. — Тилещак, Ю. Холод, Савіцький, Борщовський, Д. Романюк, П. Когут, М. Цап, Е. Кук (німець), П. Когут, Я. Генсьорський, Гук; по 1 ш. — Трач, М. Колько, Дрібняк; О. Федишин — 2 ш.; Бойчук — 6 п.

Листа ч. 743, збірщик п. **Г. Григорій (Кіппенгам).** Жертвували: Г. Граб — 1 ф.; М. Сирота — 5 ш.; П. Семьоняк — 2 ш. 6 п.; С. Крупа — 2 ш.

Листа ч. 773, збірщик п. **В. Івасечко (Віннерш).** Жертвували: В. Івасечко — 10 ш.; В. Борецький — 5 ш.; І. Оглобин — 3 ш.; В. Кобіль — 2 ш. 6 п.

Листа ч. 785, збірщик п. Ф. Яроцький (Шіплей). Жертвували: по 5 ш. — Ф. Яроцький, Р. Сенькевич; Я. Пришляк — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — П. Литвин, Т. Дроняк; Д. Дерновецький — 2 ш.

Листа ч. 787, збірщик п. М. Юхман (Ратбі). Жертвували: М. Юхман — 10 ш.; по 2 ш. 6 п. — Г. Попадинець, С. Фейда; по 2 ш. — М. Цибульський, П. Кардаш, С. Стебницький, О. Рибак; по 1 ш. — І. Ґлембоцький, Д. Кін, О. Мельник, Д. Смоляк.

Листа ч. 811, збірщик п. В. Кобевка (Іпсвіч). Жертвували: по 2 ш. 6 п. — В. Кобевка, М. Курилас; М. Кравчук — 2 ш.; по 1 ш. — В. Кудрик, П. Кліпало, Г Якимів, Ватаманюк.

Листа ч. 823, збірщик п. М. Коропатницький (Лондон). Жертвували: М. Коропатницький — 10 ш.; по 5 ш. — І. Костів, М. Коропатницький, Г. Гулик, М. Т., Я. Боднарчук, О. Бойко, С. Оленич; по 4 ш. — П. Оленко, С. Пасемський, В. Мельник; по 3 ш. — П. Мельник, І. Мельник, О. Козак, О. Квасньовський, М. Вовчук, О. Роп'як; по 2 ш. 6 п. — М. Беднарський, М. Ковальчук, М. Кад...(?), В. Хомич, І. Глущишин, С. Кучерак, М. Баран, І. Скоропад, О. В'ятик, Д. Гавриш, В. Крижановський, В. Бобрів, Ю. Волос, Н. Святий, Г. Грицишин, І. Лобич, В. Матовальчик, І. Бацин, І. Крушельницький; по 2 ш. — Т. Пристай, А. Дума, Б. Лобінський (?), М. Бунько, О. Шворик; Ю. Романюк — 1 ш. 6 п.; М. Мар'яш — 5 ш.

Листа ч. 830, збірщик п. В. Коваль (Лестер). Жертвували: Т. Зарічний — 10 ш.; В. Коваль — 6 ш. 6 п.; по 5 ш. М. Миколишин, П. Куцик, Баран; по 2 ш. 6 п. — Г. Сенів, В. Понюх, В. Ільницький, Мих...(?), Буско; по 2 ш. — І. Варлам, В. Зеленчук, П. К., В. Дем'янчук, М. Лучка, Юрій С., Д. Мелькович, М. Заяць.

Листа ч. 837, збірщик п. П. Ковалишин (Алфретон). Жертвували: П. Ковалишин — 1 фунт; по 10 ш. — М. Бордун, І. Пілянський, М. Небола, І. Чех, О. Ісаків; по 5 ш. — Б. Івасюк, І. Худьо, П. Бурдаш; по 2 ш. 6 п. — -. Баліцький, С. Пришляк, О. Гіщак.

Листа ч. 840, збірщик п. Д. Кремінь (Тетфорд). Жертвували: М. Кривінський — 1 фунт; О. Довбуш — 1 фунт; по 10 ш. — М. Кремінь, О. Підгородецький; В. Фединка — 5 ш.

Листа ч. 845, збірщик п. С. Кухар (Лестер). Жертвували: по 5 ш. — М. Коханевич, В. Іваночко, М. Козак, С. Кухар, М. Небор; В. Юрчук — 2 ш. 6 п.

Листа ч. 857, збірщик п. Д. Куртяник (Рочдейл). Жертвували: Д. Куртяник — 10 ш.; по 5 ш. — І. Болюх, С. Лема, М. Миронюк, І. Підлісний, М. Яджин, М. Цісарук; І. Пришляк — 4 ш.; по 2 ш. 6 п. — П. Верещак, О. Обухівський, Я. Попів, П. Ґонта; по 2 ш. — Невідомий, Т. Коваль.

Листа ч. 858, збірщик п. С. Куртий (Лондон). Жертвували: по 10 ш. — С. Куртий, С. Зварич; М. Король — 2 ш. 6 п.; по 2 ш. — М. Вігорак, В. Михайлевич.

Листа ч. 893, збірщик п. В. Малько (Кайторп). Жертвували: по 10 ш. — В. Манько, Р. Бих.

Листа ч. 912, збірщик п. Ф. Міхальчик (Довер). Жертвували: Ф. Міхальчик — 10 ш.; І. Ґой — 3 ш.

Листа ч. 922, збірщик п. І. Михальчук (Ґайнсборов). Жертвували: І. Михальчук — 1 фунт; по 5 ш. — К. Москаль, П. Данилюк; І. Миськів — 4 ш.; по 2 ш. 6 п. — В. Баран, О. Даниленко.

Листа ч. 555, збірщик п. Т. Богай (Ноттінґтам). Жертвували: по 10 ш. — Д. Мартинів, М. Королюс, В. Кравець; по 2 ш. 6 п. — І. Ґавдира, М. Солонина, І. Савич, О. Бичковський.

Листа ч. 596, збірщик п. Е. Червак (Карлайл). Жертвували: Е. Червак — 5 ш. 6 п.; по 4 ш. — І. Бараняк, А. Карпінський, М. Сорока; М. Заяць — 2 ш. 6 п.

Листа ч. 630, збірщик п. С. Цюник (Ньюґейт). Жертвували: Ф. Корос-

тинський — 10 ш.; М. Фреїв — 6 ш.; по 5 ш. — О. Зарівний, С. Цюник, І. Мельникович, М. Матіїшин; В. Леонович — 3 ш.; М. Каханський — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — В. Білинський, Ф. Маленич, М. Костицин; по 2 ш. — М. Жугай, В. Гальчук, Й. Хмельовський, О. Маслюк, С. Ткачук, І. Романюк, М. Ворошняк, А. Недоходюк, Д. Лютак, О. Кузишин, С. Деркач, А. Винницький, В. Личак, І. Поцілуйко, І. Пальків, П. Іваницький, М. Дякун, Д. Сагалевич, А. Ославський, Н. Попович, Г. Ференц, Я. Лопушняк, О. Вінтонюк, І. Гаврилюк, І. Рогач, І. Постумент.

Листа ч. 651, збірщик п. З. Дупелич (Галіфакс). Жертвували: З. Дупелич — 5 ш.; С. Журанський — 4 ш.; по 2 ш. 6 п. — П. Сотник, І. Огар; Г. Зубінський — 2 ш.; по 1 ш. — К. Матаїщук, К. Дупелич.

Листа ч. 661, збірщик п. М. Дзьомбак (Брадфорд). Жертвували: М. Дзьомбак — 11 ш.; по 10 ш. — О. Мельник, І. Дем'янчук.

Листа ч. 679, збірщик п. М. Федик (Челтенгам). Жертвували: М. Федик — 10 ш.; В. Когут — 7 ш.; С. Бецала — 5 ш.; по 4 ш. — С. Гладиш, П. Приставський; по 3 ш. — І. Щерба, Ю. Фізар; по 2 ш. 6 п. — М. Торконяк, М. Шкромида, І. Томин, М. Марко; по 2 ш. — М. Сторощук, С. Слюз, І. Шута, І. Штогрин.

Листа ч. 687, збірщик п. П. Ф. (Брадфорд). Жертвували: П. Ф. — 10 ш.; по 5 ш. — М. Фучко, М. Коваль, Кльорінда Коваль, Я. Безик; по 3 ш. Н. Пілюс, А. Пілюс; В. Пілюс — 2 ш.

Листа ч. 761, збірщик п. Ф. Гишка (Ковентрі). Жертвували: Ф. Гишка — 1 фунт; В. Ванчарський — 8 ш.; С. Данилко — 5 ш.; по 4 ш. — І. Ільчук, Д. Юхненко; по 3 ш. — С. Хомицький, М. Лесів; по 2 ш. 6 п. — Я. Прокопів, Т. Лань, І. Баранович, І. Патра, С. Ярецький, С. Гарасимович, І. Гобанович, Ю. Слободян, І. Турканевич, І. Лецин, І. Воднарчук, П. Гаврилів; по 2 ш. — С. Боч, К. Пашко, П. Сович, М. Колодій.

Листа ч. 767, збірщик п. І. Ілюк (Дарбі). Жертвували: І. Ілюк — 10 ш.; Л. Потирайко — 5 ш.; по 2 ш. 6 п. — Г. Коваль, І. Могильчак; І. Стецьків — 1 ш. 6 п.; по 1 ш. — М. Гринчан, С. Карп'юк.

Листа ч. 828, збірщик п. І. Коваль (Станнінґлей). Жертвували: О. Вогуш — 10 ш.; по 5 ш. — І. Коваль, І. Житів (?), І. Воловецький, І. Остапчук; С. Рожнів — 4 ш.

Листа ч. 848, збірщик п. П. Куцик (Манчестер). Жертвували: П. Куцик — 10 ш.; П. Семераз — 5 ш.; Ф. Стефурак — 4 ш.; М. Галай — 3 ш.; І. Юрчило — 2 ш.

Листа ч. 869, збірщик п. В. Лаврів (Олдгам). Жертвували: В. Лаврів — 5 ш.; С. Крижанівський — 3 ш.; Д. Лукей — 2 ш. 6 п.; по 2 ш. — М. Слюсар, А. Скоробогатий, М. Бриковський, М. Демкович, Д. Вишинський.

Листа ч. 892, збірщик п. П. Малдрик (Гуддерсфілд). Жертвували: О. Наконечний — 1 фунт; І. Жмут — 10 ш.; по 5 ш. А. Радехівський, М. М. Варениця, П. Горбатюк, І. Дмитришин, В. Красовський, І. Лобас, І. Паньків, І. Наґас, І. Ґиц, В. Кіндрат, В. Павлів, П. Дарманюк, І. Дудяк, П. Штафен; М. Федюк — 4 ш.; П. Малдрик — 3 ш. 6 п.; С. Тикайло — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — І. Кармазин, С. Торчинович, М. Малікевич, В. Гром'як, І. Фалюш, М. Фрищин, М. Шпак, І. Шпак, С. Плюта, В. Цюрпіта, В. Радик; по 2 ш. — К. Ільчишин, П. Пона, О. Коханівський, С. Ферко, Т. Андріїшин, М. Кулаковський, В. Садівський, М. Птиця, Д. Черепиняк, О. Найда, І. Янівський.

Листа ч. 925, збірщик п. Д. Микуляк (Едвінстов). Жертвували: по 10 ш. — Д. Микуляк, В. Филипович, П. Демидюк.

Листа ч. 935, збірщик п. Я. Олійник (Манчестер). Жертвували: по 10 ш. — І. Макогін, М. Бандура; М. Нанівський — 6 ш.; по 5 ш. — С. Луцишин, Д. Рудзінський, В. Павліш, Роза Сидір, М. Сидір, В. Задорожний, В. Прокопишин, М. Федишин, Я. Олійник; О. Рак — 2 ш. 6 п.; М. Козій — 2 ш.; Ю. Харківський — 1 ш. 6 п.

Листа ч. 973, збірщик п. І. Зельо (Геднесфорд). Жертвували: І. Зельо — 10 ш.; М. Ярема — 5 ш.

Листа ч. 985, збірщик п. П. Стасюк (Брадвел). Жертвували: П. Стасюк — 10 ш.; Г. Поліщук — 5 ш.

Листа ч. 987, збірщик п. І. Стельмах (Шеффілд). Жертвували: І. Гавришко — 3 ш.; по 2 ш. 6 п. — В. Дуркалевич, А. Пущаловський; по 2 ш. — М. Стецьків, М. Сливінський, М. Карацен; М. Базелюк — 1 ш. 6 п.; по 1 ш. — В. Островський, П. Солтисяк, М. Кривишин, А. Гриб, М. Мельник.

Листа ч. 990, збірщик п. С. Суліковський (Ґрантгам). Жертвували: С. Суліковський — 10 ш.; по 5 ш. — І. Мачура, В. Шкандиюк, В. Новіцький, Веселовський, Савіцький; по 2 ш. 6 п. — Д. Сивак, М. Палійчук, В. Радик Д. Саварін, М. Коропець, О. Репніков; по 2 ш. — Д. Заболотний, Г. Петришин, В. Скоп

Арґентіна

Листа ч. 290, збірщик п. П. Данилишин (Березатеґі). Жертвували: М. Лапчинський — 50 пез.; по 20 пез. — П. Данилишин, І. Михалик, П. Брама, Т. Крайник, А. Демусь; О. Рудницький — 10 пез.; М. Янкович — 5 пез.

США

Листа ч. 427, збірщик п. О. Кусень (Філаделфія). Жертвували: М. Лясота — 2 дол.; по 1 дол. — М. Мисишин, Дутка, Л. Ґрам'як (?), П. Леськів, М. Майчук, В. Дяків, Д. Смачило, О. Кусень; М. Красіцький — 30 цен.

Листа ч. 515, збірщик п. М. Соляр (Клівлянд). Жертвували: по 5 дол. М. Соляр, Д. Мозіль, В. Бічацький; М. Сикета — 1 дол.

Листа ч. 541, збірщик п. Т. Василик (Клівлянд). Жертвували: Т. Василик — 3 дол.; Б. Рошецький — 2 дол.; по 1 дол. — А. Вільшанський, С. Кріслатий, Л. Кусяка, П. Підгірський, М. Маш..(?), Т. Сивінський.

Листа ч. 360, збірщик п. Т. Ціщкевич (Клівлянд). Жертвували: по 2 дол. — Т. Ціщкевич, С. Чабанюк; О. Теркала — 1 дол.

Листа ч. 375, збірщик п. С. Гаврилюк (Юнкерс). Жертвували: С. Гаврилюк — 3 дол.; І. Форошовський — 2 дол.

Листа ч. 477, збірщик п. Я. Понятишин (Трентон). Жертвували: Г. Глушок — 2 дол. 50 цен.; по 2 дол. — Галік, М. Шевців, М. Кузів, В. Бойчук; по 1 дол. — В. Сидор, Яримійний, Лукашевич, Фурик, М. Волинець, Сеник, Кузик, Вовк, М. Кузик, Лямпіка, Е. Саламаха, О. Пліщук, Обуховський, М. Дзюбас, Г. З.; по 50 цен. — Люба Понятишин, Леся Понятищин, Ю. Ганічак, І. Євашко, І. Бігун, Шалкевич, Р. Хом'як; Безіменний — 60 цен.

Австралія

Листа ч. 560, збірщик п. М. Брумерський (Квінбеян). Жертвували: М. Брумерський — 3 фунти; по 10 ш. — І. Гладенький, Й. Лисевич, Н. Цюрак, Марія Цюрак, М. Яцишин; В. Босак — 6 ш.; І. Демчин — 7 ш.; по 5 ш. — Михайлюк, І. Гринчак (?), М. Ільчик; по 4 ш. — Й. Дідич, М. Кородай, А. Ревчук, М. Яцишин, Д. Шимків (?); В. Твердохліб — 2 ш.

Індивідуальні пожертви: М. Заяць (Кіслі) — 1 ф. 2 ш.; П. Богайчук (Вудманслей) — 1 ф.; Ф. Плескун (Праттс Готел) — 1 ф.; Г. Чабан (Бляндфорд) — 16 ш.; по 10 ш. — П. Наконечний (Кастл Донн), М. Заходняк (Дієпп фарм), В. Бойчук (Лондон), І. Ганза (Турнфорд), Н. Комарницький (Рушден); А. Сучинський (Белшіл) — 7 ш.; по 5 ш. — В. Довґун (Гаддінґтон), Г. Семенюк (Ковентрі), Ф. Яроцький (Шіплей), Т. Андрушко (Дунбар), А. Канюка (Рочдел); В. Оніфрик (Дарбі) — 4 ш.; по 3 ш. — С. Дудик (Бері Ст. Ед.), М. Ткач (Рочдел), М. Патра (Олдгам); по 2 ш. — І. Процик, М. Глимбіцький, Т. Зарічний. В. Зварич, С. Припхан, М. Дутчак.

В. Мудрак (Клівлянд, США) — 5 дол.; М. Микитин (Нью-Брітан) — 2 дол. 50 цен.; І. Мартинюк (Нью-Йорк) — 2 дол.; І. О. Руденський (Клівлянд) — 1 дол.

(Продовження в наступ. числі)

Всім Жертводавцям і Збірщикам складаємо сердечну подяку.

КОНКУРС СУОА

Культурно-Освітній Відділ при Союзі Українських Організацій Австралії з нагоди Фестивалю Українського Театрального Мистецтва, що відбудеться в 1967 р. в Мельборні проголошує Конкурс на українські драматичні твори.

Тематика творів:

історична, визвольна, сучасний побут на чужині. Твори повинні бути пристосовані до можливостей наших еміграційних театрів, з мінімальною обсадою і не дорогими декораціями.

Мета Конкурсу:

розвиток українського вільного театру. Допомога українським вільним драматургам на чужині.

Перша нагорода — 500 австралійських фунтів
Друга нагорода — 300
Третя нагорода — 200

СУОА змінює за собою, протягом одного року, з часу оголошення вислідків Конкурсу, право на виключне друкування творів (з оплатою відповідного гонорару), а також на постави в драмних українських театрах в Австралії.

До участи запрошуються наших мистців скрізь у всіх країнах поселення. Речинець надсилання творів на Конкурс — кінець грудня 1966 р. Склад журі, буде проголошено пізніше.

Праці під криптонімом та закриті конверти з подавним правильного пояснення надсилати на адресу Комісариту Культ.-Освітнього Відділу СУОА.

Адреса: J. Newko
24 Percy St., Newport, Vic. AUSTRALIA.

Мельборн, 16 квітня 1966 р.

Д. Гнєнська-Денес
Голова СУОА

Інж. Я. Генко
Керм. Культ.-Осв. Відділу
СУОА

«АБН-КОРЕСПОНДЕНС»
ч. 1-2/66 вміщує цікаві статті:

ПРЕЗИДЕНТ ЧІЯНГ КАЙ-ШЕК: демократії мусять скріпити свою єдність в Азії

СЕНАТОР Ф. ПОВЕЛЛ: Мефістофелівська усмішка Кремля

Д-Р ДМИТРО ВАЛЬЧЕВ: Балканська політична ситуація

ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИК Ф. ФАРКАШ: Відділ в Канаді.

ЯРОСЛАВ СТЕПЧКО: Вільний Китай — авангард в антикомуністичній боротьбі

М. АНДРІЄНКО: Совєтизм — стан примітивізму.

СТЕПАН ЛЕВКАВСЬКИЙ: Національна проблема в СССР.

ОЛЕГ ТОЛЕНДЕЦЬКИЙ: Занепад культури в СССР

ЯРОСЛАВ СТЕПЧКО: Національний уряд — надія поневоленого китайського населення.

А. ЖИКУЛІН: Національна проблема в совєтській армії.

М. С[illegible]: Комуністичні комітаборів — це небезпека.

Решта рефератів з вільного і комуністичного Китаю — порівняння, рецензії, огляд китайської преси, інформації з поїздки Я. Степька до Тайваню, інтересна рубрика «За залізною завісою», цінний ілюстративний додаток про Китай і перебування там Я. Степька тощо.

Поручаємо цінним читачам ознайомлюватися цей журнал і використати його надбання на користь Заходу.